

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2003
18. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2003

18. ÅRGANG

I redaksjonen:

Thure Lund

Jon Mamen

Kristian Linnerud

Aase Hanna Fure

Asbjørn Lind

*Forsidefoto: Ingeborg og Kristen Hagan foran fjøset i Kleiva, Snarum.
Ukjent fotograf.*

Historielagets styre:

Wermund Skyllingstad, leder

Aase Hanna Fure, kasserer

Liv Enger

Sigmund Heier

Per A. Knudsen

Odd Myrvold

Aud Rosenlund

John Arne Wendelborg

Ragnhild Flannum

Historielagets adresse: Postboks 236, 3371 Vikersund

Gamle Modums adresse: Jon Mamen

Heggen

3370 Vikersund

e-post: jonmamen@frisurf.no

Tlf. 32 78 70 17

Innholdsfortegnelse:

HARRY SKJELBRED: Embretsfoss Fabrikker 1874–1971	3	ARNT BERGET: Hanskefabrikk og biloppretting	37
HARRY SKJELBRED: Fabrikkhistorier	9	ARNT BERGET: Gamle Ingeborg	39
THURE LUND: Jubileum i Embretsfos i 1931	10	THURE LUND: Hodet på veggen til Heggen kirke	41
THURE LUND: Interessante Hervig med kongelig råd, lensmenn og stortingsmann	12	THURE LUND: 80 år siden Solheim startet	44
KRISTIAN LINNERUD: Christopher Hornsrud	15	THURE LUND: Et kulturminne: Historien om en gammel kirkevei	47
KRISTIAN LINNERUD: Arne Fossums minner fra krigsårene	17	OLAV SØRENSEN: To småstubber	50
ODD FRØYD: Streif i Modum skiklubbs historie	19	ARNT BERGET: Arne Strømsodd bidro til modene skogsdrift på Snarum alt i 1933	51
THURE LUND: 100 år med aviser og bøker i Modum	22	ARNT BERGET: Før arbeidstilsynet nådde tømmertransporten	53
THURE LUND: 60 år siden professor Hans Glømmes død. 26		ØYVIND HAUGEN: Krigen på Drammensælva	55
HÅVARD ALTERN: Skal knogen i skogen gi levelige kår, venter styret at du dine plikter forstår	27	KRISTIAN LINNERUD: Lokalhistorisk litteratur	59
THURE LUND: Avholdsmøte på Ramfoss 1913	33	KRISTIAN LINNERUD: Innholdsfortegnelse for Gamle Modum 1986–2002	60
ERLING DIESEN: Da svenskene kom til Geithus	34		

Harry Skjelbred:

Embretsfoss Fabrikker 1874–1971

Embretsfoss ca. 1908–1910.

Embretsfoss Træsliberi

De fleste treforedlingsbedriftene i Modum hadde «fos» i navnet sitt. For å produsere papirmasse eller papir hadde man et stort energibehov. Dette energibehovet fikk man dekket av fossekraften, først med mekanisk overføring, senere med elektrisk kraft. Derfor ble fossene ettertraktet i 1870-årene.

I 1872 kjøpte Johan Rikard Lied østre delen av Embretsfossen. Dette var Drammensvassdragets største vannfall og ikke utnyttet tidligere. Mange mente at Lied ikke var tilregnelig som ville betale 3 000 spesiedaler for halve fossen og «flaberga på østsida». Hensikten med kjøpet var å bygge et tresliperi.

Ingeniør Lied hadde med seg forretningsmenn fra Kristiania, som satte penger i prosjektet. Aksjekapitalen ble satt til 22 000 spesiedaler fordelt på 44 aksjer.

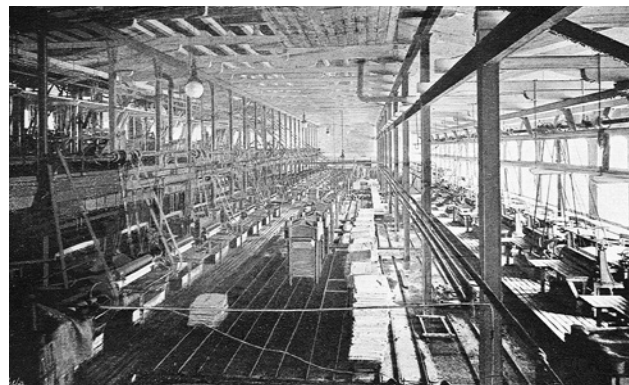
Aksjeselskapet ble konstituert 23. august 1872, og fikk navnet Embretsfos Træsliberi.

Myrens verksted i Oslo tegnet bygningene og leverte maskinene. Sliperiet fikk 2 horisontale slipeapparater, det vil si at slipesteinene roterer omkring en vertikal aksel. Hvert slipeapparat ble drevet av en vannturbin på 200 HK. Tømmeret ble rensert i en dobbelthøvel, og en kappsag kappet tømmeret til kubb i passe lengde.

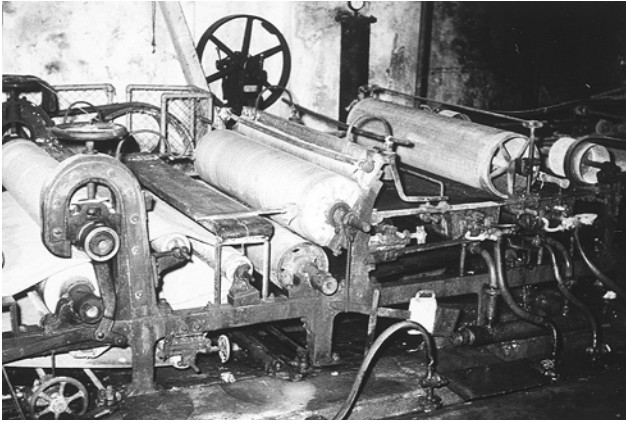
I sliperiet ble også montert 3 sortere (siler), 2 pappmaskiner for å lage ark av tremassen samt en hydraulisk presse for å presse vann ut av arkene.

Årsproduksjonen ble beregnet til 1 800 tonn. Med et moderne anlegg i dag kan man produsere denne mengden på ca. ett døgn (TMP-raffinører). Den 4. mars i 1874 startet man prøveproduksjon i sliperiet, og noen måneder senere startet produksjonen. Ledelsen erklærte seg fornøyd med byggingen, utstyret og produksjonen.

Økonomisk var situasjonen meget vanskelig. På grunn av at det ble bygget mange nye tresliperier i Skandinavia, var produksjonen allerede i 1873 større enn etterspørselen, og den første høykonjunkturbølgen for tremasse var over. Norge var på denne tiden Skandinavias største tremasseeksportør.

Tresliperiet, ca. 1900.

Papirmaskinen «Saksa».

Allerede i 1873 ble det klart at aksjekapitalen på 22 000 spesiedaler ikke holdt, og man måtte ta opp et lån på 5 000 spesiedaler. Ved etterkalkyle fant man at anlegget hadde kostet 9 000 spesiedaler mer enn beregnet.

Massen fra Embretsfos var av god kvalitet, og i 1877 fikk den gullmedalje ved en utstilling i Amsterdam.

J. R. Lied var fabrikkbestyrer fram til 1883. Da ble han avsatt på grunn av manglende samarbeid med direksjonen, som holdt til i Oslo. Sliperimesteren prioriterte produksjonsmengde framfor kvalitet, og dette ble rapportert til direksjonen, som kvittet seg med ham. Som ny fabrikkbestyrer ble ansatt Daniel Westad, som senere grunnla Westad Armaturfabrikk.

I 1879 kom generalkonsul Chr. Christophersen inn som direksjonsformann. Han ble etter hvert en av de mest innflytelsesrike menn i norsk næringsliv, og spesielt i treforedlingsindustrien.

Til tross for overproduksjon og reduserte priser var lønnsomheten i noen år forholdsvis bra, men fra 1880 til 1889 sank prisene pr. våttonn fra kr. 79,00 til kr. 41,50. Våttonn er måleenhet for masse som inneholder 50% vann. Som om ikke det var nok, brant det nybygde tørkehuset også dette året.

Chr. Christophersen, som var både direksjonsformann og selskapets disponent, hadde planer om papirproduksjon ved Embretsfos. I 1893 ble Embretsfos kjøpt av Akerselvens Papirfabrikk. Dette selskapet besto fra tidligere av Bentse Brug, som var Norges første papirmølle. Det nye selskapet fikk navnet Aktieselskabet Akerselven-Embretsfos, med aksjekapital på kr. 700 000,-.

Samme år vedtok direksjonen å utvide Embretsfos med en sulfitcellulosefabrikk, og arbeidet med denne startet i 1894 med produksjonsstart året etter. Hensikten var å forsyne Akerselven med cellulose. Det ble installert 4 brukte kokekjeler som ble kjøpt fra Sverige og en svovelovn fra Füllner i Tyskland.

For opptaging av cellulosen før en eventuell papirproduksjon kom i gang, hadde man skaffet våtpartiet

til en gammel papirmaskin. Denne kom antagelig fra Bentse Brug og sies å være den eldste papirmaskinen i Norge. På Embretsfos ble den kalt «Saksa», og den var i drift til 1955.

I 1896 brant sliperiet, og man bygde da ut det nye sliperiet til å omfatte 10 slipeapparater. Årsproduksjonen var på 28–29 000 tonn. Sliperiet var da det største i landet.

Massen ble den gang tørket og pakket i baller med strie som ble sydd sammen om ballene. Det var en hard jobb arbeiderne hadde den gang. Om vinteren var det meget kaldt og fuktig, og skodda lå i rommet så man knapt kunne se å arbeide.

Oppvarmingen, hvis man kan kalle den det, skjedde i begynnelsen med vedovner. Senere gikk man over til dampoppvarming. Fram til 1895 var belysningen «osende» parafinlamper, som fra da av ble avløst av buelamper. En lysmaskin ga strøm til disse.

I 1897 fikk man igjen en bekreftelse på den gode kvaliteten på tremassens trykkegenskaper med «guldmedalj» ved en utstilling i Stockholm. Sliperiet fra 1896 var i produksjon til det brant i 1948. Da var produksjonen øket til 33–35 000 tonn.

Papirfabrikken

Planene om papirproduksjon ved Embretsfos levde fortsatt etter sammenslåingen med Akerselvens Papirfabrikk. En tid hadde man planer om å flytte papirmaskinene fra Akerselven og å selge eiendommene der. Dårlige tider gjorde det vanskelig å selge dette anlegget, og å skaffe kapital. I 1898 ble anlegget ved Akerselven nedlagt, og selskapet fikk nytt navn: «Aktieselskabet Embretsfos Fabrikk».

I 1904 bestemte direksjonen å kjøpe og montere papirmaskiner på Embretsfos. Man mente at for å få til en lønnsom drift måtte man foredle tremassen og cellulosen til papir. Man kjøpte 2 papirmaskiner for avisepapir, den første ble satt i produksjon i 1905, og den andre i 1906. Begge hadde en papirbredde på 110 tommer (2,8 meter), hastighet på 110 meter/min. og en produksjon på 6 000 tonn pr. år. Maskinene ble levert av det tyske firmaet E. Füllner. Dagens avisepapirmaskiner kan ha en bredde på 8–10 meter, og en hastighet på opp mot 2 000 meter/min.

I løpet av noen år ble Embretsfos sammen med Borregaard og Skotfos Bruk en av landets største produsenter av avisepapir, med ca. 12 000 årstonn. Tremasseproduksjonen lå på ca. 30 000 årstonn, og da sliperiet i 1903 gikk over til «finslip», ble denne en ettertraktet masse som ble solgt under navnet «hestekomasse», fordi den var merket med en preget hesteko.

I 1910 ble de 4 gamle kokekjelene for cellulose byttet ut med en stor 192 m³ kjele fra Myrens Verksted. Denne ga en produksjon på 35 tonn våtmasse pr. kok (sats). Med tekniske forbedringer var denne i drift til 1959.

Man hadde i noen år foretatt tekniske endringer på fabrikken, og disse kostet penger. Det ble etter hvert vanskelig å få fortjeneste av anlegget, og da Union i 1911 tilbød å kjøpe Aktieselskabet Embretsfos Fabriker, så ble dette anbefalt av direksjonen.

Nye eiere, Union Co.

Det første de nye eierne gjorde, var å sikre seg den andre halvdel av Embretsfossen. De kjøpte i 1911 Brevik gård med vannrettigheter av dødsboet etter Gudbrand Gregersen. Allerede året etter planla man utbygging av fossen med 4 stk. 2 500 HK turbiner. Man startet på anlegget i 1914, men på grunn av første verdenskrig ble det bygget et mindre anlegg på 1 200 HK. Kraften fra dette anlegget ble solgt til Modum kommune.

I 1919 startet man på ny med kraftanlegget. Det ble bygget med 3 generatorer, hver på 3 500 HK og ble levert av J.M.Voith. Dette anlegget ble ferdig i 1921, da ble også store deler av fabrikken lagt om til elektrisk drift.

Ekstraktproduksjonen

I 1915 overtok Embretsfos et anlegg for produksjon av garvesyre fra G.T. Onsager i Drammen. Produksjonen skjedde ved at man dampet inn avfallsluten (kokesyren) til en brun, tyktflytende væske. Dette produktet ble også brukt som lim, bindemiddel for støpesand, bindemiddel for sand og støv på veien, kullbriketter m.m. Limet luktet ikke godt, og for å bedre lukten ble limet tilsatt et luktmiddel. Arbeiderne kalte dette limet for «ludderlim».

Fabrikken i mellomkrigsårene

En stor andel av masse- og papirproduktene fra Embretsfos ble eksportert til England. Under krigen ble dette nærmest umulig, og produksjonen ble redusert til 30–50 %. Økonomien var presset, men fabrikken klarte seg så vidt. De første årene etter første verdenskrig ble en glansperiode for treforedlingsindustrien, også for Embretsfos.

I 1920-årene var Embretsfos meget av et sentrum for

Embretsfos Fabriker, Namot

Embretsfos før 1915.

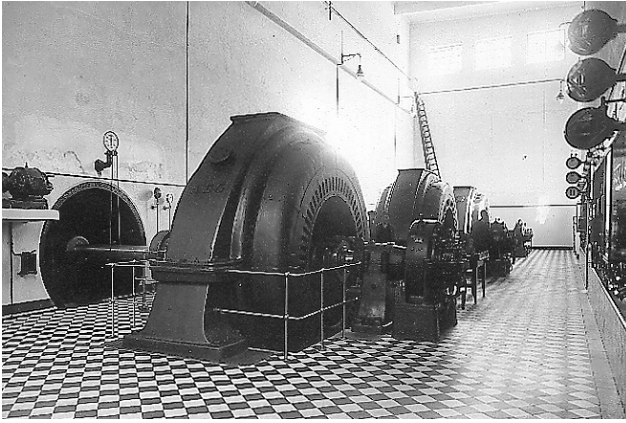

Rullmaskin og glitt. PMII. Ruller: Arne Braathen.

forskningsarbeid, og grunnlaget for Papirindustriens Forskningsinstitutt ble lagt her. Man startet her med forsøkskokeri og laboratorium, som i begynnelsen av 30-årene ble flyttet til Skøyen og etter andre verdenskrig til Blindern. For noen år siden ble hele instituttet flyttet til NTNU i Trondheim.

Men den gode perioden varte ikke lenge, allerede i 1920 snudde konjunktorene, og markedet stilnet. Tapet ble på 800 000 kr. dette året. Denne perioden varte heller ikke lenge, og i 1923 ble det overskudd med aksjeutbytte på 20 %. I slutten av 20-årene ble det igjen underskuddsår.

I 1931 ble den gamle PM I skiftet ut med en ny papirmaskin fra Pusey & Jones med 140" (3,60 m)

1920. Generatorhallen med tre generatorer.

bredde og hastighet 210 m/min. Dette var den første papirmaskinen i landet med sugegusk og sugepress. Med slikt utstyr ble papirbanen tørrere fra vire- og pressparti, og man kunne øke hastigheten. Produksjonen på denne maskinen ble 15–16 000 tonn pr. år, mer enn på de 2 gamle maskinene til sammen.

Trettiårene kjenner vi som økonomisk meget vanskelige tider. For å møte disse og for å skaffe kapital til ytterligere investeringer bestemte eierne å selge Embretsfos sine skoger (46 500 mål). Cellulosefabrikken fikk nye flisfyllingsapparater og 2 nye syretårn.

Under andre verdenskrig ble det sterkt redusert drift ved Embretsfos. Det var lite eller ingen papirproduksjon. Cellulosefabrikken produserte forcellulose, som det ble laget ruller av på PM I. Dette ble brukt som fôr til fe (kuer). For til hester ble rullet opp og senere kjørt igjennom en hakkelsmaskin som kappet cellulosen i små biter. Ekstraktfabrikken som laget garveekstrakt, var også i drift.

Etterkrigstiden

Straks etter krigen startet fabrikken opp igjen, og nå gikk man en økonomisk glanstid i møte. Det var mangel på nesten alle slag industrivarer over hele verden, også på papir. Prisene var meget gode.

Den 31. august 1948 brant det gamle sliperiet fra 1896, og fabrikken måtte basere seg på innkjøpt tremasse til det nye sliperiet sto ferdig.

Som erstatning for de 10 gamle slipeapparatene ble det installert 2 stk. Roberts ringslipeapparater med hver sin motor på 3 000 HK.

Nytt renseri ble bygget og sto ferdig i 1952, og avløste det gamle fra 1918. Den barkede kubben ble fraktet til sliperiet i vannrenne, og den hogde flisa ble blåst til cellulosefabrikken.

Ny kraftstasjon

Med bare den gamle kraftstasjonen i drift rant det mye vann til ingen nytte gjennom fossen ved

Embretsfos. Derfor startet man i 1952 å bygge en ny kraftstasjon ved siden av den gamle på vestsiden av elva. På forhånd hadde man bygget ny dam som sto ferdig i 1949. I kraftstasjonen ble det montert 1 kaplanturbin (24 000 HK og 1 generator (21 000 MVA) levert henholdsvis av de tyske firmaene Voith og Siemens. Fallhøyde 17 meter.

Med dette var den siste store investeringen foretatt på Embretsfos, som nå hadde en papirproduksjon på ca. 35 000 tonn pr. år, og kraftstasjonen en ytelse på 26 000 MW.

Fra gode til dårligere tider

Fra slutten av 40-årene til begynnelsen av 60-årene opplevde treforedlingen og Embretsfos gode tider. På det meste hadde fabrikken ca. 350 ansatte. Etter hvert som de nye store papirmaskinene i verden kom i produksjon, merket man en markedsmetning. Kvaliteten på papiret fra disse maskinene var bedre egnet for de raske trykkpressene som avisene skaffet seg, og etterspørselen etter papir fra de gamle papirmaskinene sank. Lønnsomheten ble også dårligere fordi de nye maskinene krevde mindre bemanning pr. tonn enn de gamle.

I begynnelsen av 60-årene begynte nedtrappingen ved at cellulosefabrikken ble stoppet. I 1963 innstilte man produksjonen på PM I, og i 1968 stanset man driften i renseriet og mottok i stedet kubb fra Geithus Bruk. I 1970 var antall ansatte sunket til 150 personer.

Den 17. juni 1971 ble den siste «tamburen» produsert på Embretsfos PM II. Et 97-års liv som tremasseprodusent og et 60-års liv som papirprodusent var over.

Det var en tung dag både for ledelse og for de mange arbeiderne, som måtte gå den tunge gang ut fabrikkporten for siste gang.

Arbeidere og fagforening

De var foregangsmenn, de som for ca. 130 år siden så de muligheter for energi som våre fosser kunne skaffe oss, og som satset kapital på å bygge treslipe-rier og papirfabrikker ved fossene.

Man må kunne si det samme om de arbeidere som betjente maskiner og utstyr i treforedlingens barn- dom. Vi som lever i dag med datastyrte maskiner og strenge krav til arbeidsmiljø, kan vanskelig tenke oss hvordan det var å arbeide i et tresliperi i 1870-årene. Trange rom med drivvalser under taket, med remmer, ofte uten beskyttelse, ned til maskinene på golvet. Kaldt og trekkfullt med vann, og om vinteren, is på golvet. Var man heldig hadde man en ved- eller kullovn som man kunne varme seg på av og til og oljelamper som ga et slags arbeidslys i den mørke årstida. Det var 12 timers arbeidsdag i 5 ukedager, 8 timer den 6. dagen og i tillegg dårlig lønn til å kunne forsørge en familie.

Arbeidernes kår var ubeskyttet og i stor grad prisgitt arbeidsledere og eiere. En formann på den tida hadde stor innflytelse og makt. Før århundreskiftet ble en av arbeiderne kalt til bestyrerens kontor hvor bestyreren spurte: «Tjener du for mye du?» Arbeideren svarte selvfølgelig nei. «Jo, det må du gjøre,» sa bestyreren, «for jeg har lagt merke til at du har samme slags bukser som jeg har.» Det skulle mindre enn dette til for å få ubehageligheter eller oppsigelse i den tida.

Ved århundreskiftet begynte det å gro opp fagforeninger rundt i landet. Den aller første på Embretsfos ble dannet i 1902, men fikk liten tilslutning.

Søndag 27. januar i 1906 ble det holdt stiftelsesmøte i et fullsatt Embretsfos Arbeidersamfunn. Den nye fagforeningen fikk navnet Modum Papir- og Tremas-searbeiderforening. I begynnelsen hadde foreningen også medlemmer fra Kattfos Fabrikker, men disse dannet senere sin egen forening. Ved starten hadde fagforeningen 60 medlemmer, og ved halvårsmøtet i juli hadde tallet steget til 240 medlemmer. Styret besto av: Karl Trondsen, formann, Anders Larsen, Anton Tandberg, Alfred Stenbro, Halvor Hansen og C. Gustavson. Foreningen ble meldt inn i Norsk Arbeidsmandsforbund. Tandberg og Stenbro deltok senere som tillitsmenn i NPF. Allerede samme år forhandlet man fram en tariffavtale som skulle virke fra 1. august 1906 til 31. juli 1908, med 3 måneders gjensidig oppsigelse. Avtalen ble vedtatt med stort flertall og ga lønnsøkning for de fleste arbeiderne.

Samme året skaffet fagforeningen egen fane som ble innviet av Richard Hansen og Torgeir Vraa.

Allerede i 1907 tårnet problemene seg opp for papirarbeiderne i Norge, og arbeiderne ved Embretsfos tok den første støytten. De hadde anmodet fabrikkbestyreren om å få fri fra kl. 14 til kl. 23 den 1. mai for å delta i 1. mai-demonstrasjonen. Fabrikkbestyreren ga sin muntlige tillatelse på betingelse at 2/3 av arbeiderne i hver avdeling var enige i at dette skulle skje uten lønn. Dette kravet fant arbeiderne helt urimelig, og meddelte at de tok fri som anmodet.

Den 1. mai kl. 16 startet de demonstrasjonstoget fra Strandgata og gikk til Embretsfos Arbeidersamfunn på Gustadhøgda. Pastor Herman Haugerud holdt talen for dagen.

Da nattskiftet kom til fabrikk kl. 23, var porten stengt med bestyrer og politi som vakter. På porten var det satt opp en plakat med teksten: «Alt arbeid stanset.» Som svar ropete arbeiderne 3x3 hurra og dro tilbake til Arbeidersamfunnet og fortsatte festen. Denne «Lockouten» varte i 16 uker til 20. august.

Det som startet som en lokal konflikt 1. mai på Embretsfos, utviklet seg etter hvert til en landsaksjon. Lockouten gikk sin gang, og flere og flere fabrikker kom med. 3 600 arbeidere var til slutt utestengt fra sine arbeidsplasser.

Årsaken til den store konflikten kan være arbeidsgivernes reaksjon på at det ble etablert fagforeninger

på de fleste fabrikkene, og disse var ikke ønsket av eierne. Lockouten var et forsøk på å «vingestekke» fagforeningene og de aktive fagforeningslederne. Det foregikk en bitter strid i disse ukene, og Embretsfosarbeiderne ble en sentral skyteskive for motparten.

En aktiv deltager i debatten var «urkraften fra Buskerud», Torgeir Vraa, som tok opp konflikten som interpellasjon i Stortinget.

Etter hvert kom forhandlinger i gang mellom partene, og 20. august var konflikten over. Alle arbeiderne på Embretsfos ble tatt inn igjen og fikk en lønnsøkning på 8–10 %.

Årene etter 1907 var rolige med hensyn til konflikter. Fagforeningen arbeidet aktivt i disse årene, fikk til ny tariffavtale i 1909, og kjøpte tomt til Folkets Hus av Karl Gregersen.

Fagforeningene var ikke fornøyd med NAF (Norsk Arbeidsmandsforbund), og etter noe strid ble NPF (Norsk Papirindustriarbeider Forbund) stiftet i 1914. Fagforeningen på Embretsfos ble avd. 19 i dette forbundet og meldte seg inn i Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, nå LO.

1917 ble et merkeår, for da ble 12 timers-skiftet avskaffet, og man gikk over til 8-timers-skift. For skiftarbeiderne var dette et virkelig framskritt.

Ferien ble også forlenget til 8 dager

Årene under og etter første verdenskrig var preget av stor prisstigning som gjorde det vanskelig å følge med lønnsmessig. Fra 1913 til 1918 steg prisindeksen fra 0 til 260, og i 1917 økte den 5,5 % pr. måned. Årene like etter krigen var preget av høykonjunktur. Fabrikkene produserte alt de maktet, lønnene steg, og man oppnådde øket ferie fra 8-12 dager. Men konjunktturene har alltid skiftet raskt i treforedlingsindustrien.

I 1921 stoppet man en papirmaskin på grunn av ordremangel, og noen ble oppsagt. Tyveårene ble en urolig og vanskelig tid med mange tvister, lønnene ble redusert, og ferien ble satt ned igjen til 8 dager. Arbeidsledigheten økte, og de som hadde arbeid, fikk arbeidstiden redusert til 4 1/2 dager pr. uke. Papirarbeiderne var de første som ble rammet av «stor-lockouten» i 1931. Til slutt var 86 000 arbeidere utestengt fra arbeidet. For Embretsfos varte denne lockouten i 25 uker. Utenom konfliktene i denne tiden besto arbeidsuka av 4 1/2 dager i 10 år fram til 1938.

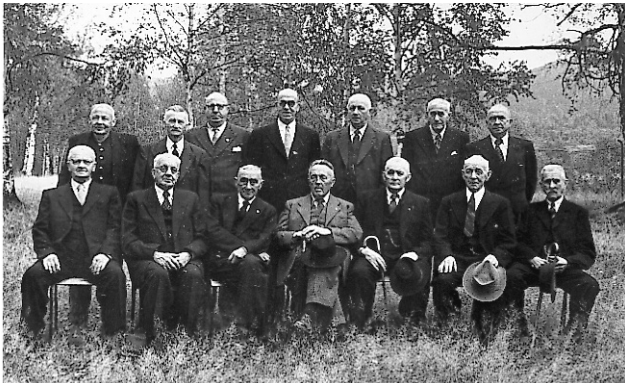
I 1937 forhandlet fagforeningen og bedriftsledelsen seg fram til en pensjonsordning som ga arbeiderne en liten pensjon fra de var 70 år. De som ble uføre, kunne få denne pensjonen tidligere. Denne ordningen varte til 1944, da Union opprettet pensjonskasse for alle sine ansatte.

I april 1940 ble fabrikk stoppet helt. Senere under krigen ble noen avdelinger satt i produksjon. Noen arbeidere arbeidet på redusert tid, men mange måtte finne seg annet arbeid.

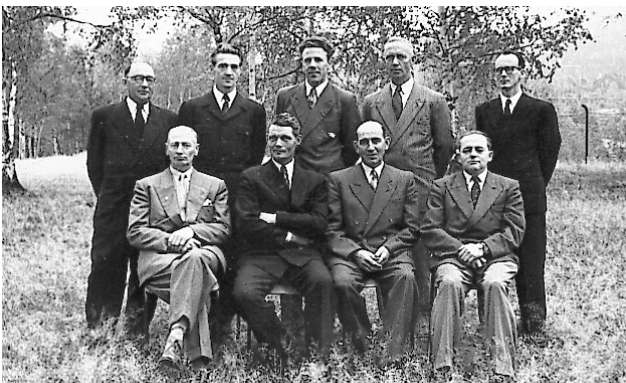
1952. Produksjonsutvalget:

Sittende f.v.: Dir. Jean Michelet, Peder Skjelbred, Knut Sætre, Jørgen Fjeldvik og dir. Chr. A. Knudtzon.
Stående f.v.: Karl Lerskallen, Karsten Berg, Einar Hølbakken og Harald Jørgensen.

1955. Gjenlevende av fagforeningens stiftere:

Sittende f.v.: Hans Hoode, Alfred Stenbro, Herman Christensen, Anton Tandberg, Thor Setherbraten, Nils Høibakk og Nils Grønlund.
Stående f.v.: Kristian Eriksen, Berger Trondsen, Olaf Muggerud, Hjalmar Muggerud, Daniel Fosbæk, Oskar Muggerud og John Johnsen.

Fagforeningsstyret i jubileumsåret 1955 (50 år).

Sittende f.v.: Peder Skjelbred, Nils Lobben, Jørgen Fjeldvik, Paul Midtskogen.
Stående f.v.: Georg Jørgensen, Arne Martinsen, Arne Bråthen, Arne Thorrud og Karl Midtskogen.

Det å ha fast arbeid på fabrikk var meget viktig. Hadde man en far der, var mulighetene store for at man kunne få arbeid. Men jobbene vokste ikke på trær da heller.

Hadde man først fått jobb på fabrikk, så holdt man på den, gjerne livet ut. Det en mor sa til sin gifteferdige datter var nok riktig: «Det gjør itte noe åssen han ser ut, bare han har fast ærbe».

Fagforeningen virket også under krigen, men da freden kom i 1945, og fabrikk igjen produserte for fullt, opplevde man en ny tid.

Inntrykket er at fagforening og bedriftsledelse, som tidligere ofte sto steilt mot hverandre, nå begynte et samarbeid som på sikt ga resultater.

Produksjonsutvalget, som ble opprettet i 1946, var et samarbeidsorgan som kunne behandle aktuelle saker ved bedriften. Dette samarbeidet ga rolige arbeidsforhold og gjorde sitt til at velferds- og sanitærforhold ble vesentlig bedre. Spisesaler, toaletter og bad ble bygget.

Det lille badet med badstue var åpent for alle, og virket i mange år som et offentlig bad for en stor del av Åmots befolkning.

For ansatte som bygget egen bolig, ydet bedriften et bidrag på kr. 7 500, som etter noen år ble nedskrevet til 0.

Embretsfos papir- og tremassearbeiderforening støttet aktivt det sosiale livet på Åmot. Mange foreninger fikk pengestøtte, og Folkets Hus, som rommet kino, var stedets forsamlingslokale i mange år. Man skaffet seg hytter for sine medlemmer, en i Sigdal og en i Flå (Flåklypa).

Fagforeningen var i mange år nest største andelseier i bladselskapet Fremtiden.

Da Embretsfos Fabrikker ble stoppet i 1971, ble det også slutten for fagforeningen avd. 19 i NPF. Tidligere hadde man overlatt Folkets Hus til Tenklubben i Åmot Idrettsforening. Hyttene ble solgt, og sammen med deres eget hyttefond kom disse midlene lokalsamfunnet til gode.

Modum Diakonut, Åmot Hornmusikkorps og Åmot Guttemusikkorps fikk 1/10 del hver. De resterende 7/10 deler ble gitt til Åmot Pensjonistforening som et fond: «Avd. 19 Embretsfos Papir- og tremassearbeiderforenings fond av 1972». Fondet forvaltes av Modum Kommune. 10 % av de årlige renter skal tillegges kapitalen, og 90 % av rentene skal brukes til sommertur i Åmot Pensjonistforening. Fondet er nå på 180 000 kroner.

Ved sin gavmildhet har fagforeningen ved Embretsfos satt spor etter seg.

KILDER:

Eli Moen: Modum - ei bygd tre elver

Union Nytt

Arnljot Strømme Svendsen: Union 1873-1973

Thure Lund: Avisartikler

Papirarbeideren

Embretsfos Papir- og Tremassearbeiderforening: 50 års beretning

Øyvind Haugen: Bilder

«Og dåden den skal lyse»

*En sang laget ved Embretsfoss
under lockouten i 1907*

*Hvor Drammenselven bruser,
der ligger Embretsfos,
Ved Aamodts skjønne Trakter,
Naturen byder Trods;
og Fossen gaar med Bulder –
men rundt er alting tyst,
en saar og bitter Tone
i Arbeidsmandens Bryst.*

*Hvor er de flinke Hænder,
som her har virket før?
Hvorfor er Piben stille,
hvor Røgen vises bør,
hvi lyder ei Maskinen
med sine Stempelslag,
hvorfor er alt saa stille
ved Nat saavel som Dag?*

*Jeg Svaret skal dig give,
saa Gaaden løses bør,
at disse Arbeidsfolket
er kastet ud paa Dør.
Thi de har demonstreret
den store Mærkedag,
som alle vi Arbeidere
har valgt med Velbehag.*

*De tænker os at knække,
de store Chefers Flok.
Lockouten fik de lavet,
men det blev ikke nok,
thi Sultepisken svinges
mod os med kraftig Smæld,
vor Magt skal undertvinges,
først da blir alting vel.*

*Og tyst Fabriken stander,
ei høres mindre Larm.
Kun Vagtens Skridt der høres,
vor Flok blev ikke arm,
fast Herren os befaler:
at flytte ud i sidste Hast!
Det var hans sidste Planke,
men ak, den ogsaa brast.*

*Men tænk om Branden tændes
rundt Norges Land og Strand.
Jeg bare retter Ordet
til dem med Herskerhaand,
hvor bliver det at ende,
i denne Krise, mon
Jeg hvisker kun det Ordet:
Fra Brand til Revolution!*

*Til Eder, Kamerater,
jeg siger blot «hold ud!»
saa vil I vinde Seier,
det er det sikre Bud.
Og daaden den skal lyse
til Fremtids lyse Haab,
saa blir den store Seier
spredt ud med Fryderaab.*

*Hver Time som I ofret,
hver Stund som alt var sort,
vil regnes Jer til gode
naar Skyen svinder bort.
Og atter vil Maskinen
slaa sine sikre Slag,
da blir der Liv og Glæde
paa Embretsfos den Dag.*

Harry Skjelbred:

Fabrikkhistorier

Med mange folk samlet over flere år skjer det hendelser som det kan fortelles historier om, så også på Embretsfos. Mange gode historier er sikkert tapt med folk som er gått bort, men noen fra senere år huskes fortsatt.

Dette er en historie som er fortalt fra andre steder, men den har også hendt på Embretsfos.

Langs stien som går fra Åmot st. til Embretsfos kom det en dag en fremmed som kom i prat med'n Georg. Til slutt spurte mannen hvor mange som arbeidet her på fabrikk. «Sånn omtrent halvparten,» svarte'n Georg.

Ved skiftavløs samlet det seg gjerne folk som «kom på» i vaktstua og satt å pratet om løst og fast før de gikk hver til sine arbeidssteder.

En av karene var jeger og hadde ei «harabikkje».

Bikkja, som var radmager, hadde fulgt med sin herre på jobb og svinsa rundt i området.

«Je skjønner meg itte på denna bikkja,» sa eieren, «je har prøvd alt mulig, men like tynn er 'a.» «Du har itte prøvd med litt mat da?» sa Solheimen fra Eiker.

I årene etter andre verdenskrig var det gode tider i papirindustrien, og unge nyutdannede ingeniører ble tatt inn for å gi dem praksis og inntreden i arbeidslivet. Disse ingeniørene var vitebegjærlige og kunne til tider ergre arbeiderne med sin nysgjerrighet.

En av elektrikerne var opptatt med en jobb i papirfabrikken da en nysgjerrig ingeniør kom bort til ham og spurte: Hva driver du med?

Elektrikeren som var kjent for sine kjappe replikker, svarte: «Akkurat nå så klør jeg meg i r- - - . Det hjalp lite at ingeniøren ble fornærmet. Kanskje passet han sine egne saker etter denne hendelsen.

Thure Lund:

Jubileum i Embretsfos i 1931

Av Kristoffer Trondsen i Åmot har vi fått tilsendt ei vise av en ukjent dikter. Hver av de jubilerende arbeiderne har fått sitt pass påskrevet i mer eller mindre humoristiske vendinger. Melodien er ei vandringsvise, og Rudolf Lund har skrevet notene.

Embretsfoss-sangen 2den januar 1931

Trad:

I dag vi synge vil en sang
skvirrevirrevippbombom
om de som har fått adelsrang
skvirrevirrevippbombom
for de som over 30 år
skvirrevirrevippbombom
har passet på at mølla går.
Skvirrevirrevippbombom.

Han Torstein kan bli morsk og steil
hvis Pettersen har penset feil
men Hartz han gir det blanke fan
når bare han får brukbar gran.

Christiansen han maser støtt
når no går galt: «De ha'kke smørt»
men Oskar Olafsen han svær:
«De mangler aldri smørning her.»

For Martin Bråten rusler om
med smørekanna i sin hånd
han smører allting på sin vei
og selv han også smører seg.

Men Jacobsen han prisen får
som sto i over 50 år
nå plager'n Skredsvik, Skretteberg
og Petter Gundersen i sær.

Nils Grønlund han ble lei slikt mas
han bakket ut og skiftet plass
nu tapper'n lim til Røgeberg
men penger det får' aldri der.

A. Enger bærer råtakubb
og rydder sliperi for subb
og Kristian Skredsvik pakker blid
men jobben den er snart forbi.

Hans Olafsen og Martinsen
og Anton Tandberg, Simensen
de koker graut i mengdevis
av bare «enske» råtaflis.

Einar Sandums syreri
det lukter som en svinesti
så Olaf blylodder han må
titt slukke pipa si å gå.

Og Herman Kristensen han kan
blant meget annet finne vann
den gamle kjerra kjører'n bra
og Daniel Fosbæk løser av.

Hans Kristian Skretteberg han var
fin presser uti forna da'r
og Hagbart Syvertsen har rett
med spekkebruk får'n all ting tett.

Anders Tandberg og Lillemoen
de hugger flis av profesjon
skjønt Lillemoen kan være tverr
han ingen flisespikker er.

Truls Jellum, Gulbrandsen og Wahl
dom påstår leder'n er for smal
og Danielsen banner på
at renseri snart går i stå.

Og Magnussen og Høibak er
to kjekke karer hver i sær
og Emil Svendsen passe må
at matpapiret skrives på.

Hans Løkke, Ole Andersen
besørger papirblandingen
men Andreas Bentzen merker titt
hvis karene har fuska litt.

Og murer Embret Nilsen har
lagt sten på sten i alle da'r
og Auen Løkka alt har lært
å fuske sånn i litt av hvert.

Han Alfred Stenbro, Bjørnstad, Bye
de pakke må i vilden sky
og Engebretsen lever da
av «Brona» litt ved siden av.

Hans Olsen sveiver rundt i ring
og lager bare runde ting
og Gotfred Holo, kyndig mann
må Jordanmølla få i stand.

I «Sjømannshjemmet» fins en kar
tross 76 år han har
med tømmerhaken fullt gjort gagn
og Lauritz Herlofsen til navn.

Han Torger er jo kvinders venn
han hugger ved og bær til dem
om Gustav Danielsen er sagt
at han er portens morske vakt.

Han Otto Høibak passer på
at intet lager varmt må gå
Hans Jacob Skreppen malte pent
på veggemaling har'n patent.

Og Elstrøm er i vakten satt
og sørger for at hund får mat.
Nils Bårud varer frem har bragt
mens hesten gikk i tangotakt.

Karl Nilsen og Karl Grønlund må
i massegrøt til knea stå
og Herman Herlofsen med tukt
og ære lager syrelukt.

Selv om vi nu har sagt no bløtt
vi håper ingen er blitt støtt
Å få med alle var vårt mål
vi drikker gamlekaras skål.

Thure Lund:

Interessante Hervig med kongelig råd, lensmenn og stortingsmann

Søndre Hervig gård ble bygd i 1645, og er en av Modums eldste bebodde bygninger.

Da dikterskalden Hans Allum kom til Hervig på sin Modumsiadereise i 1831, kom han også til Hervig. Etter å ha fullrost stedet og ikke minst gårdens vakre døtre, kom han også inn på eieren og andre som utøvde lov og orden. Det ble fortalt på følgende måte:

*Til straf for alle dem der gjøre ilde
og paakrav ei kontant betale kan,
hvor nødig end de gjerne vilde.
En Christian Bondemann paa nordre Hervig,
som andet steonevitne tjener ærlig
Den gode herre lensmand under seg
maa have tvende adjutanter!*

Med dette haltende vers beskrev Allum litt av livet i Hervikgårdene omkring 1830. Mer om dette senere i denne artikkelen fra gården der lov og rett var plassert i Modum på denne tida.

Hervik var fra gammelt av halvt bondegods og

halvt krongods. Det vil si at danskekongen hadde litt å si om det som angikk gården. Hervig var en storgård inntil 1730, da gården første gang ble delt.

Omkring 1760 var Ole Sørensen Sand eier av den nordre part av Hervik. På denne tida hadde nok danskekongen Christian 7, ved sin livlege og rådgiver Johan F. Struensee, som var en meget maktglad og reformvennlig herremann, kastet sine øyne på Hervikgårdene, og Struensee plasserte litt før 1770 en såkalt constitorialråd ved navn Hans Jacob Larsen på hovedbølet som i dag eies av Reidun Kjellevold Steen. Dette var nok opptakten til at Hervik i nesten 100 år framover ble øvrighetsgård. Denne Larsen, som Modums Historie har hoppet lett vint over, ble boende i området i over 30 år. Hans tittel tyder på at han skulle ordne opp i kirkelige motsetninger, men han hadde også verdslige oppdrag. Vi ser således at han alt i 1769 gav brukerne odelskjøte og selveie på gården Rud.

Vi velger å tro at Hans Jacob Larsen ble plassert

på Modum på grunn av kirkekrangel. Vi ser av historien til Heggen kirke at det en og annen gang har vært episoder der en såkalt konfliktløser som Larsen kunne være tjenlig til å ordne opp. På side 173 i Modums Historie bind I ser vi at en ny kapellan, Simon Bendeke, førte en bitter kamp mot sogneprest Aal for å hindre ham i å ansette en annen som kapellan. Det står videre på samme side at Bendeke, etter at han ble sogneprest, eide tallrike panteobligasjoner i gårdsbruk på Modum, og «ikke vek tilbake for klart

Henning Steen viser steintavla med monogrammet til Christian 7.

Monogrammet.

og konsist å hevde sine rettigheter.» Det nevnes også om en bitter strid mellom Bendeke og hans klokker Hans Plathe. Tank nevner ingen steder at et kirkelig forliksråd har trådt til og meglet. Men hvorfor skulle en da ellers ha plassert den kongelige øvrighetspersonen akkurat på Modum?

Når det gjelder Hans Jacob Larsen, må han ha vært mer benyttet enn det som framgår av Modums Historie. Blant annet har han vært kongens substitutt da den gjeve Tvetenpokalen ble overrakt eierne av storgården. Hans initialer er inngravert på pokalen, som ble overrakt i 1780.

Tvetenpokalen med initialene til Hans Jacob Larsen. På den ene siden speilmonogram: A S eller A C S. Over dette: TWETEN. Under det: 1780. På den andre siden: Over huset: H N L (konsistoralråd Hans Nicolai Larsen). Under huset: « I yndig Tweten egn, blandt Flora Fugle sang / Vi frie fra Kiöbstad søærm, oss glæder mangan gang; / Al Fader vi derfor med lov og tak ophøjer / Som gav os Den og alt hvad sind og sans fornøjer.» I rundbuen over portalen til venstre står: «L. S. 1768.»

Konstitorialrett behandler saker mot geistlige embetsmenn, men betegnelsen forekommer også som institusjonalistiske råd for viktige avgjørelser ellers.

Hans Jacob Larsen gav seg ikke inn på de store eiendoms slån som fogdene og andre danske øvrighetspersoner gav Modumbøndene i sen middelalder. Men han kjøpte et par småbruk, som han i følge Modums Historie leide bort til arbeidere eller husmenn. Det var Smedplassen under Øverby og Søndre Butterud under Hervik.

Det er uten tvil Hans Jacob Larsens kongelige øvrighetsmonogram som familien Steen fant under tramhellene under restaureringa av den gamle bygningen på Hervik i 1969. Denne har nok vært den kongelige råds myndighetsmerke. Den er meget flott utført på meget finkornet leirskifer, og er nok innført fra Danmark, mest sannsynlig etter påbud fra den reformivrige Johan F. Struensee. Struensee ble imidlertid henrettet i 1772 på grunn av sitt kjærlighetsforhold til kongens dronning og sitt maktbegjær.

Kongen viste ellers tydelig tegn på sinnssykdom, særlig med sterke raserianfall.

Lensmannsgården

I lektor Roar Tanks beskrivelse av Modums bondelensmenn er det et tidsrum på 30-40 år som er dårlig dekket. Etter at Mathias Sass døde i 1753, nevner ikke Modums Historie noen ny lensmann før omkring 1790. Da er først Even Gundhus og siden Christoffer Uhlen nevnt som underlensmenn i Modum. Det kan se ut til at denne constitorialråd Larsen har hatt mer myndighet enn vi har visst om. Hvor lenge han har bodd på Hervik, vet vi lite om. Vi ser i hvert fall at han har leid bort Smedplassen ved Øverby til en skredder som het Henrik Eriksen i 1803. Kanskje han forsvant ved kongeskiftet i 1808?

Peder Brochmann

Christoffer Uhlen var den siste såkalte bondelensmann i Modum. Når den nye lensmannen Peder Brochmann flyttet til Hervik er ukjent, men antagelig kan det være da Hans Jacob Larsen på et ukjent tidspunkt flyttet derfra. Peder Brochmann var den første lensmann i Modum som ble ansatt gjennom amtet. Fra 1809 til 1821 var det en kjøpmann Jens Hoffgård i Vikersund som eiet Hervik. Da Hoffgård gikk konkurs i 1821, ble Hervik kjøpt av Brochmann, som da antagelig hadde bodd der noen år. Han var allerede 42 da han kjøpte gården, og fortsatte som øvrighetsperson til 1830, da en

Lensmann Jespersen

kjøpte gården og var der til 1834. Da ble Hervig solgt til

Paul Wold

som ble Modums lensmann til 1865. Da ble Hervig overtatt av Wolds svigersønn Carl Helleesen. Hvis nevnte Hans Jacob Larsen har hatt en slags politimyndighet, vil det si at Hervik var øvrighetsgård i omtrent 95 år.

Lensmann Wold var mye opptatt av bygdas utvikling. Således gav han i 1836 rett og slett beskjed til herredsstyret om at det måtte bygges bru ved Vikersund for å avløse det gamle ferjestedet.

Christian N. Hervig (1804-1885)

Selv om Christian N. Hervig var fra søndre Herviks nærmeste naboeiendom med samme navn, velger vi å ta noen ord med i «Gamle Modum» om en av bygdas mest framtrepende politikere på midten av 1800-tallet. Kanskje også på grunn av at han giftet seg med lensmann Brochmanns datter Bolette Maren, som han hentet på nabogården Søndre Hervik. Hennes

Christian N. Hervig.

mors pikenavn var Løvenhjem, og dette er kanskje grunnen til at Modums Historie bind II, i omtalen av bygdas stortingsmenn har avspist Christian Hervigs politiske karriere med seks linjer, men ofret nesten en hel side på konas «fine» slekt.

Christian Hervig kom tidlig med i Modums styre og stell, han var jo den Christian Bondemann som Hans Allum beskrev i 1831! Det er nesten ikke til å begripe hvordan han har greid å skjytte alle sine verv samtidig som han drev sin gård. Etter å ha hatt en del mindre viktige verv i skolesammenheng, engasjert seg i veiproblemer og lagt ned et stort arbeide for kornmagasinene, var han en av stifterne av Modum Sparebank i 1841. Her ble han også med i styret som en av direktørene. I 1843 ble han herredskasserer, han ble med i overligningsnemnda og ble betrodd det viktige vervet som leder av overformynderiet da dette ble vedtatt i Modum. Han var også i en årrekke bygdas forlikskommisær.

I 1851 ble han valgt som fylkets representant for Venstre til Stortinget. Her var han fast til 1860, da han måtte si fra seg denne ærefulle jobben på grunn av sviktende helse.

I 1852 ble han valgt til Modums ordfører og skjøttet dette vervet ved siden av arbeidet på Stortinget. Han holdt fram som ordfører fram til 1865. Etter denne tida hadde Hervig en rekke verv i kommunal sammenheng til omkring 1880, da helsen sviktet helt. Vi skal heller ikke glemme at Hervig i 1856, midt i sin periode som ordfører og stortingsmann, innkalte til møte og stiftet Modum Landboforening, der han også ble medlem av styret.

Christian N. Hervig var en av Modums mest betydelige politikere på 1800-tallet, og føyer seg inn i personalgalleriet fra Hervikgårdene, som var av så stor betydning for bygda gjennom et helt hundreår.

Christopher Hornsrud

Christopher Hornsrud, foto av maleri.

Moingen Christopher Hornsrud, født i Skotselv, er i norgeshistorien best kjent som Arbeiderpartiets første statsminister. Men de 19 dagene fra 27. januar til 15. februar 1928 var bare en kortvarig episode i et meget langt og virksomt liv. Han var født i 1859 og døde i 1960, over hundre år gammel.

Hornsrud var gjennom årene både handelsmann og bonde, men det var politikken som tok storparten av tiden. Han ble født på gården Horsrud i Øvre Eiker. Moren var født Jellum på Modum. Ordfører Christopher Jellum var hans onkel. Hornsrud gikk på udelt folkeskole med opp til 40 barn i klassen i alderen 7 – 14 år. Han ble konfirmert i Haug kirke og var litt av en lesehest. De første pengene han tjente, gikk til bøker.

Etter gårdsarbeid på Eiker begynte han, 15 år gammel, som handelsbetjent på Hønefoss. Kjøpman-

nen holdt dagsaviser, og Hornsruds politiske interesse ble vakt. Det var Høire og Venstre som var de stridende på den tiden. Hornsrud falt ned på venstresiden, og han begynte å engasjere seg for Venstres sak. Johan Sverdrud var forbildet.

I 1880 ble Hornsrud gift med gårdbrukerdatteren Mathea Nøkleby fra Norderhov. Fire år senere flyttet de til Vikersund, der Hornsrud ble betjent i Modum Handelsforening. Senere kjøpte han forretningen og drev den fram til 1891. Politisk ble han betraktet som meget radikal. Han hadde en sterk meningsfelle i Torgeir Vraa, som var tilsatt som lærer i Modum. Hornsrud var medlem av skolekommisjonen, og de la sammen grunnlaget for den arbeiderbevegelsen som skulle utvikle seg. Hornsrud var formann i Det Norske Arbeiderparti i årene 1903 – 1906.

Hornsrud hadde mange tillitsverv i Modum kommune og satt som ordfører i årene 1914 – 1916. Han ivret bl.a. for at kommunen skulle kjøpe mer skog, som på den tid for en stor del var på utenbygds hender. Ordførergjeringen kom imidlertid i andre rekke, i det han så tidlig som i 1912 var innvalgt på Stortinget. Der skulle han sitte helt fram til 1936, seks

Bysten av Hornsrud foran Modum rådhus.

Boksamlingen på ordførerkontoret.

av årene som stortingspresident. Han hadde særlig innsikt i jordbrukspolitikken og var bl.a. medlem av Statens provianteringskommisjon og husmannskomiteen. Han var også medlem av Svalbardkommisjonen, ankenemnda for ekstraordinær formuesbeskatning og direktør i Hypotekbanken. I den korte tiden som statsminister var han også finansminister.

Hornsrud var sterkt knyttet til jordbruket fra ungdommen av, og i 1892 overtok han eiendommen Aamodt på Drolsum. Den eide han så lenge han levde. Etter hvert som han ble engasjert så sterkt i rikspolitikken, oppholdt han seg mye i Oslo. Det ble derfor mindre tid til å drive som aktiv gårdbruker. Gården var derfor bortforpaktet. Han var åndsfrisk til det siste, og mange husker et intervju med ham i forbindelse med hundreårsdagen. Da hadde han fortsatt sterke meninger om samfunnet. Uttalelsene ble understreket med stokkeslag i gulvet.

Christopher Hornsrud glemte aldri sin hjemkommune. Han hadde en stor malerisamling og et imponerende bibliotek. Både maleriene og bøkene testamenterte han til Modum kommune. Maleriene, hele 27 stykker av norske kunstnere, henger nå rundt om i Modum rådhus. Bøkene står på ordførerens kontor. Blant bøkene er en verdifull, gammel bibel fra 1550, omtalt i Gamle Modum for 1996. Modum Arbeiderparti og kommunen har hedret Hornsrud med en byste av ham utenfor rådhuset. Den ble avduket

Hornsruds gravsted på Heggen.

av Reiulf Steen i 1988. Hornsrud ligger begravet på Heggen kirkegård på et fredet felt nord for veien til hovedinngangen til kirken.

Kilder:

Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon
 Hans Amundsen: Chr. Hornsrud. Inntrykk og minner
 Olav Sørensen og Arne Fossum: Modum Arbeiderparti 75 år
 1904 – 1979
 Modum kommunes arkiv

Foto: Bygdeposten og Kristian Linnerud

Arne Fossums minner fra krigsårene

Arne Fossum er født på Modum 1. januar 1913. Nesten hele sitt yrkesaktive liv arbeidet han som modellsnekker på Westad Armaturfabrik. Best kjenner vi ham fra politikken. Han var medlem av Modum formannskap i hele 24 år, fra 1956 til 1979. Han ble varaordfører i 1961 og var ordfører i 12 år – tre perioder – fra 1968 til 1979. Fossum var 27 år da krigen kom til Norge i 1940. Han døde i 2003, 90 år gammel.

Denne artikkelen er tidligere publisert i Bygdepostens spesialutgave «Krig og fred» i 1995, utgitt i forbindelse med at det da var 50 år siden fredsslutningen i 1945.

Arne Fossum fortalte til Kristian Linnerud i 1995: Krigen kom til Norge den 9. april 1940. To dager etter skulle jeg møte på Heistadmoen. Der var det lite befal og mye rot. Ut på dagen ble vi dimitterte etter bl.a. å ha opplevd et flyangrep. Jeg tok toget tilbake til Hokksund og fikk leilighetskyss hjem til Kalager, hvor jeg den gangen bodde sammen med kona og den eldste datteren vår, som da var ett år gammel.

Men det tok ikke lang tid før jeg skulle komme bort i krigen igjen. Dagen etter rykket tyskerne fram gjennom Modum og kom så langt som til Vikersund. Der var brua sprengt, og tyskerne dro seg tilbake til Bentsborg med en fallen etter skuddveksling over fjordutløpet. Soldaten ble midlertidig begravet under Ihlenkleiva. Tyskerne tok inn på Ihlen (gamlehjemmet), Sevals (som den gangen var gårdsbruk) og i andre hus. Mange hadde evakuert, men vi og nabofamilien hadde små barn og holdt oss i ro. Huset vårt brukte tyskerne som spisested. Mat hadde de selv, bortsett fra at de tok en del brød som svigermor nettopp hadde bakt. En del moinger som ferdes etter veien, ble arresterte. De måtte stå oppstilt etter låveveggen på Ihlen hele natta.

Hjemmestyrkene dannes

De første krigsårene gikk uten særlige hendinger, bortsett fra at det begynte å bli lite med mat og klær. Astrid (kona) var imidlertid, som så mange andre husmødre, et unikum til å finne løsninger. Vi var så heldige at vi hadde noe jord og dyrket poteter og grønnsaker. Vi hadde mye kaniner, og kaninkjøttet

Arne Fossum.

ble utnyttet til mange forskjellige retter. Jeg kan ikke huske at vi ikke hadde middag en eneste dag. Men med brød og pålegg kunne det være så ymse.

Høsten 1943 ble jeg spurt av en arbeidskamerat om jeg ville være med i hjemmestyrkene som ble dannet på Westad. Vi var seks – åtte mann som utgjorde et lag. Vi hadde møter og øvelser i et rom på Westad, men vi hadde lite å hjelpe oss med. Vi fikk tilsendt ei kasse med demonstrasjonsvåpen (maskingevær, maskinpistol og håndgranater), men disse fikk vi bare beholde ei kort stund. De ble sendt av gårde til neste bruker – med tog. Treningen foregikk ellers mye på Øståsen.

En mistenkelig person

En gang vi lå på hytta Tolvheim ved Langvann under ledelse av gruppesjef Knut Kvalheim, kom ei hvitkledd jente på ski, angivelig fra Drammen. Hun oppgav at hun skulle til Vikersund og spurte etter veien.

Hytta Toloheim.

Vi hadde heldigvis fått ryddet unna mistenkelige gjenstander. Da jenta var gått (etter å ha stått utenfor hytta en god stund for å lytte), ble det diskutert om hun burde likvideres. Hun fikk imidlertid gå, men dagen etter var det tyskere fra Vikersund Bad i området. Da var vi for lengst tilbake på plass i bygda. Senere fikk vi høre at jenta ble likvidert på Hurumkanten.

Våpen etter flyslipp kom det etter hvert. Vi på Westad hentet våpnene på Furumo. Hvordan de var kommet dit, visste vi ikke. Det skulle ikke spørres for mye på den tiden. Selv fikk jeg i oppdrag å lage ei stor kasse til de våpnene vi skulle ha på Westad. Kassa ble etter mye plunder gravd ned i en blindkjeller. Våpnene ble kjørt med hest og slede fra Furumo en fin vinterkveld. De lå under en presenning på sleden. Vi hadde plassert ut vakter langs veien og var noenlunde trygge. Det tok imidlertid lang tid før våpnene var på plass og kassa dekket med jord.

Det gikk bra

Heldigvis gikk det bra med alle oss på Westad. Men det kunne være en påkjenning mange ganger, ikke minst for ektefellene som etter hvert forsto hva vi drev med. Det hendte at Astrid kunne komme over våpen og håndgranater i mjølbøla. Det var ikke få netter jeg tilbrakte andre steder enn hjemme, og ryggsekken sto stadig pakket i gangen. Naboene var gode å ha for evakuering, og ei natt satt jeg i grisehuset med utsikt over gata (vi hadde flyttet til Steinbru i 1944). Særlig etter Haglebu-slaget var det ei urolig tid. En gang skulle jeg overta 200 HS-armbind fra Knut Kvale. Vi møttes på Gustadhøgda med sykler.

Da fikk vi beskjed om at det var tyskerkontroll i Vassbunn, og straks etter så vi tyskerne komme opp Gustadbakken. Så fort har jeg aldri syklet fra Gustadhøgda til Steinbru verken før eller siden, men det gikk bra den gangen også. Leif Tandberg var min troppssjef, og selv var jeg nesttroppssjef.

Frigjøringen

Den 7. mai om kvelden møttes vi på Westad og fant fram våpnene fra kjelleren. Vi skulle samles i Hugget og overnatte underveis på Furumo. Geithus-troppen hadde som hovedoppgave å beskytte Gravfoss kraftstasjon, men vi hadde også andre oppgaver. Selv ledet jeg det laget som arresterte den tidligere NS-ordføreren og hans familie. De ble foreløpig internert i bryggerhuset til bestyrerboligen på Katfoss. Vi hadde også ettersyn med tyskernes lager på Drammenselva. Der var det alt mulig, fra møbler til musefeller.

Etter en måneds tid kom vi til Vikersund Bad sammen med de andre moingene. Også der gikk det mye i vakthold. Noen ble permitterte etter hvert fordi de måtte tilbake til sitt sivile yrke. I den tiden fikk vi lønn, og forsyningene var bra. Tyskerne i fangenskap hadde vi ikke så mye bry med. Men det hendte vi tok dem i forskjellige ulovligheter.

Dette var to interessante måneder etter år med uvisse og spenning. Høydepunktet var defileringen for Kongen foran Slottet den 9. juni 1945. Den ble for vår del ledet av Ole H. Strand, som hadde overtatt som områdesjef etter at Gunnar Raaen hadde måttet flykte til Sverige.

Streif i Modum skiklubbs historie

Under rydding i gamle «papirer» etter mine foreldre, dukket det opp et utdrag av Modum Skiklubbs historie, undertegnet med bokstaven «T». Jeg har forespurrt flere om hvem forfatteren kan være, uten resultat. Forfatteren legger for dagen både glød og entusiasme i sin skildring som går helt fram til 1947 enda han sjøl forteller at klubben opphørte i 1940. Klubbens medlemmer fortsatte sin virksomhet og sin idrett også etter 1940 i regi av Geithus Idrettslag. Også denne aktiviteten valgte forfatteren å ta med i sin beretning, som antakelig er skrevet i 1947.

«MODUM SKIKLUBB 1892–1947

En snøværskveld den 16. januar 1892 ble Modum Skiklubb stiftet på Geithus stasjon. Borger Hoen, Harald Larssen, Chr. Bye, Oluf Rolighet og H. Haugan skreiv sine navn under.

Folk hadde sett lærer Vassend, en galning fra Morgedal i Telemark, friste skjebnen i hengebratte bakker uten stav og med seige bjørkeviuer til bindinger. De hadde sett Hemmestveitbrødrene i Hvalsbakken ved Vikersund, og en solsøndag i februar dro de til Ørenhvelven, til Modum Skiklubbs første amtrenn.

– Ytterst på bakkekammen lå et to meters hopp. Rett som en stake, med armene vidt utbreide som ville han famne hele bakken, kom Bernt Olsen Veltikøll i tilrennet. Båret på jubelen fra 700 tilskuere nådde han dagens lengste – 17 1/2 meter. Ørenhvelven ble samlingsstedet for skiungdommen. Guttene plystret middagen, spiste frosne nyper i steden og dreiv på i bakken til mørket kom sigende fra Øståsen.

«Mindre møter, mere arbeid!» sa Marius Berg, klubbens høvding, heiste på buksa og slo i bordet – og arbeid ble det.

Hver søndag streifet klubbens styre utover åsene

Skiforbundets styre (nasjonalf. roset):

Ingeniør H. Horn (formand)
Advokat R. Prydz (viceformand)
Kontorchef August Fjeld
Pr. løytnant N. R. Østgaard (sekretær)

Mottagelseskomitéen (hvit roset):

Disponent Rasmussen
Fabrikbestyrer, ingeniør Johanson

Modums skiklubs bestyrelse (hvit sløife):

Landh. M. Berg
Bokholder H. L. Jensen
Ingeniør Johs. Larsen
Pakker O. Norbye
Landh. Joh. Backen

Dommere ved hovedrendet (aut. dommermerke):

Kaptein Johs. Dahl
Tandlæge Ivar Krohn
Ingeniør J. Bergquist
Kaptein K. V. Amundsen
Materialforv. E. Skjelsbek

Hopmaalere sammesteds (blaa roset):

Handelsbetj. M. Helgeødal
Formand O. Rolighed
Smed Bottolfs
Kjøbmand J. Klingenberg
Lærer Stavn.

Dommere ved utfagningskonkurransen:

Ingeniør Bergquist
Forvalter Skjelsbek

4

Hopmaalere sammesteds (blaa roset):

Form. Oluf Rolighed
Smed Bottolfs

Læge (Genierkors):

Dr. Jørgensen

Tidsobservatører (blaa sløife):

Gaarðbr. Chr. Sonstebye
Boktrykker A. E. Hansen
Kjøbm. Jens Klingenberg
Vaktmester Chr. Øren

Bakkechefer:

Gaarðbr. T. O. Rishovd
Lærer Meisingseth
O. Norbye

Indkvarteringskomité (gul sløife):

Gaarðsbøst. M. Kleven
Vaktmester Chr. Øren

Festkomité:

Bestyrer Solberg
Eduv. Jansen
Fru Solberg
Frk. Karin Øren
Frk. Karen Hansen

Pressen (hvit baand om venstre arm med avisens navn påtrykt)

Pressens veileder (rød roset):

Kontorchef Hjorth

5

Karsten Moen, født 1894, i Gustadbakken. God strekk.
Perfekt skiføring.

mot Åmot. Karene må ha følt litt eventyrsus i seg da de en haustdag i solefallet sto ovenfor Gustad og sa: «Her skal bakken ligge!»

«Gærninger,» sa bygdefolket og korset seg, når anleggsbasen Sæhter hoiet: «Varsko her!» oppe fra åsen.

Gustadbakken ble verdens største skibakke. «Det skal ikke forundre meg,» skriver Fritz Huitfeldt i 1906, «at det i denne bakke en gang i tiden kommer til at blive gjort stående hopp på 50 meter.»

Geithusgutten Nils Gjestvang, hadde da alt nådd de utrolige 41 meter. I 1910 tøyde Sigurd Hansen, Kongsberg, seg 3 meter lenger og i 1913 gikk det et brus gjennom skiverdenen: «Gunnar Andersen, Lyn, 47 meter i Gustabakken.»

Skiløperne trakk sine spor over moane og i åsene. Ta deg en tur innover moane i morgen! Der driver en kar og hogger tømmer – Truls Bråthen – vinneren av Holmenkollens 50 km i 1911. Det fortelles at han hogg 9 bjelkestokker om morgenen før han spente skiene på og pigget ned til Geithus – og vant 17 kilometeren. En gang kunne ikke Skiklubben gi ham reisepenger til Kollen. Truls gikk skogene innover og startet likevel. Hvem gjør det i dag?

I 1915 fikk Modum Skiklubb hovedlandsrennet. «Kongen kommer!» Det gikk som en løpeild etter veiene. Først forridderen på en skinnende blank hingst og så sleden med kongen. Gustadbakken ventet med nye tribuner, med flagg og hornmusikk og et jublende folkemylder.

Gustadrennet var den store skibegivenhet i distriktet. «Drepen,» kalte folk bakken. Men da det viste seg at det gikk an å komme ned med livet i behold, døpte de den «Himmelspretten», og et himmelsvev var det, når hoppet lå ytterst på kulen.

Moingene herjet i premierekkene landet rundt. Trygve Skjelsbek, Karsten Moen, Thorleif Øren, Jørgen Rollum og Hans Ingelsrud er navn med god

Karsten Moen var påmeldt til hovedlandsrennet i 1915, men ble syk. Her høster han jubel ved en annen anledning.

klang i. Øren var også i Finland og Sverige og hentet sølv. Rollum deltok i Sverige. Moen utvandret til Amerika og gjorde reint premiebord hos yankeene. Ingelsrud var i Finland.

Kronen på verket satte Gunnar Andersen. Uttagingskomiteen i Kollen hadde alt strøket navnet hans, men Skiklubbens sekretær, Per Bye, ordnet opp. Gunnar reiste og kom igjen med tittelen: Verdens beste skiløper i hopp 1930. Gunnar Andersen representerte Norge i Oberhof.

Klubbens gode løper Nils Bottegård, var i Sverige. «Han gir seg ikke. Vi har'n Nils over 60 meteren i Gustan i år og!»

I 1931 åpnet Skiklubben sin guttebakke Myraløypa. Bakken ligger høvelig til, og når stillaset, som råtnet ned under krigen, igjen blir reist, får Geithusguttene den ideelle treningsbakke.

Stedets tre foreninger: Modum Skiklubb, Gjeithus Idrætsforening og Geithus Arbeideridrettslag sluttet seg i 1940 sammen til én forening: Geithus Idrettslag.

50 meter som Huitfeldt trodde Gustadbakken var god for, er for lenge siden passert. Bakken er utgravd og planert, kulen oppbygd og hoppet trukket tilbake. Snart suger løperne seg ned på de 70. Idrettslaget har i dag en garde av unge hoppere, og snart dukker vel

karene opp som kan følge de store gutta i langrennsløypa. Ingen steder ligger forholdene så vel til rette for skiløperne som her på Modum. Store og små hoppbakker, bratte åser og flate moer innbyr til trening.

Et riss gjennom 55 år blir bare et streif over toppene. «Det var en gang,» legger seg forsonende over skuffelsene. Glimtet i øyet, de lune smil som gjør skisporten så rik, blir borte.

En kar stupte stygt i Gustadbakken. Doktor Jørgensen klemte på beinet hans. «Gjør det vondt?»

«Tvert av,» svarte karen kort og smilte «Det er jaggju et fillebein – det rauk i fjor og!» Et glimt av et fandanivoldsk skiløperhumør, av det humøret som har båret Skiklubben gjennom 55 år og som bærer videre.

T»

I samme skuffen lå programmet for «Norges Skiforbunds Hovedlandsrend 1915» i Gustadbakken. I «Gamle Modum» 1986 har Thure Lund en utførlig og fin beretning om denne begivenheten. De som sto for arrangementet tas med her. De har også vært med på å skrive Modum Skiklubb historie.

Sentrale og stolte tillitsmenn i Modum Skiklub. Kjøpmann Per Bye (foran) og Alf Nilsen. Her på Folkvang vises premiesamlingen til klubbens aktive, kanskje i 1932. Knut Kjølstad, som har lånt oss bildene, husker at bildet blei tatt av David Løver. Han brukte magne-siumpulver i skål som belysning.

Thure Lund:

100 år med aviser og bøker i Modum

Caspersens trykkeri ble grunnlagt i 1903

Ved inngangen til 1900-tallet hadde nok de fleste i vårt land lært å lese og skrive. Bare et par tiår tidligere var ikke dette så selvfølgelig. I gamle protokoller fra siste halvdel av 1800-tallet ser vi at mange, også relativt velstående personer, har skrevet under forhandlinger og vedtak med det den gang tradisjonelle m.p.p., det vil si med påholden penn.

Med lesekunsten kom også en større interesse for bøker og aviser. Dette førte til at det ble startet boktrykkerier og utgivelse av lokale aviser. På Modum var det en krylling som satte i gang. Det var Truls N. Glesne, en ung gårdbrukersønn, som sammen med Auen O. Viger, en middelskolelærer fra Vikersund, som høsten 1903 ble enige om å utgi en lokalavis for midtre del av fylket. Gjennom sitt bekjentskap med idrettsvennen Anton E. Hansen fra Kongsberg ble det samtidig bestemt å bygge et trykkeri i Vikersund, men avisgründerne Glesne og Viger hadde ikke tid til å vente på eget trykkeri, og mens Anton E. Hansen slet i sitt ansikts sved for å få trykkeriet ferdig til bruk, ble den nye avisen ble trykt i Drammen fram til 5. april 1904. Det første nummeret ble gitt ut 30. oktober 1903.

OpplandskeTidende

I det første nummeret av Opplandske Tidende gav Truls N. Glesne klart rede for intensjonene med den nye avisen:

«Opplandske Tidende, der herved fremkommer med sit første nummer, vil bli Hallingdalsbygderne, Modum, Sigdal og Krødsherads spesielle lokalorgan.

Bladet der fra først i januar 1904 begynner sin regelmessige utgang i Vikersund tre ganger ukentlig, vil ikke komme til at antage nogen streng politisk farve, men vil bli et frit diskusjonsblad der er tilgjengelig for hvem som helst.

Enhver opfatning af kirkelige, sosiale og politiske spørsmål vil saaledes her faa frit spilletrum. Sosialisten og den ultra radikale som den høykonservative er velkommen.

Med hensyn til politiske spørsmål vil herværende blads redaktion imidlertid forbeholde seg rett til gjøre sine liberale samlingspolitiske anskuelser gjældende.

Fra kommunernes, distrikternes offentlige liv vil bladet stadig levere referater saa utførlig som mulig, ligesom det alltid vil komme til at iakttagge dette liv med kritiske blik.

Den frykt som hos enkelte skal ha gjort seg gjældende at bladet kom til at bli en ret og slet sladreavis der optog alt

mulig, skal den ærede leser ikke komme til at plages med. Enhver personlighed er udelukket fra bladets spalter.»

Prisen på bladet den første tida var 80 øre for kvar-talet. Annonseprisen var 15 øre for førstesida og 10 øre for andre, tredje og fjerde side.

Avisen ble meget godt mottatt. Mange forretninger i Hønefoss, Drammen og Kristiania averterte i avisen. Dette kan jo bety at det også på denne tida var en handelslekkasje i Modum. Ellers brukte hele bygda bladet til annonsering og til referater fra møter. Vi som skriver lokalhistorie fra bygda finner en rekke godbiter fra Opplandske Tidende, som gir svar på en rekke spørsmål. Her finner vi debatter mellom lokale politiske størrelser. Christian Skredsvig hadde fortellinger i flere numre. Noen år senere ble noen av disse brukt i bøker, blant andre den om Skinnfæld-Løkka.

Det er interessant å lese referater fra herredsstyrene. Innleggene blir nesten ordrett gjengitt, og gir etterslektene et helt annet bilde enn det vi finner i dagens aviser. Opplandske Tidende hadde en levetid på omtrent 20 år. På denne tida hadde bladet tre redaktører.

Truls N. Glesne, 1903–1907

De første åra var Truls N. Glesne ansvarlig redaktør. Han slapp til alle som hadde et syn på samfunnsutviklinga, og ikke minst en elek-trisitetssaken som var et viktig stridsspørsmål i tida fra 1904 og en del år framover. Selv var han opp-tatt av unionssaken med svenskene, og hadde det stått opp til redaktøren av Opplandske Tidende, hadde det nok blitt en del sabelrasling i 1904-1905.

Til å ha en så vidt sterk borgerlig bakgrunn, gav han imidlertid et sympatisk

Truls N. Glesne.

bilde av arbeidernes kamp for bedre levekår.

Den første tida hadde Glesne både kontor og trykkeri i den såkalte Kongsrudgården, som ble revet for noen år siden. Men han hadde også et kontor på sin gård Glesne ved Krøderen, der nok mange av Oplandske Tidende ble utarbeidet.

Truls N. Glesne holdt det gående i omtrent tre år. Da fikk han Amerika-feber, som så mange andre på den tida. Da overtok Anton E. Hansen, som også var eier av trykkeriet.

Auen O. Wiger

Auen O. Wiger, som var med å starte Oplandske Tidende, drev også en privat middelskole i Vikersund. Det kan se ut til at Wiger hadde for mye å stille med i forbindelse med skolen, og da Oplandske Tidende startet trykkingen av bladet i Kongsrudgården fra april 1904 gikk Auen O. Wiger ut av redaksjonen, og Glesne fikk hjelp av en drammenser som het John G. Wulfsberg. Så vidt vi skjønner ble han en slags redaksjonssekretær.

Anton E. Hansen 1907–1914

Anton E. Hansen kom fra Kongsberg til Vikersund høsten 1903. Han hadde sikkert hatt kontakt med Truls N. Glesne om å gå sammen om å bygge trykkeriet og gi ut ei avis. De hadde jo i flere år samarbeidet innen idrett, og blant annet konkurrert i skirenn. Da Glesne bestemte seg for å reise til Amerika,

var det helt naturlig at «organisasjonsgeniet» Anton A. Hansen overtok redaktørjobben. Hansen var venstremann og ble valgt inn i Modum herredsstyre i to perioder. Han var således godt informert om kommunens styre og stell da han selv laget referatene til bladet.

I Anton E. Hansens redaktørtid hadde Oplandske tidende en blomstringstid. Mange i bygda brukte bladet til annonser, kunngjøringer og meningsutvekslinger.

Ved siden av sin redaktørjobb var Anton E. Hanssen sterkt med i bygdemiljøet. Blant mye annet omorganiserte han Vikersund I.F. i 1911, etter at han hadde vært formann i Vikersund skiklubb fra 1906. I 1908 gikk han i spissen for dannelse av Buskerud skikrets. Han var også stifter av Modum Håndverkerforening og Modum Sangerforbund.

I 1914 gikk Anton E. Hanssen med planer om å flytte tilbake til Kongsberg. Han sa opp redaktørstillingen i Oplandske Tidende, og lærer og kirkesanger Ole Olsen overtok.

Anton E. Hansen.

Anton E. Hansen's Trykkeri
— Vikersund —

udfører alle Slags Trykningsarbeider hurtig, smukt og billigt.

— Telefon: Frydenlund, Vikersund. —

<i>Andefalingskort, Aktiebreve, Bøger, Brochurer, Cirkulærer, Dampskibsruiter, Driftsregnskaber, Diplomer, Embedsprotokoller m. m. Etiketter, Ekstrakter, Eksamenstabeller, Fakturaer, Firmastempling, Gratulationskort, Hovedbøger,</i>	<i>Indbydelseskort, Indberetninger, Julkort, Jernbancangivelser, Konvolutter, Kataloger, Kontrolchemacer, Kvitteringer, Love, Merkelapper, Memorandums, Medlemskort, Navnefortegnelser, Oversigter, Overslag, Protokoller, Plakater,</i>	<i>Prospekter, Priskuranter, Programmer, Regninger, Ruter, Regnskabsbøger, Regulativer, Sparcebankbøger, Schemer, Sange, Stemmelister, Takkkort, Ugeskrifter, Udstillingskataloger, Visitkort, Veiplakater, Vexler, Valglistes, Vexelobligationer m. m.</i>
--	--	---

Faksimile 5. april 1904.

Ole Olsen.

Ole Olsen

Ole Olsen var høyremann. Olsen sa i sin programklæring da han overtok bladet at Oplandske Tidende fortsatt skulle være et blad for alle, og ikke for en enkelt samfunnsklasse. Han skrev at bladet skulle banke på døren til enhver som ville følge med i bygdas styre og stell. Han skrev også at bladet ikke

skulle ha noen politisk profil, men ville støtte alt arbeide for en fri og sunn utvikling.

Det skulle fort vise seg at Olsen nok var mer politisk engasjert enn hans programklæring gav uttrykk for. Han underslo aldri sin mening om sosialistene, der Chr. Hornsrud og Torgeir Vraa framsto som selve arvesynda. Spesielt Hornsrud fikk gjennomgå for sine ideer om arbeiderbonden, og Olsen stilte spørsmål om Hornsrud mente å dele sine herligheter med arbeiderne.

Olsen var sterkt religiøs og kirken fikk stor plass i Oplandske Tidende i Olsens redaktørtid. Men fortsatt var det mange foreninger og enkeltpersoner som brukte Oplandske Tidende til annonser, kunngjøringer og referater. Uten den store spalteplass han gav Øst-Modum sautavslag, ville det ikke vært mulig å skrive dette lagets historie.

Når Oplandske Tidende måtte gi opp i 1923, etter 20 år, var det nok både av økonomiske og politiske grunner. Redaktørens leder i avisen for 30 oktober 1923 gir klar beskjed om hvilke motsetninger det etter hvert var blitt, og som også førte til økonomiske problemer:

«Naturligvis måtte jeg under min redaktørvirksomhet komme i strid med sosialistene og deres samfunnsnedbrytende politikk. Jeg har angrepet, og er blitt angrepet. Når jeg sier at Vraa hadde grunn til angrep, mener jeg langt fra at hans angrep var begrunnede. Men ulykken er at det har gått politikk i bondesaken, i det bøndene har organisert seg i eget politisk parti. Det mener jeg ikke kan bli til noe gavn for samfunnet.»

Olsen avslutter sin avskjedsleder med at «Det er alene av økonomiske grunder at Oplandske Tidende dør fordi det har for lite å leve av. Men det hadde hatt mye å leve for.»

Denne dagen, den 30. oktober 1923 kom altså Oplandske Tidende ut for siste gang.

Et moment som ikke Olsen nevner, er at på denne tida var både Buskerud Blad og Fremtiden etter hvert blitt sterke konkurrenter om både stoff og ikke minst annonser.

Trykkeriet

Det som i dag er Caspersens Trykkeri A/S har vel kanskje de første 50 år ført en nesten omtumlet tilværelse. Som vi har nevnt tidligere, holdt trykkeriet til i Kongsrudgården den første tida. Men bare etter tre år ble det flyttet til Bjølgerud hvor man også var i

Leidde Tidende fredag den 18de januar 1919

Drøstlandslæge
Søndag 26 januar
Ogrens lufe st. 11: Kroen
Stylis lufe st. 11: Kjølen
Grens lufe st. 11: Bøge

Bekjendtgjørelser.

„Natlægen“
Tidsskrift for naturig levevis og naturlig lægdom og mot rørdik og dyrplægt. Bladet utkommer en gang hver 14 dag og koster frit tilsendt kr 2,50 pr. aar, kr 1,20 pr. halvår. Kan bestilles paa alle landets postanstalter og bog forlæggeres, O. Olvik, Stord pr. Bergen.

OVERRETSSAKFØKER
Orning,
Drammen.
Saksførel, Penge- og elendomsomsøtning, Inkasso.

Tandlæge Otterbech
Aamot. 9-2 og 4-6
Lørdag 9-2. Telefon.
Smertefri behandling

Frelsesarmeen.
Er møder 12. Kristiansbergens Bredde Vikersund og avholder vakkert beliggende møter lørdag og søndag kl. 8 1/2. Søndag kl. 5 og kl. 8 1/2. Alle indbylde!

Elektricitetsverket.
Kontor for indbetaling:
Gjethus (Hentred) lørdag kl. 9-10
Aamot (Toppo) søndag kl. 9-12

Kansereeren.

Modum Nybrottslag
har møte ferik søndag kl. 9 fm paa Kroa. Basarkomiteen bedes møte.
Styret.

Gjethus koop. handelslag
avholder generalforsamling søndag 2den februar paa Folkvang Gjethus.
Dagsorden:
Møtes konstitusjon
Beretning
Regnskap
Valg
Erstatning
Kl. 7 avholdes fest for medlemmer.
Foredrag, Oplæning, Besøktolog.
Styret

Kontorist.

Sysle Byggeforenings basar
forfatter
Lørdag 25de og søndag 26de januar
Bygge dage fra kl. 7 om
Mange værdifulde gjenstande.
Trækning søndag.
Basarkomiteen.

Nordre-Fuhre smaabrukerlag
holder **GENERALFORSAMLING** paa Fuhre skole søndag 26de januar 1919 kl. 4 ettermiddag.
Dagsorden:
1 Beretning og regnskap. 2 Forskjellige valg. 3 Samtale om forenings- og virksomhet. 4 Bl. s. ang. dannelsen av hesteholdslag og indtjening av agrarskatten. 4 Spørgsmaal vedrørende Norsk bondes- og småbrukerforbund. 5 Erstatning.
Medlemmer indtegnes.
Styret.

„Skjold“
har nærmøte ferik. søndag kl. 5 i Vikersund kapel
En kort tale. Oplæning av frøken Knutsen. Musik. Valg. m m Nye medlemmer indtegnes

Nordre Modums Missionsforening
og
Vikersund kvindeforening
holder
FEST
i Vikersund kapel søndag 2den februar kl. 5 em.
Medlemmer dr. Jørgen Nilssen taler og fortæller fra Kona Tale av cand.theol. Aune og pastor Traaen. Musik av pastor Traaen. Kl. 8 og 10. Kaffe serveres. Et paa gjestendes utgifter. Entre 1 kr.

MODUM.
Da der i den nærmeste fremtid skal inddeles tilskud og male, saa de der ønsker at søms i betragning ved indlægen, tegne sig paa lister der er udsat hos bygdens husejende, med opgave over antal melkøer og gris.
Listene indlægges 30 januar og vil da der ikke har tegnet sig til næste tid ikke komme i betragtning ved indlægen.
Gjethus den 18de januar 1919
Modums Provianteringsraad.

Drammens meieri.
Læser til tegning av huset til kuer til særlig utlevering er udsat paa Vikersund og Aamot aftenlangt.

Vakkert beliggende, rolig og frit.
Redaktør Olsens gaard Ene, Vikersund, er tilsalgs. Bygningen som er opført i 1912, har 1 i etage 2 stuer, veranda, kjøkken, rummelig spisestue, gang. I 2 etage er indredt i værelse, og 2 til kan indredes. Elektrisk lys er indlagt. Stor sjældre. Gode tømmer. 7 maal god jord hvorav omkr. halvparten er opdyrket. Sikkert vand findes paa eiendommen. Hver 2de til salgs

Vikersunds garveri.
kjøper alle sorter SKIND til den høieste pris
L. Larsen.
garver

Modum Sparebank - Vikersund

Faksimile fra 1919 viser at det var mange som brukte bladet.

tre år. Senere ble det en kort tid i den gamle elverksgården som lå ved siden av der Tyrifjord behandlingssenter er i dag. Senere ble trykkeriet flyttet til i uthuset bak Grand Hotell, og var der i noen år. I Oplandske Tidenes siste år holdt trykkeriet til i et lite forretningsbygg ved siden av den gamle midtelskolen.

I alle disse åra var produksjonen av Oplandske Tidende hovedsaken. Men som en ser av annonsen som Anton E. Hansen hadde i Oplandske Tidende den 5. april 1904, hadde Anton A. Hansens Trykkeri et bredt tilbud om tjenester. Inntil 1914 var Anton E. Hansen eier av trykkeriet, men det ble eierskifte da Hansen sluttet som redaktør. De nye eierne var et aksjeselskap med blant annet Ole Olsen i styret.

Olaf Caspersen

Da Anton E. Hansen startet trykkeriet ved årskiftet 1903–1904 ble det ansatt en niårig guttunge fra Sand som het Olaf Caspersen. Han ble ansatt som avis-

Olaf Caspersen.

gutt, men var levende interessert i alt som rørte seg i trykkeriet. Ikke minst hvordan en stablet blybokstaver i såkalte skiff. Bokstavene sto jo bak fram, og den unge Olaf var nok opptatt av å lese speilvendt. De første åra var jo også bokstavene laget med gammel gotisk skrift som gjorde lesinga vanskelig. Disse bokstavene var vanlige i Oplandske Tidene helt til 1914. Unge Olaf tilegnet seg kunnskaper som gjorde ham til arbeidsleder i trykkeriet i 1915, da han bare var 22 år gammel. Da hadde han tatt fagbrev både som typograf og trykker

et par år tidligere. En kan trygt si at Olaf Caspersen var med «på lasset» hele tida.

I 1923, da Oplandske Tidende gav opp, kjøpte Caspersen trykkeriet, og baserte seg på å drive det uten avisen som hovedinntekt. Han startet med aksidenstrykk, og med hovedproduksjoner som Hansens Trykkeri averterte for i 1904. Den nye eieren døpte firmaet om til O. Caspersens Boktrykkeri, og etter ett års tid ble trykkeriet flyttet til den såkalte Lind-Pedersengården som sto på tomte der det i dag er legesenter og bokhandel. I disse lokalitetene drev Caspersen trykkeriet i 40 år, inntil det flyttet til eget nytt bygg i 1965.

O. Caspersens Boktrykkeri hadde et bredt tilbud til publikum. Vikersund I.F. gav i flere år med noe mellomrom ut en lagsavis som ble kalt Oplandske Tidende. Denne var nyttig å ty til da historien om idrettsforeningen skulle skrives. Men mange andre foreninger gav ut slike foreningsaviser. Vi nevner at Bondeungdomslaget gav ut noen aviser med navnet «Modums Intelligentsedler», det ble gitt ut ei avis i 1927 av «Industri-, landarbeidere og arbeiderbønder», som ble kalt «Moingen», med Gudbrand Granum som redaktør, mens Geithus I.F. kalte avisen sin for «Bokken». Kort tid før siste verdenskrig gav sogneprest Eystein Poulsen ut et skrift han kalte «Er krig synd?» Han gav i dette uttrykk for sitt pasifistiske syn. Dette er bare noen få spredte eksempler.

Ellers har mengder med alle slags tidsskrifter, jubileumsberetninger, årsregnskap, store og små bokverk og skriveark og konvolutter med firmanavn kommet ut fra dette trykkeriet og blitt distribuert til store deler av det nære Østlandet og til hovedstaden. Det er jo ellers umulig å komme inn på alt som produsert ved Caspersens Trykkeri A/S som firmaet heter i dag.

Ikke mange firmaer i Modum har greid å overleve et helt sekel. Dette skyldes ikke minst eierne som i alle år har vist en sjelden hjelpsomhet og serviceinnstilling. «Gamle Modum» gratulerer med jubileet og takker for all hjelp og tilrettelegging under produksjonen av vårt hefte gjennom mange år.

Thure Lund:

60 år siden professor Hans Glømme døde

Professor Hans Glømme var en av Modums første med denne ærefulle tittelen. Denne evnerike snaringen hadde en lysende karriere, på tross av sykdom i sine beste arbeidsår og en altfor tidlig død.

Glømme var født på Hovde på Vestre Snarum 1. januar 1894 og gikk på den todelte Glømme skole. Han var en skarping på skolen, og det var en selvfølge at han skulle lese videre. Han tok eksamen på Buskerud landbruksskole i 1914, ble landbrukskandidat i 1917 og ble dr. agr. i 1930 på en avhandling om «Orienterende undersøkelser innen Østlandets og Trøndelagens skogtrakter».

I 1922 var han i USA og studerte ved Bureau of Soils, Washington, D.C., og ved Cornell University, Ithaca, N.Y. I 1926 var han ved Statens skogforsøksanstalt i Stockholm og i 1927 ved Rothamsted experimental station Harpenden i England. På alle disse stedene studerte han forskning og undervisning om jordbunnsføre.

Hans Glømmes lysende karriere var helt og holdent knyttet til jordundersøkelser. Sine største arbeider leverte han når det gjaldt jordbunnsforholdene i de norske skogene. I tillegg til doktoravhandlinga i 1930 publiserte han i 1932 en større avhandling om nitrogenfrigjøring i jorda. Dette arbeidet, som er på nesten 300 sider, er referert til av mange forskere i ettertid.

Hans Glømme hadde også en rekke verv. Han var blant annet jordkonsulent for selskapet for Norges Vel, og han var bestyrer for Landbrukshøgskolens institutt for jordbunnsføre og geologi.

Hans Glømme skrev flere bøker, artikler og avhandlinger om jordbunnsforhold, og han ble prisbelønnet i 1921 for et arbeide om gjødselstellet i sitt hjemfylke Buskerud.

Professor Hans Glømme.

Etter et slagtilfelle i 1933 gjenvant han aldri sin tidligere arbeidskraft, og han hadde flere ganger permisjoner i arbeidet. På tross av dette rakk han i en tiårsperiode å fullføre flere forskningsprosjekter, og han arbeidet intenst med å bygge bru mellom forskningen og det praktiske skog og jordbruk.

I 1943 døde Hans Glømme, nær 50 år gammel. I ettertid er han omtalt som et fint menneske og en sjelden god lærer, som ble forgudet av studentene ved høgskolen. Dagens snaringer og moinger vet vel lite om en av bygdas største sønner, men «Gamle Modum» mener at en så betydelig mann må minnes.

Buskerud Landbruksskole på den tida Hans Glømme var elev.

Skal knogen i skogen gi levelige kår, venter styret at du dine plikter forstår

Dette vesle rimet skal være motto for et portrett av en aktiv familie. Rimet er ett av Gunbjørg Sandbergs tidligste politiske minner. Sammen med søstra Aslaug Aarhus ser hun 70-80 år tilbake. Det handler om deres oppvekst som to av sju søsken på et småbruk på Østmodum, i tida mellom de to verdenskrigene.

• Bilder utlånt av familien v/ Gunda Aarhus, Aslaug Aarhus og Gunbjørg Sandberg

Gunbjørg Sandberg er født i 1923. Hun husker ikke hvor gammel hun var, da hun var med faren sin og satte opp plakater med møteinnkalling. De brukte kokt potet som klister. Rimet om knogen i skogen var blikkfang på plakaten. Det er nok på grunn av det vesle verset at hun husker denne spesielle turen.

Foreldrene til Gunbjørg var Gunda og Gudbrand Granum, som levde henholdsvis 1896-1990 og 1893-1984. De huskes som iherdige småbrukere og som aktive motstandsfolk under krigen. Særlig markerte de seg med innsats for arbeidsfolks kår i allmenhet og for organisering av skogsarbeidere i særdeleshet.

Begge må huskes – sammen

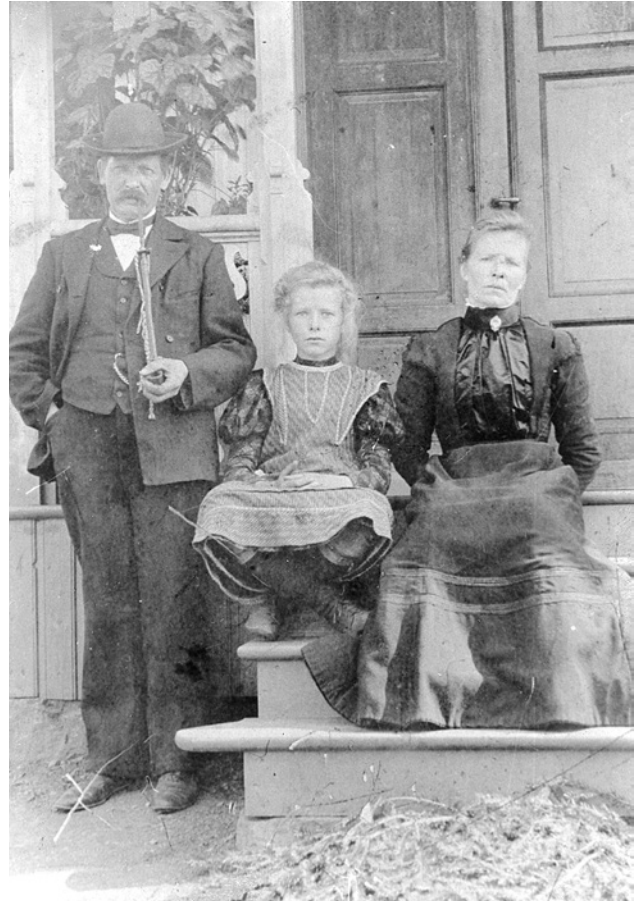
Ofta nevnes bare Gudbrands navn i den sammenheng, for han var den som sto fram i kampen. Han var fagforeningsleder, og han representerte kommunistene i Modum kommunestyre og formannskap. Alle som kjente dem, er nok enige om at det likevel er rimelig å nevne de to sammen, og gjerne henne først.

Dels var hun også med i kommunepolitikken en periode. Men viktigere var at hun hadde det daglige ansvaret for gård og familie. Gudbrand var ofte hjemmefra, både som skogsarbeider, på grunn av politikken, og som flyktning 1943–45.

Gunda var Gudbrands viktigste medspiller og samarbeidspartner, og i høy grad med på å forme hans politiske standpunkt. Hjemstedet deres var hennes arv, fra foreldre som også var politisk engasjert. Faren hennes var Andreas Grønlund, skomaker og hagebruker, med på å stifte Vikersund Arbeiderforening i 1880-åra.

– Folk sier mye godt om far som sto på for arbeidsfolk. Mors innsats var like viktig, sier eldstedatteren Aslaug Aarhus (født 1917).

Folk i bygda hadde moro av at ekte- og partifellene i en sak sto mot hverandre i kommunestyret, minnes Gunbjørg. Det gjaldt spørsmålet om det skulle skaffes kapper til konfirmantene. Gunda ville ha det, for å motvirke konkurransen mellom jentene om å ha

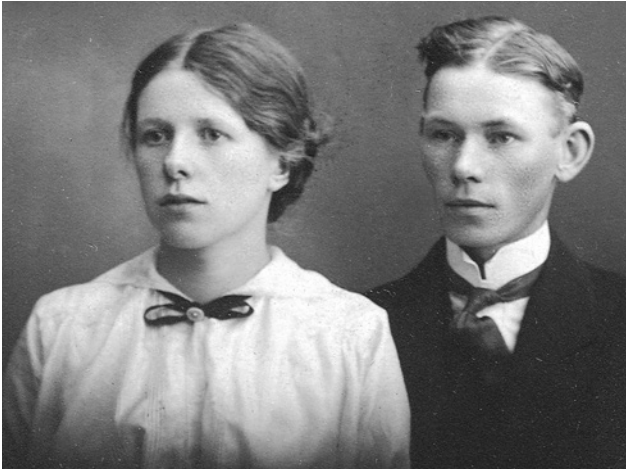

Gunda Grønlund (født 1896, i 1916 gift Granum) mellom foreldrene Andreas og Anna, på trappa hjemme i Grønlund på Østmodum.

finest kjole. Gudbrand var imot, fordi han var imot all uniformering.

Chou Enlai og Henrik Ibsen

Om farens politiske utvikling sier døtrene i dag at det var som utsending for Arbeiderpartiet han deltok på en arbeider- og bondekongress i Sovjet 1927. Billetten var kanskje ingen god investering for Arbeiderpartiet, for han kom tilbake som kommunist.

Gunda Grønlund og Gudbrand Granum giftet seg i 1916.

Gudbrand har selv på slutten av 1970-tallet fortalt artikkelforfatteren at han på denne kongressen ble kjent med Chou Enlai, som gjorde et sterkt inntrykk. Chou Enlai var revolusjonslederen som senere ble Kinas statsminister i mange år, og som har et mye mindre omdiskutert ettermæle enn sin samtidige Mao Tse-dong.

Gudbrand var en lesende mann, opptatt av litteratur og av dagens aktuelle nyheter, like til det siste. Selv da økonomien var aller dårligst, tok familien seg

råd til å holde avis og til å være med i lesesirkel – der alle sirkelens medlemmer måtte kjøpe ei bok hver. Aslaug husker at faren kom i fjøset til kveldsstellet og leste høyt Terje Vigen og Peer Gynt for henne og mora, mens de mjølket.

For innsatsen mot okkupasjonen og naziststyret huskes særlig to av Gundas og Gudbrands sønner, Andreas (1920-1944) og Eilev (1926-1997), men hele familien var mer eller mindre engasjert. De tre søsknene som ennå ikke er nevnt, var Einar (1916-1994), Ruth (gift Engum)(1919-1993), og Inger (gift Larsen) (født 1924). Sju barn på ti år.

Sju barn, mye nydyrking

Grønlund ligger på Østmodum med Fure skole (i dag Fure barnehage) som nærmeste nabo, om lag seks kilometer fra Vikersund. Eiendommen utgjør i dag det meste av den flate moen rett nord for bade-plassen Steintangen. I dag er denne sletta praktisk talt bare åkerland. Da Gunda og Gudbrand giftet seg og overtok bruket i 1916, lå mye av arealet som beiter og permanent eng.

Nydyrking, med hakke, spade og stubbebryter, ble snart en viktig og meget krevende del av hverdagen. Flere små naboeiendommer ble også kjøpt og dyrket. Gudbrand sa om gården i et intervju:

– Denne eiendommen har ikke vår herre skapt. Den har Gunda og jeg laga.

På trappa i Grønlund sitter fra venstre Andreas, Ruth, Aslaug og Einar. Oppe på verandaen foreldrene Gudbrand og Gunda.

To av søskenflokket fra 1916-1926 bor fortsatt på Østmodum. Gunbjørg og Aslaug stiller opp, når de blir bedt om å bidra med minner fra oppveksten. Først noen få ord om livsløpet til de to som forteller. Det sier også litt om de endringene samfunnet har gjennomgått i samme tidsrom:

Aslaug Aarhus

Aslaug ble født 19.11.1917. Sjuårig folkeskole gjennomførte hun uten én dag fravær. Det fikk hun en sølvskje for, og den er hun stolt av. Rett fra skolen begynte hun å arbeide på gårdsbruk i Modum. Hun høstet bitre erfaringer med harde og gjerrige arbeidsgivere, dårlig mat, og tildels umenneskelige arbeidsforhold. Derfor vil hun ikke nevne arbeidsgivernes navn i dag.

Som femtenåring i tjeneste inne og ute på en større gård slet Aslaug seg helt ut og ble alvorlig syk av det. Likevel sier hun at forholdene på den gården ikke var så verst, sammenliknet med det hun opplevde hos en annen arbeidsgiver. Der ble hun slått, og der kom til slutt moren og hentet henne, med hest og kjerre. Gunda Granum var ikke den som godtok hva som helst.

I 1936 tok Aslaug huspost i Asker og fikk mye bedre forhold. I 1938–39 gikk hun husmorskolen på Sjøstad – for egen regning. Etter skolen var hun eneste hushjelp og barnepike hos en familie i Oslo og hadde gode vilkår etter datidas mål: 70 kroner pr måned pluss kost og losji, fri én ettermiddag i uka, og hver tredje søndag ettermiddag.

Etter krigen giftet hun seg med Jon Aarhus, som hadde en av Gåserudgårdene, ikke langt fra Gulsrud kapell og Gulsrud skole. Der drev hun sammen med ham pensjonat i en årrekke, og der bygde de hus som Aslaug ennå bor i. Jon er død. To døtre er bosatt utenbygds, ei i Oslo og ei på Nordmøre. Gården med den store pensjonatbygningen er solgt.

Gunbjørg Sandberg

Gunbjørg ble født 6.2.1923, altså litt mer enn fem år etter Aslaug. De seks åra det dermed ble mellom søstrenes start i yrkeslivet (1931–37), var svært viktige år i norsk historie. Ikke minst skjedde det mye med forholda for arbeidsfolk. Gunbjørg har derfor mye bedre minner fra sine egne første jobber enn Aslaug har fra sine.

Først var hun hushjelp, så gartnerlærling i Asker. Hun ble kjent med Elverumsgutten Eilert Sandberg der – han arbeidet i et annet gartneri. Etter at de giftet seg i 1949, startet de gartneri på Grønlund. De drev i mange år blomsterbutikk og begravellesbyrå i Vikersund. Gården ble overtatt av hennes eldste bror, og eies i dag av hans sønn, men Gunbjørg og Eilert bygde eget hus på tomt som er skilt i fra gården. Eilert døde sist vinter. En datter er bosatt i Drammen.

Aslaug Aarhus (f. 1917) er eldste datter til Gunda og Gudbrand Granum. Dette bildet ble tatt ca. 1937.

Gunbjørg tok korrespondansekurs i norsk og regning for å komme inn på hagebruksskolen Dømmesmoen ved Grimstad. Senere ble det gartnerjobb på stor planteskole ved Odense sammen med ungdommer fra mange land. Hun var med på en stor demonstrasjon i Odense – der ble hun for alvor engasjert som kommunist, og det har hun alltid vært senere – noe som stadig kommer til uttrykk både i avisenes leserbrevspalter, og i frivillig hjelpeinnsats.

Begge former for engasjement begynte tidlig. Som seksåring skrev hun anonymt brev til en familie som hun ikke syntes tok seg godt nok av en evneveik sønn: «Kle på ham underbukse, ellers melder jeg dere til lensmannen!» Det hjalp.

Enkle forhold, men ingen nød

I de harde åra med stor arbeidsledighet var det direkte nød i mange arbeiderhjem. Noen sultet. – Da var det bedre for oss som hadde en jordlapp, sier Gunbjørg. – Vi sparte på alt, kostholdet var enkelt og det var klærne også, men vi hadde alltid mat og klær nok.

Råd til utdanning for alle sju var det ikke. Jentene måtte da greie seg uten, for de kunne bli gift og forsørget på den måten. Gunda og Gudbrand var enige om et konservativt syn på den saken, enda så radikale og framsynte de ellers var.

Ungdomsportrett av Gunbjørg Sandberg.

Det var rett og slett nødvendig å tenke slik den gangen, sier Gunbjørg og Aslaug i dag. Aslaug synes likevel det er underlig at foreldrene avslo å ta imot et tilbud hun fikk om støtte til videre skolegang etter husmorskolen. Gunbjørg nevner at Gudbrand syntes det var litt skamfullt, da hun noen år senere fikk offentlig støtte til gartnerutdanningen.

Det var ambulerende fortsettelsesskole etter folkeskolen i mellomkrigstida. Det var eneste tenkbare utdanningsvei for arbeidsfolks unger. Einar gikk fortsettelsesskole på Flattum (og frøs ille når han gikk over isen om vinteren). Andreas slapp med å gå rett opp bakken til Fure skole. Det var visstnok på Gundas initiativ at fortsettelsesskolen ble lagt dit det året.

Alle ressurser måtte nyttes

Gården fødte vanligvis fire mjølkekyr, noen ganger fem. De kalvene som ikke ble satt på som kyr, ble solgt som slakt eller til framføring hos andre. Videre hadde familien Granum fem-seks vinterfôra søyer og to slaktegriser. Flesk og svinekjøtt var svært viktig i familiens kosthold. De hadde ikke avlsgris selv, men kjøpte smågris om våren av omreisende fehandlere. Grisene skulle gjerne bli feite før de ble slaktet, men ikke overfeite. Grisene utnyttet matrester og annet spiselig husholdningsavfall, men fikk også mye grønt å spise, ikke minst ugras.

Det ble slått på veikanter og mange andre steder som i dag helt blir oversett som fôrressurser.

Ungene ble også sendt ut langs veien om våren for å plukke karvekål – en næringsrik og velsmakende viltvoksende vårgrønnsak, som de kokte suppe på. Granumungene opplevde på grunn av dette å bli ertet for at «de spiste opp for kua».

Seterdrift på øståsetra Sandvollen representerte også et viktig tillegg til de beitene og det føret familien hadde hjemme og langs veiene. Gunda var på Sandvollen med egne og andres kyr hver sommer. Sandvollen ble også brukt av flere andre østmoinger som ikke hadde egen seter.

Dyras møkk var en viktig ressurs. Å kjøpe gjødsel måtte en unngå så sant det var mulig. Gunbjørg forteller at faren helst tok med seg hestemøkk hjem når han og Blakka var på veiarbeid.

Naturalhusholdning

Som de fleste andre på bygdene den gangen levde familien på Grønlund langt på vei i naturalhusholdning. Det vil si at de dyrket eller føret fram praktisk talt alt de brukte av mat – korn, poteter, erter og grønnsaker, kjøtt og mjølk. De kjøpte nesten bare sukker og salt.

Alle barna måtte ha sine egne grønnsaker som de hadde ansvar for, og familien var ganske allsidig på den fronten. De hadde også tomater, i bed som de grov ut som avsatser i en bratt og varm sørvendt bakke. Dessuten dyrket de sjalottløk, kepaløk, purre, selleri, hodekål, kålrot og gulrot. Gunbjørg foretrakk å dyrke rødbeter, ikke minst for den fine fargens skyld.

Ungene fikk lov til å selge tomater fra egen teig og beholde inntekten. De fikk også beholde lønna når de arbeidet for andre, noe som slett ikke var vanlig. Mange satt så trangt i det at også ungenes små inntekter måtte inn i husholdningen.

Familien brukte mye mjølkemat som velling og grøt, vesentlig av skummet mjølk. De skilte fløten fra mjølka på egen separator, og kalte skummet mjølk for «separert». Fløten ble solgt til faste kunder i Vikersund, og det var ofte ungene som sto for transporten.

Kjøkkenet – et allrom

Granumfamilien solgte også kjøtt. All slaktning foregikk hjemme. Gudbrand leide alltid slakterhjelp – han orket ikke avlive dyra selv. Han ville heller ikke slakte kaninene som Andreas hadde en liten stund – og som stadig rømte til hele familiens fortvilelse.

Sauene ble klippet inne på kjøkkenet, som var noe helt annet enn det vi nå forbinder med kjøkken. Kjøkkenet i Grønlund var det viktigste arbeids- og oppholdsrommet. Det var grovkjøkken i samband med slaktning. Det var der det ble hermetisert og bakt (fire store brød om gangen i en stor jernkomfyr). Kjøkkenet var et rom der det meste kunne foregå –

også søm, selestell og sykkelreparasjoner, for bare å nevne noe.

Saueulla sendte de først til Fredfoss i Vestfossen som Gudbrand var kommisjonær for, og senere til Ålgård ved Sandnes da Fredfoss gikk konkurs. Tilbake fikk de garn som familien brukte til egne klær. Gunda sydde og strikket selv alt vesentlig av det familien trengte, og lærte opp jentene. Noe ble strikket borte hos folk som hadde strikkemaskin.

Trange tider

Aslaug og Gunbjørg beskriver hele mellomkrigstida som vanskelig for småbrukerfamilien. Det hendte at de ikke hadde råd til å kjøpe sukker. Riktige dårlige tider var det fra ca 1925, da paripolitikken til Norges Bank førte til stigende pengeverdi og altså synkende priser både på jordbrukseieendom og jordbrukets salgsprodukter. Da ble det vanskelig å tjene nok til å betale lån som var tatt opp da krona var mindre verdt. Økonomien ble ikke merkbart bedre for arbeidsfolk før ca 1937. Gunbjørg husker godt at broren Andreas da sa: «Det blir alltid bedre tider før en krig.»

Den julekvelden de to kan huske som den magreste, var eneste julepresangen ei kjekspakke til hver av barna. Den julegaven Gunbjørg derimot kan huske som den beste, var ei dokke som mora kjøpte hodet til. Resten, både kroppen og klærne, sydde Gunda selv. Ett år laget Gudbrand syskrin til jentene av margarinkassebord, med hengslet lokk og lås.

Skolekustus

Aslaug og Gunbjørg forteller om familier som ikke hadde skikkelig fottøy til alle ungene, slik at de som var hjemme måtte gå barbeint, mens de som var på skolen hadde skoene. Lærer Røkenes på Fure skole nektet å undervise unger som kom barbeint på skolen. Da fikk han besøk av Gudbrand Granum og Gustav Myhre, og måtte gi seg på skokravet.

Det var også flere familier som ikke hadde mat å sende med ungene på skolen. Skolen har etterlatt seg en del bitre minner hos Aslaug og Gunbjørg, ikke minst for hard behandling av de fattigste og dem som på noen måte skilte seg ut sosialt. Fornedrende kroppslig avstraffelse forekom ennå på 1930-tallet. Den som ble dømt til skoleris, måtte selv hente bjørkeriset som han ble slått med. Slagene fikk han på bare baken og i vitners nærvær. For mindre forseelser var det vanlig å bli slått over fingrene med linjal.

Organisert skolemåltid

Presten Eystein Poulsen bodde ei tid i den tidligere Fureskolen på Nedre Berg, som lå der et nybygd våningshus på gården ligger i dag. Aslaug og Gunbjørg husker at Poulsen ville skaffe alle skolebarn et

Tidlig på 1950-tallet: Gunda og Gudbrand Granum med barnebarnet Aasne Aarhus.

ordentlig måltid i løpet av dagen. I en periode kjøpte presten inn havregryn, Gudbrand og Gunda holdt mjølka som skulle til, og Gunda kokte så havregrøt av dette. De ungene som trengte denne hjelpa, kom ned på Grønlund for å spise i matpausen.

Granum-ungene spiste hjemme praktisk talt alltid, siden de hadde så kort vei til skolen. Gunbjørg husker spesielt én gang de hadde fått niste og skulle spise på skolen. Da la hun for første gang merke til at de fleste bare hadde et tynt lag smør med strøsukker på, som pålegg på brødet.

Aslaug forteller om et annet skoleminne - en slagferdig kamerat: Læreren fortalte om Abraham som var sterk i troen, og spurte «hva er troen?». Gutten svarte: «Det er noe som grisane spiser i tor.»

Verdien av en femkroning

I 1934 fikk Gunbjørg (11 år) og Inger (10 år) én krone dagen pluss kosten for å luke turnipsåker hos en bonde. Bonden var borte da de var ferdige med to dagers jobb, men neste dag kom han innom på Grønlund og ga Gunda en hel femkroneseddel for døtrenes innsats – altså ei krone ekstra. Jentene syntes det var flott betaling, og hadde aldri sett så store penger før.

Inger grep tak i seddelen samtidig med mora, så hardt at den ble revet i stykker – og ble fortvilet over det, men det endte godt. De fikk en ny femkroning i

Søstrene Aslaug, Gunbjørg og Inger fotografert på Granumfamiliens slektsstevne sommeren 2003.

banken for de to seddeldelene. For den kjøpte Gunda stoff nok til å sy shorts, solliv og pysjamas til begge turniplukerne, så de skulle være ordentlig utstyrt til en ferietur til tante i Oslo.

Fem kroner var også den betalinga Gudbrand Granum fikk av veivesenet, for én dags arbeid med egen redskap samt hest og kjerre. Gunbjørg kan huske at faren en dag kom hjem og fortalte at en annen i bygda hadde tilbudt seg å ta samme arbeid for tre kroner dagen. Da forsto han at det var veldig magre forhold for mange på Østmodum, også hos flere som satt med egentlig ganske gode gårder.

Inntektskilde og kjæledyr

Hesten til Gudbrand, ei sprek fjordingsmerr som het Blakka, var noe av et familiemedlem. At familien hadde hest og at Gudbrand hadde en sykkel (som alle ungene lærte å sykle på i tur og orden) gjorde dem mer mobile enn mange var. Det var helt vanlig den gangen at folk gikk til Vikersund når de skulle handle. Da bar de på ryggen både det de solgte og det de kjøpte, selv om det var både en og to mil hver vei.

– Blakka var sjølve kjæledyret. En fantastisk hest. Vi visste jo dessuten godt at det var på grunn av henne og tømmerkjøringa at det kom noen kroner til gårds, sier Gunbjørg.

Blakka gikk en gang gjennom isen på Tyrifjorden. Det skjedde med langslede på slep, i nærheten av et bekkedøse der det var flere lag is med vann mellom. Hun hadde bra fart og kom seg snart opp på fast is igjen, men etter den hendelsen var hun alltid redd for is. Selv små vasspytter på veien prøvde hun å holde seg unna.

Under krigen, mens Gudbrand var i Sverige, ble Blakka for gammel. Gunda måtte bytte henne ut med Blakken. Det var en bra fjording det også, men han klarte aldri å erobre samme status hos de unge, som Blakka hadde hatt hos dem som barn.

En populær leik ungene imellom var å fantasere høyt om hva en skulle foreta seg, hvis en fikk mye penger – hundre kroner for eksempel. Andreas kom ofte tilbake til en drøm om å kjøpe ny sele til Blakka, så faren skulle slippe og sitte lange kvelder i kjøkkenet med strevsom lapping av det gamle seletøyet.

Leik og moro

Nå var det slett ikke bare strev og arbeid for småbrukerungene i mellomkrigstida. Aslaug og Gunbjørg minnes blant annet leik med barn fra Oslo som var sommergjester hos Sveaass på Askim, der det var feriepensjonat. De lekte sisten, og en av Osloungene sa «samme én gjelds ikke». Det tok litt tid før Granumjentene forsto at det betydde at det ikke var lov å gi sisten tilbake til den en hadde fått den av. Et annet nyord de lærte da var «fus» – altså «førstemann».

En annen leik som Aslaug og Gunbjørg nevner i dag, er å «nippe pinne». Det var en variant av stikkball/slåball, der en ikke hadde ball, men «kulv». Kulven var en tjukk pinne, om lag 20 cm lang, som ble lagt over «holoa», en fordypning i bakken. Så ble kulven sendt avgårde ved hjelp av en kjepp – «erna» – et ord som Gunbjørg mener kan ha samme stamme som «alen». Erna var om lag to alner lang, altså ca 60 cm.

Etter hvert fikk de tennisballer av tante i Oslo. Da ble det stikkball og balltre i stedet for kulven og erna. I gymtimene på skolen spilte de ofte kurvball. Andre leiker var siste par ut og bro bro brille. Gjemsel var også populært, særlig i varianten «gi et lite vink» i halvmørke høstkvalder. Da skulle de som hadde gjemt seg, hjelpe den som sto. Hjelpa var et lite vink med et hvitt plagg eller ei fille, for såvidt å synes i skumringen. Denne leiken er vel like aktuell i dag, 70–80 år seinere.

Skog og Land

Foreningen som Gunbjørg Sandberg var med faren og hengte opp plakater for, var nok enten Modums- eller Østmodumsavdelingen av Norsk skog- og landarbeiderforbund. Dette forbundet, i kortform kalt Skog og Land, gikk langt seinere inn i Fellesforbundet.

Østmodumsforeningen, som Gudbrand Granum var med på å stifte, ble antakelig skilt ut fra Modum Skog og Land i 1933. I 1937 hadde Østmodum Skog og Land hele 71 medlemmer og var dermed den nest største av forbundets fem foreninger i Modum. De øvrige var (medlemstall i parentes) Modum (93), Drolsum (56), Åmot (67) og Snarum (18).

Forbundets korte historie på Modum, fra ca. 1925 og noen årtier framover, kunne gjerne gjøres til emne for en egen artikkel i Gamle Modum. Hvis noen som leser dette, har kjennskap til arkivmateriale eller annet som gjelder de fem foreningene – for eksempel egne minner fra aktive år – er det fint om vedkommende tar kontakt med Håvard Altern, telefon 22 19 54 53 eller 91 84 36 40.

Gunnar Mushaugen i Vikersund, som etter krigen var formann i Østmodumsforeningens siste styre, sier at denne foreningen bare døde stille bort, da behovet for den ble mindre. Han kjenner ikke til at noen av medlemmene gikk over til medlemskap i annen lokalavdeling av Skog og Land, eller at protokoll og annet arkiv ble tatt vare på.

I en samtale på 1970-tallet, som Olav Sørensen tok opp på lydbånd, sa imidlertid Gudbrand Granum at dokumentene som tilhørte Østmodum Skog og Land, ble levert til forbundet da foreningen ble lagt ned. Hadde dette skjedd, ville materialet i dag normalt ligget i Arbeiderbevegelsens arkiv i Oslo. Ved henvendelse dit våren 2003 ble det ikke funnet. Det ble derimot den første protokollen til Modum Skog og Land.

Thure Lund:

Avholdsmøte på Ramfoss 1913

Frå Modum:

Laurdag d. 25 hadde Nordre Snarum avholdslag fest på Lia skulehus fraa kl. 6 til 12 e.m. Ramfosmusikken spelte, og lærar Sandal heldt aapningstale og fortalte fraa D.N.T. aars og fylkesmøte i Drammen no i jolehelga. Etterpaa heldt pastor Bugge eit framifraa foredrag um fraahaldssaka. So var det igjen song og musikk og korgauksjonen tok til. Her var mykje folk og mange korger til å vera so liten krins, so det gjekk livleg. Prisane var fraa ei halv til tre og ei halv krone, og der kom inn en 40 kroner omtrent.

So var det igjen song og leik, og formannen sa nokre ord til slutt og takka for frammøte og den hugnads-same stund vi hadde hatt.

Den 26-1-13

I. S.

I.S. er lærer Ingebrit Sandal, som kom til Nordre Snarum skole i 1912. Han var fra Gloppen og var en av mange såkalte landsmåslærerne som kom til Modum. På grunn av språkstrid og et stridbart gemytt, var han stadig i konflikter med kretsens foreldre. Han reiste fra Ramfoss i 1919, offisielt med invalidepensjon.

Th.L.

Da svenskene kom til Geithus

Norge var blant de vest-europeiske land som senest ble industrialisert. Det gjaldt både gruve- og fabrikkdrift. Da vi kom i gang med disse næringene, var det derfor naturlig å søke hjelp fra de landene som allerede hadde erfaring på disse områdene. For Modum førte det til en innvandring av tyske gruvefolk til Blaafarveværket fra 1770-tallet og til en tilsvarende innvandring av svensker omtrent 100 år senere, da treforedlingsindustrien ble startet opp i bygda. Vi manglet både ingeniører og fagarbeidere her i landet.

Den første papirfabrikken i Modum ble anlagt ved Geithusfossen. Den kom i drift i 1876 og kalles fortsatt av gamle moinger for «Drammensælva» eller «Geithus-fabrikken», selv om navnet i dag er Nordic Paper Geithus AS.

Tre av de tidlige fabrikkbestyrerne her var svenske: Jonsson, Bergquist og Johansson. Ellers finner vi i Modum i siste del av 1800-tallet svenske navn som Allard, Alsterquist, Andersson, Andreasson, Blomberg, Edgren, Edquist, Holm, Holmquist, Högberg, Johansson, Jonsson, Kjulgren, Lagerquist, Lundgren, Olsson, Pedersson, Pettersson, Sneld, Sten og Svensson. I 1900 bodde det ca. 100 personer i Modum som var født i Sverige.

Ut på 1900-tallet møter vi i tillegg navnene Aldrin, Forsgren og Liljegren i Geithus.

Ikke alle svenskene var tilknyttet treforedlingsindustrien, men de fleste var det.

I dag er mange av de svenske navnene forsvunnet, men etterkommere etter svenskene er det likevel mange av i bygda. Noen av innvandrerne fornsket navnet sitt. Flere med familienavnet Andersen og Olsen nedstammer fra Andersson og Olsson. Som vi skal se senere i denne beretningen, ble Christina til Kristine, Carl ble til Karl og Axel ble til Aksel.

Den sosiale bakgrunnen for de svenske innvandrerne var så vidt vi kan forstå nokså ensartet. De kom fra beskjedne kår på landsbygda inn til fabrikkstedene, der de fikk seg arbeid og etter hvert ble spesialister i de ulike arbeidsoperasjonene i bedriftene. Da de norske industribedriftene skulle starte opp, foregikk det i mange tilfelle en aktiv rekruttering av svenske fagarbeidere fra norsk side. Vi kan vel gå ut fra at de ble stilt i utsikt noe bedre vilkår her enn det de hadde hjemme. For generelt kunne jo ikke Norge være spesielt attraktivt for vel 100 år siden. Vi var da ved siden av Irland Europas fattigste land.

La oss følge en av de mange familiene som kom til Geithus på den tiden papirfabrikken var ny, like fra deres herkomst i Sverige. Vi velger Anders Anders-

son, hans kone Maria Christina, født Pehrsdotter, og deres fire barn.

Anders ble født i 1839 på et soldattorp i Istorp helt sør i Älfsborg län, like nordøst for Varberg. Hans far, Anders Lilja, var altså en av de mange svenske soldater som hadde fått seg tildelt et lite jordstykke så lenge han var i tjenesten. Hans kone het Brita Lena Jonsdotter.

I 1857 tok Anders Andersson seg jobb som dreng på en gård i Fjärås sogn i Kungsbacka kommune et par mil sør for Göteborg. Her traff han etter en tid Anna Beata Börjesdotter, og de giftet seg i 1869. De flyttet så til Mölndal, en industriforstad like sør for Göteborg, der Anders fikk jobb i Korndals Pappersbruk, som den gang hadde ca. 600 ansatte. Ved Korndals Pappersbruk ble det produsert håndlaget papir helt fra 1763. I 1850 ble den første papirmaskinen installert på bruket. I 1871 fikk Anna Beata og Anders sønnen Carl Alfred og i 1773 fikk de datteren Alma Konstantia. Men like etter døde Anna Beata, og Anders satt alene igjen med to små barn.

Maria Christina ble også født i 1839 i Tölö sogn i Kungsbacka kommune. Hun fikk samme navn som en søster, født i 1836, som ble bare snaut et år gammel. Faren, Pehr Andersson, var her en tid registrert som selveiende gårdbruker. Dette må ha tatt slutt på ett eller annet vis, for senere er han registrert som leieboer, og må vel da ha tatt arbeid på en gård. Moren het Anna Christina Pehrsdotter. Like etter at Maria Christina ble født, flyttet familien tilbake til Fjärås, hvor de hadde kommet fra i 1836. Pehr tok da jobb som forpakter på en gård.

Som ung jobbet Maria Christina som tjenestejente på forskjellige gårder i Fjärås.

I januar 1864 giftet hun seg med Emanuel Andersson. Han var også kommet til Fjärås som dreng på en av gårdene, fra bygda Fotskäl et par mil lenger inn i landet. Maria Christina og Emanuel får seg en «stugebyggnad» i Fjärås og slår seg ned der. Like før jul får de datteren Amanda Albertina. Tre år etter kommer datteren Josefina Mathilda.

Som så mange andre menn i denne bygda like ut mot Kattegat tok Emanuel seg jobb til sjøs, i utenriks fart. Det endte dessverre tragisk, og ulykken kom ikke alene.

Fire år gammel døde Josefina Mathilda. Og til pastoratet i Fjärås innløp det like etter en melding om at Emanuel var omkommet på utenriks sjøreise, men tid, sted og de nærmere omstendigheter omkring ulykken var ukjent.

I en «bouppteckning» fra 1873 kan vi lese at det

måtte oppnevnes en verge for den mindreårige Amanda Albertina etter farens død. Moren dugde ikke som verge etter datidens svenske lovverk. Emanuels bror, som også hadde flyttet til Fjärås som «torpare», ble oppnevnt til verge. Det bekreftet han med sin signatur «med penn i hånden», eller som det het på norsk «med påholden penn». Arbeidsfolk flest kunne ikke skrive den gangen, verken i Sverige eller i Norge.

I dokumentet ble ellers boets aktiva og passiva listet opp til minste detalj.

Største aktivaposten var naturlig nok stuebygningen, med 90 ut av boets totalt 120 riksdaler i verdi. Ellers ser det ut til at hjemmet var vel utstyrt med møbler og husgeråd. Maria hadde to rokker, en håndtein og en garnvinde. Og så hadde de en bibel og to salmebøker.

Men de hadde gjeld også. Mens Emanuel var ute, hadde Maria nedbetalt 65 riksdaler på denne av hyren som rederiet hadde sendt familien. Det var dessverre ikke nok til å beholde «stugan». Boet skyldte penger til tre personer, og det gjensto også en gjeldspost på 10 riksdaler for «Begravningskostnad för en afliden dotter Josefina». Maria og Amanda måtte flytte til en «backstuga», som var noe av det enkleste husvære som fantes. De var bygd av stein eller tre og ofte plassert inntil en fjellvegg, slik at en kunne spare materialer til en av veggene. Maria opprettholdt i denne tiden livet som «städerska», dvs at hun gjorde reint for folk. Også Amanda måtte bidra. På sine eldre dager fortalte hun at hun og andre unger fløy barbeint på ljåstubben og gjette gjess.

Fjärås-bygda var liten og oversiktlig, så enken Maria Christina og enkemannen Anders må sikkert ha kjent hverandre fra før. I alle fall tar Maria med seg Amanda og flytter til Mölndal våren 1874. Straks etter gifter hun og Anders seg. De er i kirkeboka begge oppført som «arbetare», og det er anført at det er begges annet ekteskap. De bosetter seg i en av papirbrukets arbeiderkaserner. Ut på høsten samme året får de datteren Beda Josefina. Men gleder og sorger vandrer til hope. Sommeren etter døde Anders' datter fra første ekteskap. I 1877 får de så sønnen Axel Emil.

På denne tiden har Anders tatt arbeid ved en annen papirfabrikk like i nærheten. Fabrikkene lå på rekke og rad langs det 800 meter lange stryket som «Mölndals Ström» – Mölndalselva – danner i sitt løp ned mot den flate del av Mölndal. På denne fabrikk var det installert en hollender – et apparat der alle papires bestanddeler blandes og fortynnes før det hele føres ut på «wira» på papirmaskinen. Etter all sannsynlighet jobbet Anders i hollenderiet.

Det er på denne tiden norske agenter driver «headhunting» av svenske arbeidere som kan papirproduksjon. Og Anders slår til. I boka som ble utgitt til A/S Unions hundreårsjubileum i 1973 står det at

Maria Kristine og Anders i datteren Augustas bryllup i 1904.

blant andre «heltøimøllebereder» Anders Andersson kom til Unions bedrift i Skien i 1878, og at han antagelig var svensk! Ja visst var han svensk, og den fremmedartede tittelen hans betyr rett og slett hollenderfører.

Året etter kom Maria Christina etter til Skien med sin datter Amanada Albertina, med Anders' sønn Carl Alfred og deres felles barn Beda Josefina og Axel Emil. De kom med en kølabåt fra Göteborg. Amanda var da 15 år, og hun ble konfirmert i Skien kirke året etter med godt skussmål. Hun har fortalt at de forsøkte å lære seg norsk så fort som mulig. Et ord som «svenskeradd» antyder at ikke alle så med like blide øyne på de fremmede den gangen heller. Men stort sett gikk visst integreringen greit. Nå er det ikke så enkelt å lære å snakke et annet språk uten aksent når man er blitt så gammel som 15 år. Amanda brøt på det svenske så lenge hun levde!

Etter få år i Skien har det åpenbart dukket opp et mer fristende tilbud til Anders, fra en ganske ny papirfabrikk oppe langs Drammenselven, på et sted som het «Gjethus».

I 1882 kommer følgelig Anders og Maria Kristine med fire unger flyttende til Modum. Anders begyn-

ner i hollenderiet på «Drammensælva», og får som så mange andre i industrimiljøet et oppnavn: «Hollender-Andersson». Han har også et ansvar som farger. Det ble produsert papir i flere farger den gangen. De får husvære i en av arbeiderboligene i Majorud. Der kommer deres yngste datter Augusta til verden i 1885.

Familien Andersson finner åpenbart ut at Geithus er et blivende sted. Anders begynner å se seg om etter ei passende hustomt. Den finner han lengre nord i Geithus, i Utrimark eller «Sutrimark» som vi ofte sier. Her kjøper han faktisk mange mål grunn av eieren Kristian Pedersen Braaten. Det er ham gamle geithusinger husker som «Krestian Sutrimark». Jordstykket kostet 775 kroner, hvorav Anders betalte 675 kontant. Daglønna var omtrent tre kroner den gangen. Anders undertegnet kontrakten «med påholden penn».

Ei nabotomt ble samtidig solgt til datteren Amanda og hennes mann Elling Erlandsen Diesen, husmannsgutt fra plassen Mohagan nord for Heggen, som hadde jobba på «Drammensælva» siden 1876.

Omkring 1890 ble det så stor byggevirkosomhet i Utrimark. Tømmeret ble fraktet med tralle på jernbanelinja som begge tomtene grenser opp til. Fabrikken var den gang behjelpelig med bygningsmaterialer når arbeiderne bygde egen bolig.

Slekta trivdes tydeligvis godt i Utrimark. Folketellingen fra 1900 forteller at på eiendommen «Østby» bodde Anders og Maria Kristine med datteren Augusta i første etasje. Annen etasje leidde de ut til datteren Beda Josefina, hennes mann Gustav Ekholdt og tre barn! Det var ikke mindre folksomt i nabohuset «Østheim» hos Amanda og Elling. De bodde i første etasje med sju barn. Annen etasje leidde de ut til Amandas bror Aksel med kona Helga og to barn.

Kort tid etter kjøpte Beda Josefina og mannen seg et eget hus like ved. Aksel med familie fikk et tomtestykke av foreldrene og bygde seg hus. Da yngstedatteren Augusta i 1904 giftet seg med Peder Ødegården, slo også de seg ned i Utrimark. Av hele slekten Andersson var det faktisk bare Karl Alfred som ikke ble i Utrimark. Gamle geithusinger vil huske ham som «Kal skomaker». Han og familien

hadde de siste årene huset mellom Ørjansens og Skinstads butikker. I en sidebygning hadde han skomakerverksted.

Det var muligens ikke helt uproblematisk å være svensk i Norge på den tiden unionen med Sverige gikk mot sin oppløsning, selv om arbeiderklassene i de to land på ingen måte var de som hisset til fiendtligheter. I Geithus Fagforenings protokoll fra 1907 går det fram at et medlem som hadde besværet seg over alle svenskene han måtte omgås, ble satt kraftig på plass av fagforeningens formann, Hans Tandberg. Alle arbeidere måtte stå sammen, slo formannen fast.

Maria Kristine døde i 1909, 70 år gammel, mens Anders levde helt til 1920.

Det er blitt mange etterkommere etter dette svenske paret som kom til Geithus i 1882. Vi finner dem fortsatt i Utrimark, i Geithus og i Modum for øvrig. Selvsagt har også mange flyttet ut av bygda. Mange fortsatte i papirindustrien. I fem generasjoner har Andersson med etterkommere vært å finne i arbeidsstokken på «Drammensælva».

Men flere av etterkommerne har også vært aktive utenom arbeidslivet. For eksempel kan det nevnes at fire av Geithus' mest framtreddende idrettspersonligheter gjennom tidene: Skiløperen Gunnar Andersen, fotballspillerne og -trenerne Hilmar og Einar Larsen og turneren Helga Braathen, alle har «Mor Andersson» som en av sine formødre.

KILDER:

Husforhørslängder, flyttningslängder og kirkebøker for Istorp, Tölö, Fjärås og Fässberg (Mölnadal)
Boupppteckning i Fjäre Härad 1873 etter Emanuel Andersson
Diverse forfattere: Fjärås – bygd at vårda. 1991
Informasjon fra Sture Karlsson, Fjärås hembygds-gille (historielag)
Torsten Altin: Papyrus 1895-1945 (Om den eldste papirindustrien i Mölnadal)
Helena Jacobsson: Mölnalds kvarnby. 1972
Kirkebøker for Skien og Modum
Arnljot Strømme Svendsen: Union 1873-1973
Protokoll fra Modum Maanedstthing 7.6.1895
Modum, folketellingen 1900
Eli Moen: Ei bygd, tre elver
Øyvind Haugen: Union Geithus
Samtaler med Øyvind Haugen og mange av familien Anderssons etterkommere.

Tekst/foto Arnt Berget:

Hanskefabrikk og biloppretting

Bilverksted fra 1963

Arbeidsstokken ved Vikersund Hanskefabrikk i 1939 .

Foran f.v.: 1. Formodalen, 2. Erling Bjølgerud, 3. Håkon Arnesen med sønnen Bjørn, 4. Axel Arnesen (eieren), 5. Karsten Arnesen, 6. Ronald Johnsen, 7. Sverre Stenbro, 8. Ukjent. Bak f.v. 1. Arne ?, 2. Ottar Askerud, 3. Fritz Bråten, 4. Henning Olsen, 5. Kåre Bjølgerud, 6. ? Liljegren, 7. ? Brekke, 8. Ukjent, 9. Erik Fossen, 10. ? Andersen, 11. Ivar Olsen, 12. Sverre Fossen, 13. Olav Tangen, 14. Åge Kristoffersen, 15. Helge Orsten og 16. Torleif Knutsen.

Før krigen eksisterte det et lite fabrikklokale på Tangen. På tomte mellom nåværende Rema 1000 og Likningskontoret lå Vikersund Hanskefabrikk. Fabrikkeier Axel Arnesen hadde på det meste 25 ansatte, og utsalg både i Vikersund og Drammen.

Arbeidsstokken bestod av unge gutter mellom 14 og 20 år. Lønna var litt over 2 kroner dagen. Guttene satt i andre etasje og sydde, mens det nede var et garveri. Garveriet ble flyttet før 1939.

Erik Fossen fra Vikersund var en av de ansatte ved hanskefabrikken, og kan fortelle at de en gang fikk inn et parti med kasserte gardeuniformer. Disse ble sydd om til skytevotter, med pekefinger for avtrekkeren. Vottene skulle brukes i Finlandskrigen, der mange frivillige nordmenn deltok på finnes side mot Russland.

Fabrikkieier Axel Arnesen.

Gamle gardeuniformer blir skytevotter til Finlandskrigen.

Fabrikkens utsalg i Vikersundgata (i dag Per Dihles frisørsalong).

Arne Finsrud forteller at Vikersund Bilopp-
retting startet opp i lokalene etter hanskefabrik-
ken i 1963. Det var ikke store plassen å drive et
bilverksted på. Det er ikke bare lokalene som
har forandret seg de siste 40 årene. Arne kan
videre fortelle at de den gang tok 9 kroner timen
for reparasjoner, mens de ansatte fikk 6 kroner.

Gamle Ingeborg

I Kleiva på Snarum bodde Ingeborg Hagan. Hun var opprinnelig fra Krødsherad, men flyttet til Modum i lag med mannen og ungene. Der oppdro de ungene i trange kår i en strevsom hverdag. Det finnes mange historier om slike slitere rundt om i bygdene, men ikke alle har fortalt dem så levende som Borghild Kleven gjør det i denne skildringa av gamle Ingeborg. Borghild var en av 8 søsken og datter av tømmermannen Even Stenersen. Han var den første av til nå 5 generasjoner snekkere i Kleiva. Borghild vokste opp med Ingeborg som nabo, og i tida fra hun var barn til hun ble voksen, utviklet det seg et varmt vennskap mellom de to.

Da den gamle falt bort, skreiv Borghild denne skildringa til minne om henne:

«Når en tar av fra bygdeveien og går oppover de bratte bakkene der bjørka står grønn og fin i ly av åskammen, ligger et lite koselig småbruk. Stua er rød med hvite taks kier og vinduslister. Det er stillhet og fred her, bare enkelte ganger blir stillheten brutt av øksehogg. En hører også ei sag synge sakte gjennom kubben. Det er gamle Ingeborg som her har sin gjerning. Slik har hun stått i ledige stunder i mange år. Ryggen er krokete og til dels vond. Håret er hvitt under det blomstrete skautet. Foten er ikke så lett lenger nå som i forna dager da Ingeborg svingte seg i springdansen i takt med felas lystige toner.

Humøret er enda like muntert og en ser inn i et blidt ansikt med et smil som varmer helt inn i hjertehota.

I en solvarm sommerdag kommer jeg gående etter skaukanten ved den eldgamle steingarden og fram til skjulet og gamle Ingeborg.

Jeg hilser: «God dag Ingeborg, jasså du driver med veden.» Hun ser brått opp, øksa glipper av kubben og hele ansiktet lysner i et stort smil. «Nei, guddag, å er det deg Borghild,» sier hun. «Nå var det moro å helse på deg igjen. Det er så lenge mellom hver gang vi treffes nå. Når kom du heim da.»

Og jeg svarer på det. Hun setter seg som svintest ned på en kubbe. Og retter litt på ryggen. «Nei, nå var det moro du kom,» sier hun. Og atter er hele ansiktet et stort lyst smil. Jeg setter meg ved siden av henne, vi prater om mye og mangt, før hun reiser seg. «Nei, nå var det moro du kom,» sier hun igjen. «Nå må vi ned og varme på kjelen. Kom nå og få en kaffitår.»

«Du ska itte gjørra no' bry fordi om jeg kom,» sier jeg. «Men du veit det er moro å prate litt.»

Hun setter øksa og saga inn. Legger den opphugde

veden i en haug i skjulet, som før har vært et lite sommerfjøs. Den gang da Ingeborg hadde to fine kuer og et par kalver.

Ja, vi kommer inn, her er det koselig og pent. Hun ber meg inn i stua. «Nei, vi sitter da her på kjøkkenet,» sier jeg, og setter meg ned på en stol i roa ved bordet. Ingeborg tar kaffekjelen, har på vann, legger innpå noen fliser med vedtrær over og får det til å brenne i ovnen. På bordet kommer brød, smør, pultost, prim og spekeflesk. Alt gode saker, og det smaker godt.

Tankene mine går tilbake da jeg som liten jentunge hadde min jevne gang her hos Ingeborg. Da jeg satt i samme stol og fikk min gode brøds kive med prim på. Mye har hendt i disse årene, livet har ikke alltid klappet en med silkehansker. Men vi drikker kaffi og koser oss. Hun prater i vei om gamle dager.

Fra Krødsherad da hun var småjente og flaug på Norefjell og gjette, der hun var så godt kjent. Hun kjente fjellet med dets mange lure feller. Hun hadde gått og lest for dikterpresten Jørgen Moe. Hun mintes også at Jørgen Moe tok med seg sine leserbarn på tur til Norefjell en solblank sommerdag. Presten satt da og så i et slags rart apparat han kalte kikkert. Kanskje var det her han fikk sin inspirasjon til: «På solen jeg ser.»

I Krødsherad i Olberg kirke ble hun gift med Kristen Hagan. Det var en fin sommerdag med svak sus i bjørkenes grønne kroner. Olberg kirke lå der hvit og majestetisk mot Krøderens speilblanke blåe flate. Bak ruvet det mektige Norefjell. De bodde mange år der oppe og hadde ei lykkelig tid og barneflokk vokste etter hvert.

Kristen arbeidet hos bonden tidlig og seint hele året. Han hadde også nok å gjøre heime etter endt arbeidsdag. Skomaker var han og.

Men så flyttet de fra Krødsherad, og til det vesle koselige småbruket Kleven ute på Snarum. Der blev det også et tungt slit. Opp de tunge bratte bakkane med alt som skulle inn av jorda, og butikkveien var lang og strevsom, med båt over elva før det blev ordentlig vei og bru. Men det livsmot, og den ukuelige vilje som disse var velsignet med, bar over alle brenninger.

Mens vi sitter slik og prater, kommer hun innpå alt. Minner fra et liv i hverdag og slit men også sine koselige feststunder. Da kunne Kristen på fela trylle fram geterjentas lokketoner. Kristen er død for mange år siden, hun dveler ved minnene, tørker med lomme-tørkle i øyekroken.

Nå er det datteren Gunhild og gamle Ingeborg som

Ingeborg og Kristen foran fjøset i Kleiva.

lever igjen her. I dag var hun alene og Ingeborg fortsetter å fortelle. Hun levde tilbake i minnene. Det var et pust av historie fra gamle dage, men tilbake til nåtida, og hun spør: «Husker du alle tura våre i skauen etter kuene?» Det var mange pussige episoder fra den gang, og Ingeborg ler godt. Atter tørker hun med lommestørkleet opp i øyekroken. Minner på minner rulles opp, jeg kjenner selv mitt øye blir dugget. Syns jeg ser henne for meg der hun satt på vedkassa. Hun var så blid og hadde slikt lyst sinnelag. Hun gikk alltid med ei lita slags lue under det blomstrete tørkleet på hodet. Det var noe kryllingene brukte. Men når Ingeborg var staspynta var hun fin. I sin broderte bunad med roseforkle og søljer. På sin 80-årsdag iført all sin stas var huns særs fin. Trass alderen var hun på golvet og svingte seg lett i en feiende springdans. Sønnen Nils spilte flott på fela, musikken gikk i arv fra far til sønn. Og jeg husker når vi santhanskveldene møttes på ei slette, Badstuhaugen, var det Kristen som spilte på fela. Det var bål, santhansbrud, kaffe og mat. Det var moro i de dage. Lite som skulle til for å more en.

Atter varmer Ingeborg på kjelen. Enda en kaffe-dråpe med snipper til blir det før jeg forlater henne. Jeg likte så godt Ingeborg. Hun var alltid så koselig, og hennes fortellerkunst var det liv over. Det var blitt langt utpå ettermiddagen da jeg reiser meg for å gå. Hun følger meg ut og oppover mot skjulet, hun vil tell med veden igjen. Jeg tar henne i handa. Den er

tynn, og de krokete fingrene vitner om et liv i slit. Jeg takker for meg og for den hyggelige stunden hun har gitt meg. Hun ser på meg og ei tåre blinker i øyekroken. Så tar hun meg fastere i hånd og sier: «Takk for at du kom Borghild, måtte je få leva så vi kan møtest enda ein gang.» Det er som orda blir borte. Hun vinker med den ene hånden til et vemodig farvel. Jeg går, men snur meg og ser tilbake. Da er hun i gang med saga igjen på en vedkubbe hun har fått løfta opp på sagkrakken. Sakte og møysommelig drar hun saga. Armene er tynne og kreftene ikke så store lenger. Ryggen er nesten dobbelt, men vilja er seig som stålet. Hun gir ikke opp.

Fra bakken der jeg står, rett opp for husa, har hun et flott utsyn med gårder og hus og kirkespiret mot en blå himmel. Her hadde hun levd sin meste tid. Her hadde sola sendt sine gyldne stråler i en tidlig sommermorgen, når Ingeborg med mjelkebøtta hadde ruslet opp mot fjøset. Her stod de fine kuene hennes og rauta om kveldene når dagen i skauen var slutt, og salt og mjøl var og finne i båsen, og sola gikk ned bak åsen. Her fikk hun leve til hun var over 99 år, da var hun trett og ønsket selv å få legge seg til hvile i den evige ro. Dette var mitt siste møte med Ingeborg. Jeg takker for det lyse smil og det gode vennskap gjennom mange år. Fred med ditt vakre minne Ingeborg.»

Mars 1959, Borghild.

Thure Lund:

Hodet på veggen til Heggen kirke

Hodet på Heggenveggen.

Heggen kirke er Modums vakreste kulturminne, og neppe noe i bygda som er skapt av mennesker er eldre. Når jeg av og til er bedt om å fortelle om bygda vår, har som regel Heggen kirke vært startstedet. Men det er en liten detalj som skiller seg ut, og som de fleste er opptatt av, det er hodet som er festet til muren på kirkens nordvestre hjørne. Det er nesten ikke et år uten at en eller annen har spurt om hva denne rariteten er for noe.

Demon eller helgen?

For å belyse dette ser vi litt på hva Fritz Thaulow (han som reddet Heggenfløya) skrev i Oplandske Tidende 27. mai 1911:

«I hele vinter har jeg plaget folk i Modum med spørsmål om hovedet på muren på Heggen kirke. Hva vet de om dette? Jeg høstet til takk en rekke snodige fortellinger, som riktignok forteller om en entydig oppståen. De fleste fortalte at det var svart og uhyggelig at se på. Menigheten hadde flere ganger malt over det med kalk, men like svart

ble det. Dette skulle visstnok ha med mørkets makter at bestille. Andre fortalte at man en gang hadde hugget hodet helt av, slik bødlene gjorde i gamle dager, da de behandlet «misdædere» av kirken. Men hodet vokste ut igjen av seg selv. Men det hendte jo aldri med kristelige «misdædere».

Enkelte som søkte en naturlig forklaring, mente det kunne være en slags sopp som kom igjen og igjen. Atter andre fortalte at det forestilte hodet av en geitebukk, eller i det minste en satyr, noe som heller ikke var av det gode. Selv vitenskapsmannen I. Vibe i sitt verk «Beskrivelser av Buskerud Amt», sammen med førsteklases autoriteter «innen oldforskningens gebet» har ment at dette måtte være et dyrehode.

Tålmodig

Jeg ventet til våren kom og var utålmodig etter å få personlig innsikt i dette «fandens hode». Så kom den 13. mai, selve bededagen, en riktig vakker dag og årets første sommerdag. Jeg fikk min tur til Heggen, og som jeg senere med glede har erindret. Hodet hadde ikke byttet plass da jeg kom til Heggen. Det satt som det alltid hadde gjort i 200 år (i 1911), men det satt fortoilet høyt, minst fire alen fra marken. Mens jeg stod og funderte på hvordan jeg kunne nå hodet kom det en dame inn på kirkegården. Jeg spurte henne om hun trodde det kom en bygdebevegelse eller ståtakonge og tok meg om jeg slo ned hodet. Hun trodde ikke det var så farlig med det, men mens jeg søkte etter en utvei hadde damen funnet en stige bare 15 meter unda, og som var helt ypperlig til mitt bruk. Den hadde nok en velvillig graver lagt igjen. Med stigens hjelp fikk jeg beskue merkverdigheten på nært hold.

Mannshode

Når det fortelles at hodet hadde vært overkalket, så hadde dette sin riktighet. Men det meste av det andre lyver nok. Hodet var hugget ut ganske simpelt, alle ansiktets fordypninger var fylt med en stenhård sementlignende masse. Med min lommekniv greide jeg å frigjøre nesen og det venstre øyet. Da jeg forsøkte meg på det høyre øyet brøt jeg sund kniven og måtte gi opp strevet. Men jeg oppdaget at det frigjorte øyet en gang hadde vært malt himmelblått. Nesen var noe krummet og faktisk pent uthugget. På overleben og langs munnvikene såes noe som kunne bety en knebelsbart, men det lignet også grandgivelig et stramt bånd som var lagt rundt figurens munn. Haken var forsynt med et rikelig, men ikke langt skjegg. Alle fordypninger var fylt med kalk. Figurens ører var ufullkomment meislet ut, begge løper ut i en spiss, og får derved en viss likhet med nettopp geitebukkører. At det er dette, sammen med den sterkt fremspringende munn og hake som har foranlediget tolkingen om at det er et dyrehode eller hodet til en bukk er forklarlig.

Der ikke kalken dekket hodet var det overvokst med en fin svart steinmose der helt lignet på en svart maling som igjen gav hodet den svarte farve. Men risset med kniven viste at steinen under hadde en grå strek, som nærmest

lignet på Gjellebekkmarmor.

Sett nedenfra og fra høyre synes hodet å være dekket av noe som lignet på en bispelue (tiara) eller kanskje en kongekrone.

Enestående?

Hodet er meislet ut av, og sitter på en stenblokk som hviler inne i muren. Denne blokken forteller med noenlunde sikkerhet at den skriver seg fra Vike kirke, og har muligens vært anbragt som et minde av en bestemt person. Hvem denne er vet man jo ikke. Imidlertid er det ikke umulig at en nøyaktig undersøkelse av figuren kan lede til et spor. Og kanskje kan fortelle når Vike kirke ble bygget.

Denne figuren er antagelig, hva alder og interesse angår helt enestående i vårt land. Modums befolkning betrakter den med kjærlighet og ærbødighet. Men det kunne være på tide at figuren ble rensket for det vansirede dekke som eldre tiders uforstand har gitt den.»

Helgen, konge eller styggen?

Så langt Fritz Thaulow. Det er tydelig at han mente figuren med sannsynlighet er av en helgen eller en konge fra før reformasjonen. I følge Thaulow skyldes den svarte fargen på hodet en steinmose. Han antydde også at hodet antagelig er gjort av marmor fra Gjellebekk i Lier. Han visste sikkert ikke at man har samme type marmor på Øståsen, ei snau mils vei fra Vike kirke.

At steinmosen har fått overtak, betyr at hodet er gammelt. At det ikke hjalp å kalke hodet, kan forklares ved at den svarte, kalkelskende mosen (blekkmose?) trivdes enda bedre da den ble kalket.

I folketradisjonen på Modum har alltid det groteske hodet på Heggen kirke vært knyttet til selve Styggen. Ifølge folkeminnegransker Knut Liestøl (1881–1952) er slike overleveringer noe av det sikreste vi har å forholde oss til. I mange generasjoner har dette sagnet levd på Modum, og det er ikke umulig at det har fulgt med helt fra tida da Vike kirke var i bruk, der hodet har stått fra katolsk tid. Her har det nok ikke stått alene, men vært en del av en utsmykning, enten ute eller inne i kirken. De fleste som har spekulert i hva dette hodet kan være for noe, har, etter dets utseende med oppblåste kinn og hake og med geiteører, ment at det er mer sannsynlig at det er et hode fra en demon eller en gammel gud enn fra en helgen.

Middelalderens kirker skulle være som ei bok. Alt i kirkene skulle fortelle noe om den kristne lære og om kristne mysterier, alt fra kirkens bygningsstruktur og ned til den minste utsmykning. Det var vanlig å skildre kampen mellom det gode og det onde, om demoniske krefter i strid med gode kristne krefter. Men det var også vanlig at utsmykninger hadde avbildninger av konger og andre storfolk. Også demoniske og onde makter ble brukt for å illustrere

Hodet på veggen til St. Michael Church

gamle kristne myter og fortellinger. Det er ikke utenkelig at hodet som er hugget ut og plassert i kirkemuren kan ha hatt en eller annen betydning.

Mange spekulasjoner

Middelalderens malere og billedhuggere tillot seg ofte å være ganske groteske i sine arbeider. Se bare på Ringeren fra Notre Dame, eller bilder av hollenderen Hieronymus Bosch. Slik praksis oppdager vi også når vi leser hovedverkene fra middelalderens litteratur. Et eksempel er Dantes guddommelige komedie. Dette er en praksis som kunstnere har brukt helt opp til vår tid. Uten sammenligning for øvrig kan nevnes at billedhuggeren Dyre Vaa brukte dikteren Olav Aukrust som modell for en av sine helgenskulpturer da han restaurerte Nidarosdomen.

Mannen som laget hodet på Heggen kirke, har utvilsomt vært en kunstner, og han har sikkert hatt et forbilde. Kanskje kan «styggene» på Heggen være en figur som er hentet fra en eller annen samtidig populær skikkelse.

Det trenger selvsagt ikke å være noen samtidig lokal størrelse som er laget, i en for oss ukjent sammenheng. Det er vel usannsynlig at figuren har stått alene i eller på Vike kirke. Vi kan jo bare spekulere. Og det kommer nok moingene til å fortsette med. Vi kan også lure på hva det var som fikk folk til å flytte med seg figuren fra Vike kirke til Heggen for ca 300 år siden. Da hadde nemlig Heggen kirke blitt restaurert og utvidet, delvis med stein fra Vike kirke. At hodet ble med på lasset den gang og plassert på nordvestre hjørne av kirken, kan ha vært av vernemessige årsaker. Alt ondt kom fra nordvest etter gammel tro, og en kan gjerne spekulere på om

hodet er en vernefigur, med groteske ansiktsuttrykk for skremme onde makter. Det stygge hodet kan godt ha hatt samme plassering og funksjon på Vike kirke.

Ikke så enestående

Hodet på Heggen kirke er nok ikke så enestående som Fritz Thaulow mente. Også i utlandet kan en finne slike groteske figurer på kirkemurene.

Sandra Ulvær, som er født i England, men som nå bor i Bingen, forteller at i hennes hjemsted, Sommerset i Sydvest-England finnes gamle kirkemurer med lignende figurer. Sommerset er et forholdsvis flatt landskap der det er høydepartier hvor en anla kirker for over tusen år siden. Man mente at disse høydene, som ble kalt for Murrow Mump, var særlig egnet for den tidas småkonger til å holde utkikk etter danske og norske vikinger, som den gang herjet vilt i disse traktene. En av disse kongene var Alfred the Great, som var særlig utsatt for vikingangrep alt på 800-tallet. Han satte i gang bygging av kirker på Murrow Mump, og disse ble restaurert etter hvert som de forfalt. Den siste av disse kirkene fra middelalderen ble aldri bygget ferdig. På sydsida av denne St. Michael Church, som ble påbegynt på 1700-tallet, finnes et hode som er tillagt helgenen St Michael, som førte en svær kamp mot demonene.

Både i England og ellers i Europa ble det holdt en myk linje ved innføring av kristendommen. Kirkene ble mange steder bygd der det tidligere hadde vært gudehov fra hedensk tid. For ikke å erte på seg befolkningen ble mange hedenske ritualer og symboler beholdt ved siden av de kristne. Denne linjen ble beholdt i mange hundre år.

I Sommerset er symbolene sannsynligvis hugget inn som vern og beskyttelse mot onde makter. Det er interessant å se at i Sommerset er navnet Odin hugget ut på kirkeveggen utendørs. Det kan bety at den gamle guden ikke var velsett inne i kirken og måtte få sin plass utendørs. Flere gamle kirker i England har fremdeles figurer som sannsynligvis representerer gamle guder og ritualer.

Noen direkte sammenheng med figurene i England og på kirkeveggen i Heggen er vanskelig å finne. Eller er det noe likevel? Fritz Thaulows problem med å finne Heggenhodets annet øye kan være noe å tenke på. Odin hadde som vi kjenner til bare ett øye. I England har man altså plassert Odins ansikt utenpå kirkeveggen så sent som på 1700-tallet. Det kan tenkes at man også på Modum, for å blidgjøre mektige familier, har brukt den samme myke overgangen og latt Vike kirke få bruke den gamle guden til vern mot ett eller annet ca 500 år tidligere.

Det er ikke umulig at det kan ha vært et gudehov på Viken. Det er heller ikke langt til Hovland. Personlig tror jeg mer på at det er Odin som hodet på Heggen skal forestille, enn at det skal være selveste djevelen.

Thure Lund:

80 år siden Solheim startet

Fra hestekjøring på Drammenselva til transportforretning med lastebiler

20-årige Henrik Solheim var framsynt da han omkring 1920 kjøpte seg hest og tok på seg kjøring av tømmer fra elvebakken og opp til kjerraten til Drammenselven Papirfabrikk. Det ble etter hvert mange hester og mange transportoppdrag for den unge geithusgutten, som utvidet denne hestekjøringa til etter hvert å bli en allsidig transportforretning med lastebiler, og med drosjekjøring i tillegg.

– Jo, jeg kan godt huske hestekjøringa på fabrikk, sier nå 87-årige Arnt Solheim, Henrik Solheims sønn. Vi drev med hestekjøring ved siden av lastebilkjøring til ut i de første 1930-åra. Jeg kan også huske at far kjøpte en svær vallak av Martin Lund, til fabrikkjøring. Det var kanskje den siste hesten vi hadde, sier Arnt, som også husker at faren kjøpte den første lastebilen i 1923. Da var Arnt 8 år gammel, og som

guttunger flest var han levende opptatt av biler og alt som durte.

– Brukte Henrik Solheim hesten til annet enn fabrikkjøringa?

– Jo da. Det var nesten bestandig kjøring av forskjellige ting i nabolaget, det kunne være vedlass eller andre ting som skulle flyttes på. Denne småtransporten var nok grunnen til at far så ei framtid i å kjøpe lastebilen. Denne var en Chevrolet som kostet 6000 kroner. Karosseriet ble bygget ved en karosserifabrikk på Lierstranda, og greide lass på 1,5 tonn. Dette var i lastebilens barndom, og bilen ble brukt til nær sagt alt mulig av transport. Alt fra transport av grisunger, som også far handlet med, og til transport av speiderjenter på tur til Eggedal. Det ble laget kraker som passasjerene satt på, uten annen sikkerhet.

Torleif Solheim med knottgenerator på drosjebilen under krigen.

Henrik Solheim med en ny lastebil omkring 1928.

Arnt Solheim med vealass under krigen.

Tømmerkjøring fra Holleia allerede før 1940.

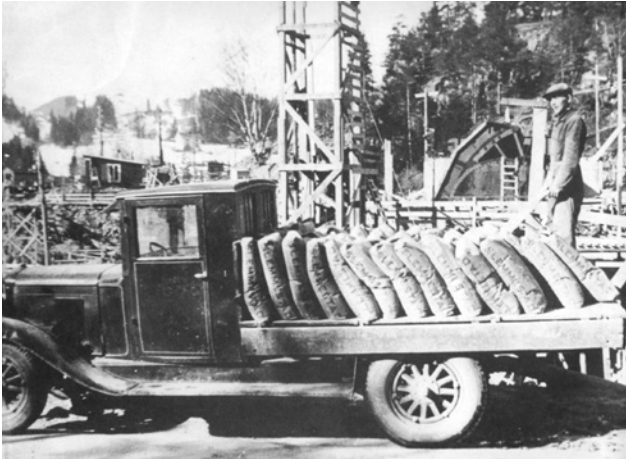
Speiderjentene på tur til Eggedal.

Det gikk bestandig bra, og både speiderjenter og fotballspillere kom helskinnet fra turene. Men i dag ville antagelig Solheim Transport blitt anmeldt for overtredelse av trafikkloven, ler Arnt Solheim. Omkring 1930 bygde Solheim et buskarsoseri på lastebilen, og passasjerende satt nok tryggere og lunere, spesielt vinterstid.

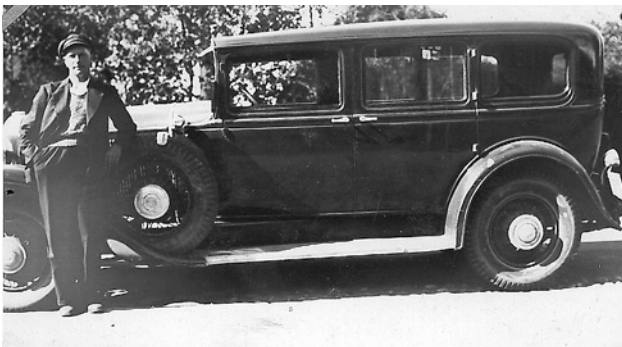
Omkring 1934 var Henrik Solheims sønner Thorleif og Arnt gamle nok til få sertifikat for bilkjøring. På denne tida var det mye anleggsvirksomhet i Modum, og Henrik Solheim fant tida inne til å skaffe seg flere biler for dermed å kunne ta på seg flere oppdrag. Men samtidig begynte helsa hans å skranke, og i 1936 døde den framsynte karen, bare 42 år gammel. Det ble de to unge sønnene som fortsatte det faren hadde startet. Selve transportforretningen gikk greit, men far hadde jo startet dyrehandel og slakteri, sier Arnt, – og dette måtte vi også følge opp. Jeg kom i forbindelse med fars gamle kompanjong, Martin Lund, og ble med ham til Oslo Handelsfjøs. Her kom jeg i kontakt med mange av de drevne dyrehandlerne. Jeg husker Martin Lund advarte meg mot å bli lurt av dem, «ikke alle er å stole på,» sa den drevne svensken. Tilbake fra «fjøset» hadde vi bilen fullastet med grisunger, og halvparten ble kjørt til Kløftefoss,

der Lund bodde. Dette var en ny opplevelse for transportkongens sønn. Men de unge Solheimguttene hadde også et motto å arbeide for. For på lastebilene de hadde overtatt fra faren, stod det med svære bokstaver: «Solheim Transportforretning, Ved-Kull-Koks og Slakt».

Bare noen år seinere kom krigen, sier Arnt Solheim. Da fikk vi nye utfordringer, Det ble nærmest slutt på bensin, og bilene måtte forsynes med knott-generatorer. Men det gikk jo også på et vis. Bare en passet på å holde generatorene reine og bruke tørr knott, var det ikke så ille. Det ble mange turer helt til Oslo, som regel til Handelsfjøset. Vi hadde knott-generatorer både på lastebilene og på drosjebilen, mintes Arnt Solheim, som likevel mintes tyttebæreturene til Holleia som noe av det mest minneverdige. Fullastede biler med humørfyllte geithusinger som skaffet seg flere tonn med den ettertraktede bæra.

*Sementkjøring til et av anleggene i tredivetåra.
Arnt Solheim står bak på lasteplanet.*

Torleif Solheim med sin 30-modell Buick.

Henrik Solheim.

Torleif Solheim.

Det er umulig å komme inn på alle områder som Solheimkarene har vært delaktige i med transport. I tida før 1945 var de omtrent enerådende for slik «småtransport». De hentet gods på jernbanestasjonen, ved og tømmer i skogen, dyr fra fjøsene, de kjørte varer til og fra fabrikkene, fraktet foreninger på turer, sement til anleggene og mye mer. De opplevde lastebilenes utvikling fra lastebiler uten tipp i det hele tatt, til en tipp som ble sveivet med handmakt og til hydraulikkens inntog for ca 50 år siden.

Vi har i denne artikkelen tatt for oss litt av en gründervirksomhet i bygda, men Solheims Transportforretning er i fin form, 80 år etter at Henrik Solheim kjøpte den første lastebilen. Den stive planen er erstattet med biler der lasteplanen kan dreies i alle retninger. Det er slutt med drosjekjøring og kjøtt-handel, men i dag er igjen en Henrik Solheim sjef. Det er Arnts sønn og tredje generasjon i et ærerikt firma.

Arnt Solheim mimrer om gamle dager.

Thure Lund:

Et kulturminne: Historien om en gammel kirkevei

Denne svære veimuren i Vikebakken ble tatt i bruk i 1842–43. Den er et praktfullt byggverk i naturstein, men lite synlig på grunn av småskog.

For 400-500 år siden var allfarveien gjennom Modum bare en dårlig ridevei. Det var lettest å komme seg fram gjennom bygdelagene der det var noenlunde stille vann å ro på eller is å kjøre på vinterstid. I denne forbindelse er det interessant å se at selve hovedinngangen på et par av Modums eldste bygninger, på Natvedt og Hervik, er plassert på siden mot fjorden. I dag er de altså på baksiden av bygnin-

En dag i juli i 1595 kom biskop Jens Nilssøn ridende over skogen fra Lier. Han var på bispevisitas, først og fremst i Modum og Sigdal på denne turen. Da han kom til Vassbunn heter det at han ville hvile seg fra hesteryggen og bli rodd på Bergsjø opp til båtstøa

ved Heggen prestegård, mens følget trasket i søla, i pøsende regnevær, gårdimellom med hestefølget.

Etter et opphold hos sogneprest Lage Lagesen på Heggen, dro biskopen videre mot ferjestedet, for å bli satt over «Tyrivand». Vi ser av biskopens rapport at «Vi fore først nord en half fjerdings vei til Vige kirke, liggende på venstre hånd, straks hos veien, så derfra i nord 2 pileskud til Vigesund, og derover droge de i nordvest 2 pileskud over.» Vi ser av dette at den eldste kirkeveien fra Vikersund til Heggen lå på østsida av Vikergårdene og Vike kirke.

Vi flytter oss 235 år fram i tida. Da kommer Hans Allum, en diktende journalist fra Vestfold til Modum for å beskrive veiforholdene. Dette laget han med en rapport på haltende rim som han kalte «Modum-

Den gamle Vikebakken er ennå i bra stand. De gamle stabbe-steinene står ennå støtt og trygt.

Den gamle kirkegårdsmuren var den gamle kirkeveiens grense mot selve kirkegården. En skulle tro at denne muren er meget gammel. Det er gledelig å se at den er rustet opp i de siste åra.

Den gamle kirkevei ved Gråten. Ennå står de gamle stuvede asketrærne der som minner om mange vårkniper.

siaden» Vi følger ham fra Vassbunn der også omtalen av biskopens reise i Modum tok til. Allum tok seg bedre tid i bygda enn biskopen. Han tok inn på Ihlen, der han roser bevertningen og beskriver reisen videre til Heggen. Vi ser at han også hadde et våkent blikk for det annet kjønn:

*Imidlertid jeg hos Knud Stud,
Drak kaffe om ei mokkarabisk
Og derpaa straks jeg skyndede meg ut,
Kom lenger frem til gaarden Snoterud,*

*Om Øren, Hovland og Spone,
Der møtte meg en skjønhed av en kone
At hun var hustru kunde jeg nok see
På skikkelsen saavel som klæderne
Tro meg paa mine ord og paa min ære
At Modum eier smukke Koner flere
Og det forstaar seg vakre piker nok
Kun at man saa dem alle i en flokk.*

Som man ser så brukte Allum den gang en noe forbedret ridevei til sitt besøk hos sogneprest Essendrop på «Præstehegge». Allum fortsetter med litt ros til presten og prestegården, før han reiser videre på gamle kirkevei:

*Nu, Modum har ei skam av prestegaarden
Den er, som Skouges skjønn og i sin orden
Snart bak meg synked Disen, Wahl og Vige
Og nu til fader Tor i Vigesund.*

På den tida Allum reiste Modum rundt og beskrev veiforhold, ferjetilbud og ikke minst gjestevnlige bønder og vakre piker, var det også i gang arbeider for å bedre veiene i Modum. Ved Vikersund var det mange som hevdet at det måtte bygges ei bru til erstatning for ferjen. Daværende veiinspektør løytnant Finne kom i 1836 med tegninger til ei bru ved Vikersund. Han foreslo at det måtte lages ei trebru på steinpilarer. Det gikk et par år uten at det ble gjort nevneverdig, men i 1838 foreslo lensmann Wold på Hervik for myndighetene at brua måtte bygges. Den ble da bygd de nærmeste to år.

Da brua var bygget i Vikersund, kom den gamle kirkeveien om Vikergårdene til å havne i bakleksa så å si. Den endte jo ved ferjestedet, og en måtte tilbake over den blaute myra for å komme til brua fra Vigetangen. Den nye veiinspektøren, Danielsen, stakk da en ny vei ned den bratte Vikerkleiva. Denne løsningen var vedtatt av «almuesamlingen» alt i 1836, men ble ikke helt velsignet av bøndene på

På Skreinhaugen stanget likormen hodet i steinveggen. Men der har det i mange år vært arrangert populære olsokfeiringer.

oversida, med Daniel Disen som talsmann. Men den nye veien ble bygd, og det ble innhentet tillatelse fra grunneierne på Vike om å passere Vikemyra og legge bru over Lortebekken, der Biloppretting A/S har sine bygninger i dag. Dette veianlegget var ferdig i 1843.

Den første veien ned Vikerkleiva var sikkert ikke beregnet på stor trafikk, og det var nok en forholdsvis simpel vei, men den kunne kjøres med hjulredskaper. Omkring 1870 ble det nødvendig med en utvidelse. Av veivesenets rapporter for 1871 ser vi at veien er utbedret og har fått 50 stabbesteiner til en samlet pris av 16 spd. 80 sk. Da ble Vikebakken slik vi ser den i dag. Samtidig var veien fra Vassbunn til Heggen utbedret flere ganger, og skysstasjonene hadde nok fått mer å gjøre etter at jernbanen var bygget på andre sida av vassdraget.

Bilene kommer

Selve veien på østsida av Bergsjø er forandret flere ganger. Fra gammelt av gikk nok allfarveien oppom gårdene og fram til Heggen. Fra Heggen og nordover har også veien fra gammelt av vært lagt innenfor gårdene, og den kan ennå sees ved Hvalshaugen.

Omlegginga av denne gamle veien kom først omkring 1840, da den første Vikersundbrua ble bygd, senere omkring 1870, da det var mye veibygging i Modum.

Omkring 1910 kom de første bilene i bruk, og en omlegging av den bratte Vikebakken tvang seg fram.

Den 19. november 1915 ble det gjort vedtak i Modum herredstyre om å godkjenne full ombygging av veien fra Vassbunn til Lortebrua. Her var omlegging av den bratte Vikebakken ei hovedoppgave. Arbeidet ble satt i gang våren 1916, og den nye veien gjennom Vikerkleiva ble åpnet sommeren 1918. Da ble veien på østsida av Bergsjø omtrent som den er i dag.

Gamle kirkevei

Det som i dag kalles «Gamle kirkevei» er veien fra et sted vi kaller «Torvstrøhuset» og opp den bratte Vikebakken, videre på oversida av Gråten og fram til kirken. Her gikk allfarveien helt fram til 1870, da veien fra Vassbunn ble lagt nedenfor gårdene og Heggen. Den gamle veien om prestegården var til da en del av riksveien.

Veien ned den gamle Vikerkleiva var bratt, men den var også et prektig byggverk. I den bratte skråbakken ble det satt opp en tre-fire meter høy støttemur av gråstein. Denne er så solid og fint oppsatt at den står like godt i dag, akkurat 160 år etter at den ble bygd.

Det var etter denne veien, fra Gråten og fram til kirken, at sognepresten Christian Teilmann plantet epletrær. Han mente at kirkebesøkende kunne ta for seg av frukt når eplene ble modne «høstdags». Men plantingen var nok også et ledd i hans iver for å bre kunnskap om fruktdyrking. Etter omtrent 200 år er frukttrærne borte. De gamle askekallene etter veien,

først og fremst ved Gråten, minner om husmannsfolk som skaffet lauv til husdyra i «vårknipa». Her ble det gannet småkvist til «lauvkjerv», mens større asketrær ble «stuvet» for å skaffe kvist.

Slike asketrær står det for øvrig flere av i havnehagene rundt prestegården. Det kan jo tenkes at prestegården også hadde bruk for lauv i vårknipa. I denne naturhusholdningens tid hadde nesten alle flere dyr enn de kunne fø av gårdens avling.

Det var etter denne veien fra Gråten og til Heggen likormen fra Vike kirke slet seg fram før den stanget hodet i steinveggen ved Skreinhaugen. Det var også her at sogneprest Amlund lot et par koner som skulle til kirkegården for å stille gravstedene sitte på da han

hadde vært en tur i Vikersund med reisetrilla. De klaget på at veien til Heggen var tung å gå. «Ja,» sa Amlund, «og spesielt for dem som sjelden bruk'ern.» Mange har ment at navnet på småbrukene som kalles Gråten har noe med gamle gråtekoner å gjøre. Professor O. Rygh, som har skrevet boka om norske gårdsnavn, mener Gråten kommer av ei eng som er vrien å slå. Men en kan jo grine av det også.

Gamle kirkevei er i dag ikke i så veldig bra i stand. Den ligger der og er i daglig bruk. Men «vaskebrett» og svære søledammer irriterer både kjørende og gående. Men er den ikke en av Modums viktigste veiminner? Rette vedkommende burde kanskje tenke på den som et kulturminne, og få til et vedlikehold.

Olav Sørensen:

Om å spara

En vinter i den dårlige tida lyste kommunen ut anbud på gruskjøring etter veien. Dette vart'n Oluf Håvet å 'n Otto Øderud enige om at dom skulle legge inn en pris på.

Så skulle dom tel å skrive da, å'n Otto, som var yngst, skulle stå for det. Da'n var ferdig, komme'n me en konvolutt å la det neri, åsså ville'n setta på frimerke, je trur det var fem øre, je.

Men da protesterte 'n Oluf: «De' er da itte nøvendi å bruke frimerke på detta,» sa'n, «når 'e bare ska' tel Vikersund. Je har itte no anna å jøra je,» sa'n, «så je kan gå nerover me 're.»

Å da 'n far ville sette på frimerke like væl, hølt 'n Oluf handa hass, så'n itte fekk gjort det, å så sa'n: «Du må da skjønne det,» sa'n, «atte frimerke bruker 'u bare når 'u ska' sende brev langt a' garde! Å breve', det gikk 'n me tel Vikersund!

Dom fekk forresten halvparten ta gruskjøringa i Øderud-kretsen, så dom kjørte en månes ti' på vinter'n me' hest å slea fra grustaket bort på Solhov her, å la ut i hauer etter veien.

Fortalt til O.S. av Tormod Øderud 02.12.02

Olav Sørensen:

Om ærbeslønn

Det var en på Snarom som sku ha en te å pløye for si, å detta spørte'n nå en om å jøra.

Men så svarte'n det han, atte: «Je har itte anna hell skor, je, å gå i åker'n me',» sa'n. «Ska je pløye, så har je nå trong før i par pluggstøvler.»

«De' ska'ru få,» sa den andre.

Men de' var alt 'n fekk. For før 'n fekk krevd 'n for ærbe, så hadde den andre rest tel Amerka.

Fortalt til O. S. av Per Rimeslåttén 17.09.03

Arnt Berget:

Arne Strømsodd bidro til moderne skogsdrift på Snarum alt i 1933

*Arbeidsgjengen har matpause.
Fra v. Nils Hov, Johan Hilsen, Ole J. Hilsen, Ivar Hov og bak Gudmund Svendsen.*

Alt i 1933 ble vinsj tatt i bruk i skogsdrift på Gubberud på Snarum. Hos Mari Kopland finnes det fotografier av en gjeng skogsarbeidere i aksjon, blant disse hennes far Arne Hov. Han betjener et monster av en vinsj.

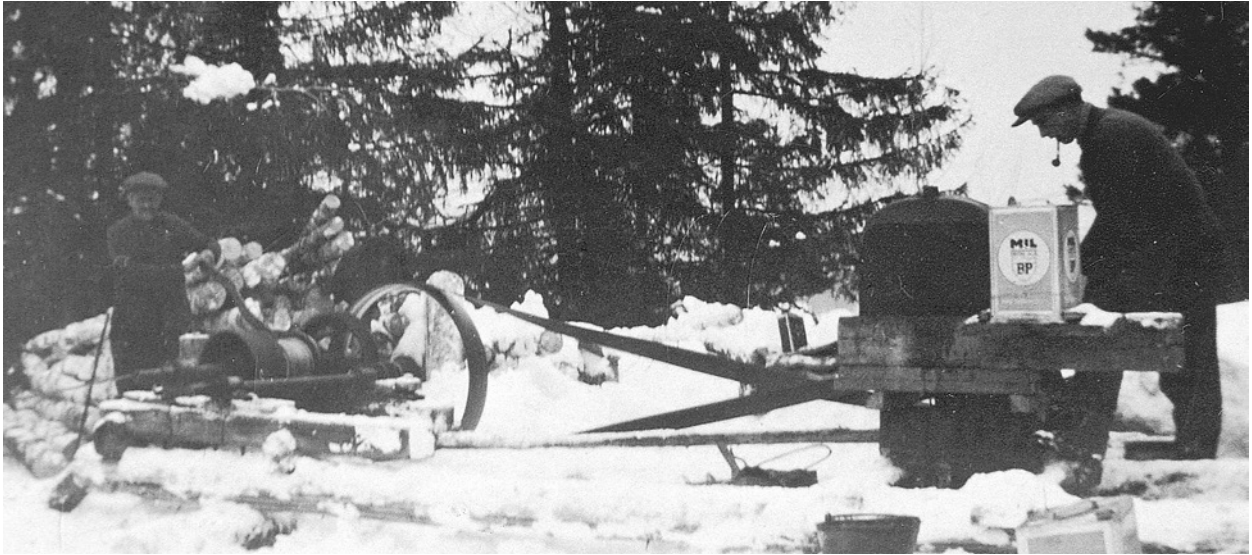
Den eneste gjenlevende av karene på bildet er Gudmund Svendsen, som nå er bosatt i Kristiansund. Han kunne fortelle at vinsjen er konstruert av snaringen Arne Strømsodd. Strømsodd var en teknisk begavelse og flyttet i 1930-åra til Hokksund, der han gjorde seg bemerket med en rekke oppfinnelser. Blant annet lagde han den første finérmaskinen på Eiker Finérfabrikk. Han konstruerte en rekke dreibenker, til og med en de kunne dreie ovaler på. Strømsodd levde i bulldozernes barndom og gjorde seg raskt betraktninger om konstruksjonen av disse. Skjæret ble hevet og senket ved hjelp av vaiere. Strømsodd syntes dette var tungvint og lagde i stedet hydrauliske ventiler slik at skjæret på Ingebos bull-

dozer kunne heves og senkes ved oljetrykk. Han lagde også kraner for blant annet NSB og var av de første i distriktet med flysertifikat. Strømsodd var nok en kar litt forut for sin tid.

Bas for tømmerdrifta på Snarum var Arne Hov. Både faren Nils og broren Ivar var også med. Ivar var bare guttungen og ble derfor satt til å betjene vinsjepakene. I tillegg deltok Johan Svendsen, Johan Hilsen og Ole J. Hilsen.

Trekrafta til vinsjen var en lastebilmotor. Tømmeret var grov bjørk som ble hogget i den bratte skrånningen fra Sandmoen ned mot Snarumselva. Stokkene ble lagt på en hestestutting som vinsjen trakk opp på moen. Derfra ble de kjørt videre til Grina sidespor på Krøderbanen.

Ved hjelp av Søren Bakkens dagbøker fant jeg flere opplysninger om hogsten og priser på tømmer og arbeid den gangen. Der kan vi lese følgende:

Vinsjen blir betjent av Nils Hov. Johan Hilsen ved motoren.

Arne Strømsodd konstruerte vinsjen. Her sammen med kona Magnhild på skitur til Gunhusvollen.

«1933.

Hole Sparebank har i høst foretatt uthugst i Nedre Gubberud skog, samt en bjerkehugst i Sandhaugen. Bestyrer er Andreas Saastad. Hugstpris er kr. 1,70,- pr. kbm. Kjøreprisen kr. 2,25,- pr. kbm.»

Karene hadde altså 2,25,- kr. pr. m³ for å vinsje tømmeret opp brattinga og kjøre det med hest til jernbanen. I tillegg skriver Søren Bakken at tømmer-

prisen var 11,90,- pr. m³ ferdig opplastet på Grina sidespor.

Dette var for øvrig siste året Grina sidespor var i bruk. Det ble flyttet til Gubberud hvor NSB kjøpte 5 mål grunn til lasteramper og lagringsplass for tømmer. Senere kom det både sagbruk og kassefabrikk her. Det står også i Bakkens notater at smed Solberg kjøpte tilbake grunnen til Grina sidespor av NSB for 200 kroner.

Arnt Berget:

Før arbeidstilsynet nådde tømmertransporten

Bønsnesfamilien har i flere generasjoner vært et begrep når det gjelder tømmertransport i Modum. Det hele startet i 1916, da Petter Bønsnes kom fra Bønsnes på Røyse og bosatte seg på Tangen i Vikersund. Han kjøpte stedet Nøkkholmen, hvor Knut Arnesen bor i dag. Området, som nå er et tettbebygd boligfelt, var den gang et småbruk med låve, stall og tilhørende jorder.

Det første transportoppdraget Petter fikk i Modum, var å lunne tømmer på Øståsen. Han drog på skauen med en hest som bare var utstyrt med seletøy. Sjøl hadde han litt redskap. Lunnedrag lagde han seg av høvelige emner han fant på åsen. Det gjaldt å være sjølhjulpen.

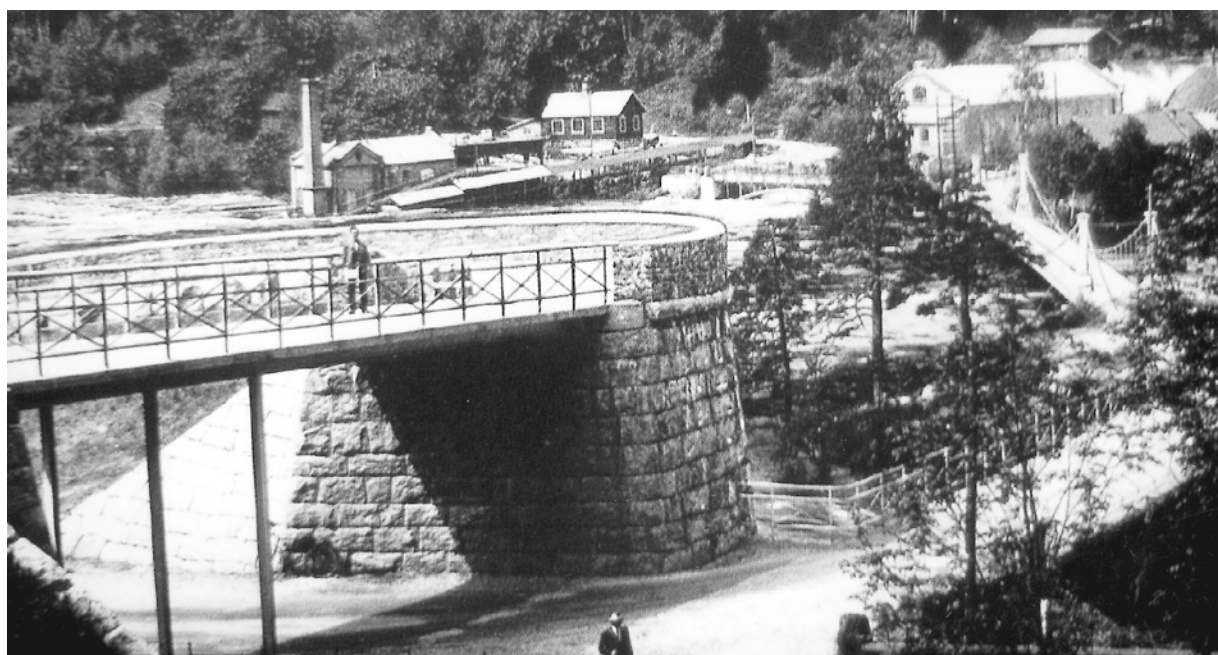
I 1920 drev Petter med varekjøring fra Åmot til Sigdal og Eggedal. Det var tung vei og lang kjøring oppover dalen, og det var nødvendig å benytte «beite», det vil si et tospann med laushest etter. Laushesten ble stadig byttet med en i tospannet. Da hadde han en uthvilt hest i de verste bakkene. Overnattet gjorde han på Bottolfshus, en av skystasjonene i distriktet.

Bønsnes fikk i oppdrag å frakte stein til Åmot, da Korktrekkeren skulle bygges. Transporten gikk

blant annet over Simoa i kasseslede. På usikker elveis var dette en farlig transport, og Petter stod derfor på meiestumpene som stakk ut bak sleden, klar til å hoppe om det skulle gå galt. En dag brast isen. Det tunge steinlasset forsvant så fort at han ikke rakk å hoppe av. Han forsvant til bunns med hest og slede. Sleden ble stående på bunnen med steinlasset i.

Den stakkars hesten var dødsdømt der den satt fast mellom dragarmene. Petter sjøl, skimtet lyset i hullet over seg og fikk kavet seg opp gjennom dette og i land. Drivende våt småflaug han til Åmot stasjon, for å rekke toget til Vikersund. Det rant fortsatt mye vann av han da han kom seg på toget, så han stilte seg likeså godt på plattform mellom to vogner på turen til Vikersund. Han anså vel helsa som mindre viktig enn at det skulle bli vått i kupeen. Fortsatt gjennomvåt gikk han over brua fra stasjonen i vinterkulda. Det hører med til historien at han ikke en gang ble forkjølet etter strabasene.

I 1925 skaffet Petter seg bil og startet Bønsnes Tømmertransport, som også eksisterer i dag, snart 80 år og tre generasjoner senere. I begynnelsen ble all lasting gjort med rein muskelkraft, et blodslit det er vanskelig å forestille seg. Både Petter og sønnene

Korktrekkeren med gamle Åmot Bro.

Birger, Arne og Kåre bar preg av hardt arbeid og var noen kraftkarer.

Etter krigen kom Isachsens lesseapparat, slik at tømmeret kunne vinsjes opp på bilen på sleiper. Likevel måtte mange stokker fortsatt løftes med handmakt for å få festet wiren.

Kåre Bønsnes og Magnus Ellingsen lesser tømmer. Isachsens lesseapparat gjorde arbeidet lettere.

Kåre og Petter Bønsnes lesser tømmer i Bergsjø. Tømmeret har kommet med fløtningen ut Tyrifjorden og skal kjøres opp igjen til Vikersund sag.

Sjøl om tømmerkrana etter hvert gjorde lastinga enklere, var det til tider ei iskald affære å sitte på krana i allslags vær. Sjølve kjøringa var heller ikke ufarlig på vinterstid. Vi som dreiv skogsarbeid for noen tiår sida, snakker ennå om hvordan Bønsneskara og andre tømmertransportører tok ut tømmer på vinterbilveger over islagte vann i Holleia.

Over Sandungen og Langsjø husker jeg de stod på stigbrettet, klare til å hoppe av om bilene skulle gå gjennom isen, akkurat slik han Petter hadde stått på bakmeiene over Simoa.

I tillegg til å risikere livet løp de jo en enorm økonomisk risiko. Ingen forsikring ville ha dekket tap av doningen etter kjøring over islagt vann.

Å kjøre svære tømmerlass ned de stupbratte veiene fra Øståsen på speilblank holke kan vel heller ikke sies å være annet enn hasardiøst. Det var ikke snakk om å nekte kjøringa fordi veiene var dårlige. I dag er det klare regler for hva slags forfatning skogsbilveiene skal være i før det kan kjøres ut tømmer.

Petters barnebarn, som også heter Petter, fører familietradisjonen videre i 3. generasjon. Han sitter tørt og lunt i et kranhus når han lesser tømmer, og ønsker seg nok neppe tilbake til blodslitet med vinsjing og graving etter tømmer i djupe snøhauger. Gjerne søkkvåt av snø og regn var dette en del av hverdagen da han startet i yrket, et yrke som kanskje i dag er mer risikofyllt på trafikkerte hovedveier enn inne på skauen.

Petter Bønsnes med barnebarnet Anne Karin.

Krigen på Drammensælva

Så godt som alle omstendighetene omkring hendelsene på Drammenselvans Papirfabrikker under krigen er kjent. En viktig grunn til dette er at det meste av korrespondansen mellom Drammenselvans Papirfabrikker, Unions hovedkontor og okkupasjonsmakten er bevart. I tillegg er det først og fremst fabrikkens tidligere produksjonsplanlegger, Gunnar Raaen, som også var områdesjef i Milorg, som har kommet med verdifulle opplysninger.

Gunnar Raaen var forresten ingen hvem som helst. Han kunne faktisk føre sine aner helt tilbake til fabrikkens grunnleggelse. Dette har seg slik: Gunnar Raaens morfar, Adolf Olsen, som også arbeidet på fabrikkens, var pleiesønn av fabrikkens første styreformann, Jørgen Meinich. Med litt fantasi, og en smule velvilje, kan man altså si at Jørgen Meinich var Gunnar Raaens oldefar. Slå den!!! Som aktiv motstandsmann under krigen var det naturlig nok om å gjøre ikke å falle i klørne på tyskerne. På nyåret 1945 måtte Raaen gå i dekning for ikke å bli arrestert, og i slutten av februar ble han transportert over til Sverige. Den 10. mai 1945 var han tilbake og ble senere områdesjef i Heimevernet. Etter krigen fortsatte Gunnar Raaen på Drammenselven. Da han sluttet i 1980, kunne han se tilbake på 50 år og 2 måneders virke på fabrikkens kontor, en stor del av tiden som produksjonsplanlegger. Gunnar Raaen døde 6. juni 1999.

Som trolig de fleste kjenner til, ble Norge tirsdag 9. april 1940 okkupert av tyske styrker. Ved halv nittiden om kvelden torsdag 11. april kom det beskjed fra norske militære myndigheter om at begge broene i Geithus skulle ødelegges, og en times tid senere var bærekablene på «Nybrua» kuttet. Pga. krigen måtte Drammenselven stanse driften ved ettermiddagskiftets slutt kl. 22.00 samme kveld. Noe senere, ved halv fem-tiden fredag morgen, mottok fabrikkens bestyrer, Sverre Pehrson, melding om at fabrikkens jernbanebro også ville bli ødelagt. En halv times tid senere kom en norsk militær patrulje med samme beskjed, og omkring kl. 07.00 var brodekket og skinnegangen revet opp og bærebjelkene i spennet på fabrikkensiden brent av. Litt senere på morgenen kom en norsk militæravdeling med maskingevær og mitraljøser og tok stilling bak barrikader på den vesle pynten rett vest for bestyrerboligen, dvs. rett opp for fabrikkens sidespor. Der ble de liggende for å ta imot «herrefolket» når de kom. Deler av dette maskingeværreiret kan ennå sees.

Da tyskerne kom, fant de begge broene over Geithusfossen ødelagt, slik at de måtte snu og kjøre

østsiden opp til Virkesund bare for å finne at også der var broen ødelagt. Da fabrikkens måtte innstille driften pga. krigshandlingene, var papirmaskinene PM 1 og 4 i gang sammen med ett eller to slipeapparater for å holde PM 1 med tremasse. Etter stoppen om kvelden 11. april 1940 ble sliperiet stående under hele krigen. Fabrikkens tømmeropplag ble overført til Skotselv Cellulosefabrikk, som også var en Union-bedrift. Drammenselven ble nå stående til kl. 22.00 den 18. juli da PM 4 kom i gang. Samtidig ble det gjort forberedelser til igangkjøring av PM 1 som kom i drift igjen en måned senere.

Så godt som all produksjon på PM 1 og PM 4 i krigsårene var spinnpapir – også kalt kabelspinn. Dette var et nytt og ukjent produkt for fabrikkens. Spinnpapir var en type papir som bl. a. ble benyttet til fremstilling av papirhyssing. Som kabelspinn ble papiret delt i smale remser og påført farge i spesielle rullmaskiner med trykkverk. Papiret ble deretter benyttet til omvikling og merking av elektriske kabler.

Så vidt man vet, var all produksjonen på PM 3 under krigen avisepapir. Det meste av dette ble levert til Adresseavisen i Trondheim. Hvor stort kvantum dette dreide seg om, finnes det ingen oversikt over i dag. Men ettersom vi vet at driften på PM 3 var svært begrenset i krigsårene, kan det umulig ha vært snakk om så mange hundre tonnene. PM 2 var ikke i drift under krigen. Denne maskinen ble stanset for godt omkring 1917.

Cellulose til driften under krigen kom for det aller meste fra Unions egne fabrikker. Men også endel, så som kraftmasse og bleket masse, kom fra andre fabrikker. Ettersom sliperiet stod, måtte også tremasse kjøpes utenfra, vesentlig fra Embretsfos og Viul, men også noe fra Tronstad Brug og Funnefos.

Etter at fabrikkens omsider var kommet i drift igjen, ble PM 1 og 4 gående til lørdag kveld 7. september kl. 22.00 da det igjen ble full stans. Maskinene ble nå stående i godt og vel 1 måned før de ble kjørt i gang igjen kl. 22.00 mandag 14. oktober. Man greide å opprettholde drift på to maskiner frem til lørdag 30. november. Deretter ble fabrikkens stående i bortimot et halvt år.

Da fabrikkens stanset den 30. november 1940, gikk man i gang med modernisering av hollenderiet for PM 3 og 4. Samtidig tok man til med ombygging av fyrhuset med tanke på overgang til fyring med ved og torv ettersom kull ikke lenger var å oppdrive. Det ble bygget halvgassovn foran fyrkjelene, og det ble fyrt med halvparten ved og torv. Man klarte etter

hvert å skaffe seg en god del ved. For å holde seg med torv ble det sommeren 1941 leiet torvmyr av Ole Lien på Kløftefoss for utvinning av brenntorv. Etter at fabrikken måtte innstille driften for godt i desember 1942, fortsatte torvdriften, ettersom Union-bedriften Forenede Papirfabrikker også hadde behov for brensel. I 1943 leide Union også Pukerud torvmyr på Sokna. I løpet av krigsårene ble det utvunnet 13 768 m³ tørr brenntorv. Den delen av dette som ikke ble brukt i Unions fabrikker, ble solgt, derav noe til Modum kommune.

På Drammenselven gikk det så som så med produksjonen. Utpå ettermiddagen den 12. mai 1941 kom PM 1 i drift igjen etter ca. 6 måneders stillstand. En snau måned senere, den 7. juni, kom også PM 4 i gang, og etter at PM 3 ble igangsatt den 18. juni, var det full drift i papirfabrikken i noen dager før PM 3 ble stoppet igjen den 25. juni. En måned senere ble PM 1 stanset, og den ble stående i bortimot to måneder. I uken 27. juli til 2. august gikk PM 3 og 4 til de måtte stoppe pga. mangel på brensel til fyrhuset. Det ble nå full stans i produksjonen frem til 14. september, da PM 3 og 4 igjen ble kjørt i gang. PM 3 ble stoppet igjen allerede den 24. september samtidig som PM 1 ble satt i drift. Etter at PM 1 igjen ble stoppet lørdag 4. oktober, ble PM 3 satt i drift fra søndag 5. oktober. PM 1 kom i gang igjen den 27. oktober og deretter gikk alle 3 maskinene i bortimot 4 uker før PM 1 igjen ble stanset den 22. november. Den 13. desember ble også PM 3 og 4 stoppet, og etter dette var det full stopp på alle maskinene til over nyttår. Det eneste arbeidet som pågikk i denne tiden var reparasjoner. Til tross for krigen og den usikre fremtiden for fabrikken ble det i årene 1941 og 1942 gjennomført ombygginger og moderniseringer for i alt kr. 140.700,-. Foruten den nevnte ombyggingen av fyrhuset ble det installert endel nytt maskineri på hollenderiet. Disse arbeidene kostet til sammen kr. 74.000,-.

På samme tid ble taket over sileriet (sorteringa) revet. Det gamle taket var i svært dårlig forfatning. Den øverste delen av endeveggene i denne delen av fabrikken ble slått ned, slik at det nye taket fikk en helt annen vinkel enn det gamle med skråning bare ut mot elven. Og slik ser det ut også i dag. Det ble også installert nytt sanitæranlegg, som kostet kr. 6.700,-.

I de første krigsårene varierte antallet ansatte sterkt. Pr. 1/1 1940 hadde fabrikken omkring 240 ansatte. Den 30. juni var antallet bare 7 pluss 10 funksjonærer. Pga. den ofte haltende produksjonen varierte antallet ansatte fra 155 til 33 så lenge produksjonen varte. Den 12. januar 1942 kom produksjonen i gang igjen på PM 1 og 4. Disse to maskinene ble holdt i drift til 7. februar da PM 1 ble stoppet. Fra 9. til 21. februar gikk PM 3 og 4. PM 3 ble da stoppet og kom ikke i gang igjen så lenge krigen varte. Søndag 22. februar ble så PM 1 og 4 kjørt i gang, og de ble gående frem til 7. mars. Deretter ble det igjen full stans i fabrikken i temmelig nøyaktig et halvt år. Den 7. september kom PM 1 og 4 atter i drift, og de gikk til den 27. oktober da PM 4 ble stanset. PM 4 ble heretter stående til krigen var slutt. PM 1 fortsatte driften alene frem til kl. 14.00 den 1. desember 1942 da også den ble stoppet. Etter denne datoen var det slutt på all produksjon ved Drammenselvans Papirfabrikker i krigsårene. PM 1 ble ikke kjørt i gang etter krigens slutt. Det synes som om det ganske kort tid etter produksjonsstansen ble besluttet at PM 1 ikke skulle startes igjen. Maskinen ble stående frem til vinteren 1951-52 da den ble demontert og solgt til Fridafors Bruk i Sverige for 225.000 kroner. PM 1 var i drift som Fridafors Bruks PM 3 frem til 1965.

Etter at produksjonen av brunpapir stoppet i 1919, var driften av sliperiet betydelig forenklet, og da avisapirproduksjonen på PM 4 opphørte i 1936, ble behovet for tremasse redusert. Det ble derfor bestemt at det nye sliperiet skulle demonteres. Det nye slipe-

Opprullingen av papir fra PM3 stoppet helt februar 1942. Maskinen kom ikke igang igjen før krigen var over.

riet lå på den andre siden av Geithusfossen der grunnmurene etter dette ennå står. Etter omkring 54 års drift var dette anlegget temmelig nedslitt. Maskineriet ble solgt til firmaet Hermod Teigen. Etter at maskineriet var demontert, ble endel av plassen i bygningen bortleid til Brødrene Løver for lagring av biler. Firmaet Hermod Teigen, som også den gang var en kjent skraphandlerforretning, kjøpte også fabrikkens gamle Steinmüller fyrkjele, rørledningene mellom det nye sliperiet og papirfabrikken pluss en hel del annet skrapjern. Alt ble demontert av Teigen, som også sørget for å transportere det hele bort fra fabrikk.

Den 7. januar 1943 ble en dramatisk dag på Drammenselven. Fabrikkens bestyrer Christian W. Hertzberg måtte rømme da Gestapo kom for å arrestere ham. Hertzberg var områdesjef i Milorg, og Gunnar Raaen, som overtok som områdesjef etter ham, stod midt oppe i denne hendelsen. Sammen med andre klarte Gunnar Raaen å skape endel forvirring som forsinket Gestapo slik at Hertzberg fikk tid til å komme seg vekk. Gunnar Raaen forteller: I 10-tiden om morgenen den 7. januar ble Hertzberg oppsøkt på sitt kontor på fabrikk av Hedvig Narvesen som var kurer i hjemmestyrkene. Hun brakte melding om at Hertzberg trolig ville bli arrestert i løpet av kort tid. Hertzberg gikk omgående hjem, sannsynligvis for å konferere med sin kone. Da han kom tilbake til fabrikk virket han svært rastløs og vandret stadig frem og tilbake ved vinduet ut mot tomta. En tid senere kom to sivilkleddede menn inn på fabrikkområdet. Hertzberg, som sammen med Gunnar Raaen så dette, undret seg på hva dette kunne bety. Raaen svarte at «Du kan vel tenke deg hvem dette er. Nå får du jaggu se å komme deg vekk før det er for seint.» For å få bedre forståelse av hvorledes flukten foregikk er det på sin plass med en forklaring.

På denne tiden var innredningen i kontorbygningen noe anledes enn den er i dag. De egentlige kontorene var i annen etasje, mens første etasje inneholdt materiallagret og materialforvalterens kontor. Trappen opp til annen etasje var der den er i dag, men i tillegg fantes en annen trapp som gikk fra selve kontorlokalene og ned til materiallagret i etasjen under. Denne trappen kom ned i første etasje omtrent midt i lokalet. Man kan altså si at trappene gikk hver sin vei med en vegg imellom. På samme tid som tyskerne gikk opp trappen til kontorene, løp Hertzberg ned den andre til materiallagret. Det ble sagt at Hertzberg hadde så liten tid at da tyskerne kom inn på kontoret, hang kleshengeren som Hertzberg hadde hatt yttertøyet hengende på ennå og dinglet. Gunnar Raaen sa at dette bare var noe som ble sagt og har ingenting med sannheten å gjøre, men han sa at tiden var knapp. Hertzberg løp gjennom materiallageret og pakkeriet, ut i galleriet eller rullegangen. Derfra tok han heisen ned til maskinsalen.

Han kom seg ut fra fabrikkområdet gjennom bakporten som var omtrent der hvor kraftstasjonen er i dag. Like i nærheten fant han Hedvig Narvesens bror, Bjarne, som tok ham med seg til sitt barndomshjem på Skredsvikmoen. Samtidig som dette pågikk, hadde tyskerne kommet inn på kontoret, der de ble møtt av Gunnar Raaen og noen få andre. Menene presenterte seg som advokat Holm og ingeniør Halvorsen og ønsket å tale med fabrikkens bestyrer, Hr. Hertzberg, som selvfølgelig ingen visste hvor var. Gunnar Raaen gjenkjente straks den ene av de besøkende som Wolfgang Sigfried Fehmer – gruppeleder for Sicherheitsdienst i Oslo og beryktet for sine torturmetoder. For å vinne tid ble det satt i gang undersøkelser for å finne bestyreren. Det ble

ringt til fru Hertzberg og til Katfos Fabriker, men som alle visste, Hertzberg var ikke noen av stedene. En person som kom inn på kontoret mente å ha sett ham nede ved papirmaskinene for «ikke så lenge siden.» Gunnar Raaen gikk ned i maskinsalen for å se. Han forteller at han var mer enn glad for å komme seg vekk. Før Hertzberg rømte, hadde han nemlig overlatt Raaen en mengde hemmelige papirer tilhørende Milorg, og disse hadde Raaen fortsatt i lommene på lagerfrakken. Raaen visste like godt som alle andre at Hertzberg ikke var å finne i maskinsalen, men som han selv sa det: «Jeg fikk ihvertfall tid på meg til å gjemme bort papirene.» Gunnar Raaen sa at da han kom opp på kontoret igjen, hadde nok «Holm» og «Halvorsen» forstått at bestyreren var forduftet, og like etter forduftet de selv også. Gunnar Raaen fortalte videre at han under denne hendelsen var så redd at det bare var så vidt bena bar ham, og det skulle man kunne tro.

Men Hertzberg var borte for alltid. Han kom seg trygt over til Sverige, men etter det som ble kjent,

Christian Winsnes Hertzberg.

Gunnar Raaen.

omkom han på vei med fly fra Sverige til England den 4. april 1943. Fru Hertzberg ble arrestert og satt fengslet på Grini et halvt år. Familien Hertzbergs eiendeler og fabrikkens bestyrerbolig ble beslaglagt. Beslagleggelsen ble opphevet sommeren 1944, og fru Hertzberg fikk tillatelse til å bo i bestyrerboligens første etasje. Christian W. Hertzberg blir beskrevet som en stor personlighet. Han var godt likt både i og utenfor fabrikken. Han hadde også ord på seg for å være uhyre dyktig i sitt arbeide på fabrikken.

Mandag 2. august 1943 kl. 15.30 fikk fabrikken besøk fra de tyske «myndigheter» i Norge i anledning av at disse tenkte seg fabrikkens lagerhus benyttet som lager for diverse saker. Dette førte til at den 7. august 1943 ble deler av fabrikken beslaglagt av Marine Intendantur Dienststelle Oslo for lagring av tyske militæreffekter. Til å begynne med ble det rekvirert plass på Nysalen, galleriet, pakkeriet, rommet mellom pakkeriet og papirlageret, samt hele papirlageret, til sammen 2 376 m². «Myndighetene» forlangte at den beslaglagte plassen straks skulle ryddes. Statens Kornforretning hadde tidligere lagt beslag på noe plass på papirlageret, men ble nå kastet ut av «myndighetene». På papirlageret fantes 131 tonn papir som ble lagret for Hofsfos Brug. Dette måtte også ut, men man fant plass til det på Gamlesalen. Den 17. september kom 5 jernbanevogner med varer som skulle lagres for Wehrmacht. Lossingen av disse ble for det meste utført av folk fra Geithusområdet - personer som like gjerne kan forbli anonyme. Sammen med jernbanevognene ankom en mindre vaktstyrke bestående av 4 mann. Vaktmannskapene fikk sitt tilhold i spisebrakkas, senere kalt «Det Hvite Hus». Denne bygningen er nå revet.

Den 22. september ble Drammenselvens kontorsjef, Olaf Thoen, oppsøkt av nazilensmannen i Modum, som oppga at han var kommet for å fastsette leien for den beslaglagte plassen. Thoen gjorde «lensmannen» oppmerksom på at denne saken måtte ordnes av Unions hovedkontor i Oslo. I et brev til Unions hovedkontor den 23. september refererte Thoen saken og bemerket at det virket som om «lensmannen» ikke forstod saken i det hele tatt.

Den 2. oktober skrev kontorsjef Thoen et brev til sjefen for de tyske vaktstyrkene ved fabrikken der han sier at fabrikkens ledelse er blitt gjort kjent med at uvedkommende personer var blitt gitt adgang til fabrikkområdet. Det hadde seg nemlig slik at de tyske vaktmannskapene fra tid til annen hadde hatt damebesøk utenfra. Thoen påpekte at i henhold til bestemmelsene om bedriftsvern var alle uvedkommende nektet adgang til fabrikkens område. Thoen anmodet om at bestemmelsene ble innskjerpet. I motsatt fall ville fabrikken se seg nødt til å varsle Unions tyske forvalter, Oberstleutnant Freiherr von Hagen, om forholdet.

Tyskerne hadde bruk for det utroligste. Den 11. oktober 1943 rekvirerte de fra fabrikkens material-

lager 300 ruller båndjern i dimensjon 20x0,8 mm og 6.200 stk. båndjernslåser. Dette veide til sammen noe over 5,5 tonn og ble avhentet med bil. Den 2. november sendte Drammenselven regning på dette til Marine Intendantur Dienststelle Oslo. Regningen lød på kr. 3 668, -.

I desember 1943 kom 3 ukjente tyskere med vakter inn på fabrikkområdet. Uten å henvende seg til noen gikk de rett inn i fabrikken. Der traff de Drammenselvens maskinmester Jakobsen og opplyste ham om at de var kommet for å ordne med mer lagerplass. Bl.a. skulle de ha sorteringshuset til sliperiet og halvdelen av Gamlesalen. Tyskerne forlangte at det gjenværende papiret som tilhørte Hofsfos skulle ut, og at plassen skulle være ryddet i løpet av de første dagene av januar 1944. Lagerplassen ble dessuten forlangt oppvarmet, ikke under 7 varmegrader. Noen skriftlig melding ville de ikke gi, men hevdet overfor Jakobsen at hele fabrikken var beslaglagt av Wehrmacht og gjorde det samtidig klart at fabrikkens folk gikk der så lenge det passet «herrefolket.» Det virker som om de tyskerne det her er snakk om, var noen særdeles arrogante og hovne djevler. Men hadde vi kunnet se dem med tyske øyne, hadde de ganske sikkert fremstått som noen praktfulle eksemplarer av arten.

Plassen som ble beslaglagt, skulle disponeres av Marine Intendantur Dienststelle Horten. I januar 1944 ble Gamlesalen ryddet og en delevegg oppført midt gjennom rommet pga. at tyskerne forlangte plassen oppvarmet. Den 27. januar var arbeidet ferdig, og strøm for lys og oppvarming ble påsatt. For strømmen fikk tyskerne betale kr. 5 456,- pr. år.

Tyskerne beslagla stadig mer plass på fabrikken og opptrådte ellers som om de eide hele bruket. Det virker som om det ble mer og mer uklart hvem som egentlig skulle betale leien for fabrikken. I denne forbindelse ble det gjort henvendelser til flere instanser, både fra Unions hovedkontor og fra Drammenselven, men ingen ville ha noe med dette å gjøre. For eksempel mente «myndighetene» at «lensmannen» skulle ha regningen, mens «lensmannen» mente at dette var noe «myndighetene» måtte ordne opp i.

I begynnelsen av februar 1944 hadde de tyske vaktene hatt damebesøk igjen. Det var særlig en av vaktene, ved navn Peter, som var lei til å legge seg etter damene. Til overmål var det denne gangen ikke stedets damer, men tatere, som hadde vært på ferde. Dette fikk kontorsjef Thoen til å koke. Den 4. februar 1944 sendte Thoen et brev til oberinspektør Frohs ved Marine Intendantur Dienststelle Oslo der han opplyste at dette var andre gangen på kort tid at tyskerne hadde overtrådt bestemmelsene om bedriftsvern. Thoen gjorde det klart at tatere ikke under noen som helst omstendigheter ville bli tålt innenfor fabrikkportene. Han nevnte også at han ved en tidligere samtale både overfor Frohs og von Hagen hadde gjort det klart hva tatere var for slags

folkeferd. Thoen ville at tyskerne skulle innskjerpe bestemmelsene om bedriftsvern overfor sine vaktmannskaper og ville ha skriftlig melding om at dette var skjedd. Brevet er holdt i temmelig krasse vendinger, og det er tydelig at tyskerne så alvorlig på regelbruddet, for damebesøkene ble det slutt på.

En tid før påske 1944 ble imidlertid hele vaktstyrken skiftet ut mot et mye større mannskap bestående av 2 sjefer, 14 vaktmannskaper pluss en kokk. Og særlig denne kokken er verd en historie. Under en ekspedisjon til den nye maskinsalen hadde han prøvekjørt tamburkrana på PM 4. Kokken hadde fått løftet overhaspa på papirmaskinen helt til topps. En av krokene gikk i stykker, slik at haspa gikk i gulvet og ble endel skadet. Det gikk noen dager før fabrikkens folk oppdaget det som var skjedd. Da hendelsen ble rapportert til tyskerne, ble det straks igangsatt undersøkelser, og det kom for dagen at det var kokken, gefreiter (korporal) Hahn, som var synderen. Det hører med til historien at de tyske vaktmannskapene fikk en grusom overhøvlung av sine offiserer, nærmest for åpen scene, og at kokken måtte betale skadene på haspa ut av egen lomme. Kokkens fortjeneste var kr. 71,- pr. måned. Det er således lite trolig at han var noe særlig formuende da krigen var slutt.

Utover sommeren 1944 tok tyskerne for seg mer lagerplass på fabrikk. De ville ha resten av Gamlesalen, plassen i baksiden på PM 2, plassen mellom PM 3 og 4 samt loftet og resten av sorteringshuset. De forlangte at alt skulle være ryddet i løpet av den første uken av juli. Plassen som nå ble rekvirert, skulle disponeres av Marine Ausrustungsstelle Oslo. I midten av juli måned ble leien for fabrikk fastsatt av Innenriksdepartementets Oppgjørsavdeling. Leien ble fastsatt til kr. 5000,- pr. måned, pluss strøm. Det heter at fabrikkens ledelse ikke hadde noe å innvende mot beløpets størrelse, men anså det som ønskelig at pengene kunne innkasseres snarest.

Den 28. august 1944 kom en tropp tyske «pionerer» fra Trondheim til fabrikk. Troppen bestod av 15 mann, og dens oppgave var å minelegge et felt utenfor fabrikkens gjerde fra kjerrathullet, rundt fabrikkens sørside, nedover mot Elvik, samt strekningen fra Elvik opp mot Hårkalfossen. Hårkalfossen er det fallet, eller stryket, i elven rett ut for der hvor fabrikkens verksted nå holder til. Mineleggingen forårsaket at to av fabrikkens ansatte gikk på miner som eksplo-derte og påførte dem varige men.

Omkring den 10. november måtte kontorpersonalet ut av kontorbygningen. Tyskerne forlangte å få bygningen overlatt til sine vaktmannskaper som nå var blitt utvidet med 10 mann. Til kontorer for fabrikk ble heretter benyttet tre rom i bestyrerboligen og ett i kontorsjefens bolig. Adgangen til fabrikk var nå blitt strengere, slik at det bare var ganske få av

fabrikkens folk som fikk adgang mot å vise passerseddel. Dessuten fikk kontorpersonalet adgang til arkivrommet ettersom det jo var umulig å dra med seg alt mulig på kort varsel. Etter et par uker ble adgangen for fabrikkens folk ytterligere innskrenket, idet tyskerne nå sa at bare 5 mann skulle ha adgang. Mot slutten av januar 1945 forlangte tyskerne at alle fabrikkens ansatte skulle være fjernet fra fabrikk innen 1. februar. Unions hovedkontor klaget over dette til von Hagen, som beklaget at han intet kunne gjøre med saken. I mars måned gjorde kontorsjef Thoen en henvendelse til «lensmannen» og mente at Union måtte ha krav på høyere leie ettersom hele fabrikk nå måtte betraktes som beslaglagt. Denne henvendelsen avfeide «lensmannen» med å si at man fikk vente på ny takst.

Og tyskerne kranglet videre. Så sent som i midten av april 1945 beslagla de plass i det nye sliperiet, som nå var tomt for maskineri. På denne plassen skulle det innrettes stall for 15 hester. Etter demonteringen var det på det nye sliperiet satt i gang en generatorvedfabrikk som ikke var i Drammenselvns regi, foruten at Brødrene Løver hadde leiet plass for lagring av et antall biler. Ettersom leieavtalen med Løver viste seg å være en muntlig avtale mellom Løver og ingeniør Pehrson, oppstod det endel krangel i denne anledningen. Det endte med at Løvers biler ble stuvet tettere sammen, slik at tyskerne fikk plass.

Freden kom den 8. mai 1945, og innen en måned var man i gang med å rydde opp i fabrikk, bl.a. ble minefeltet rundt fabrikk tatt opp igjen så fort som mulig. Og igjen var det de tyske «pionerene» som utførte arbeidet – trolig under norsk kommando denne gangen.

Om kvelden den 13. juni ble de tyske vaktene ført bort fra fabrikk, og kontrollen i porten og det gjenværende lagret ble overtatt av hjemmestyrkene. Fabrikkens ledelse hadde regnet med at man kunne overta fabrikk igjen så snart tyskerne var vekk. Samme kveld som tyskerne reiste, henvendte kontorsjef Thoen seg til ledelsen for hjemmestyrkene ved Gunnar Raaen, som opplyste at fabrikkens folk ennå ikke kunne få adgang til fabrikk pga. at hjemmestyrkene nå ville flytte sine vaktmannskaper inn på området ettersom de hadde overtatt alt vakthold i Geithus og omegn. Gunnar Raaen sa videre at man ønsket å innkvartere vaktstyrken i spisebrakk og eventuelt også i kontorbygningen.

Den 8. september 1945 flyttet hjemmestyrkene ut av fabrikk, og de første forberedelsene til å gjenoppta driften kunne ta til. Krigen var over – også på Drammenselven.

KILDER
Drammenselvns Papirfabrikkers arkiver
Samtaler med Gunnar Raaen

Lokalhistorisk litteratur i Modum

- Modum Historielag: *Gamle Modum*. Årganger 1986-2002. 959 sider.
- Roar Tank og Arnt Ruud: *Modums historie. Sju bind 1952-1978*. 2.776 sider.
- Eli Moen: *Modum - ei bygd, tre elver (om industrialiseringen 1870-1940)*. 1993. 415 sider.
- Nils Drolsum, Kristian Linnerud og Thure Lund: *Banken og bygda. Modum Sparebank 150 år. 1841-1991*. 122 sider.
- Thure Lund og Kristian Linnerud: *Elkrafta i Modum. Modum elverk 80 år. 1913-1993*. 120 sider.
- Thure Lund: *Moinger - med plog og øks*. 1996. 247 sider.
- Thure Lund: *Naturen i Modum*. 1988. 144 sider.
- Jon Mamen og Kristian Linnerud: *Heggen kirke 800 år. 1997*. 88 sider.
- Tone Sinding Steinsvik: *Blaafarvøværket*. 1978. 48 sider.
- Thv. Lindeman: *Modums Blaaafarvøværk. Et bidrag til dets historie*. 1993. 106 sider.
- Kjell Arnljot Wig: *Eventyret om Blaaafarvøværket*. 1995. 194 sider.
- Kai Hunstadbråten: *Blaafarvøværket - bergverk, mennesker og miljø*. 1997. 151 sider.
- Eli Moen: *Rift om brødet. Arbeiderne ved Modum Blåfarvøverk*. 1984. 199 sider stensiltrykk.
- Brita Malmstein: *Historien rundt Magnesitverket på Morud*. 1994. 12 sider.
- Thure Lund, Dagfinn Lunner og Ulf Berntsen: *På sporet med Krøderkippen*. 1997. 288 sider.
- Kai Hunstadbråten: *Modumsmålet*. 1994. 512 sider.
- Håkon Kongsrud: *Modum i malerkunsten*. 1954. 118 sider.
- Ole Disen: *Modummaleren Andreas Edvard Disen. 150-års minne*. 1995. 54 sider.
- Rune Martinsen: *Runddansmelodier i tradisjon etter Karsten Hansen*. 1990. 82 sider.
- Jakob Andr. Samuelsen (samlet ved Kai Hunstadbråten): *Folkeminne fra Modum*. 1966. 210 sider.
- Kai Hunstadbråten (etter Jakob Andr. Samuelsen): *Gamle moinger og andre folk*. 1991. 216 sider.
- Leif Hellerud: *Folk og boplasser rundt Skuterudåsen*. 1993. 168 sider.
- Leif Hellerud: *Folk og boplasser i Vestre Sponefjerdingsgen*. 1997. 208 sider.
- Nils Drolsum, Gotfred Holo, Thure Lund og Olav Sørensen m.fl.: *Finnemarka*. 1982. 239 sider.
- Thure Lund: *Østre Modum Skytterlag 50 år*. 1963. 16 sider.
- Thure Lund: *Snarum Skytterlag 100 år*. 1975. 24 sider.
- Thure Lund: *Øst-Modum blandede Kor 40 år*. 1962.
- Thure Lund: *Nordre Modum Skytterlag gjennom 100 år. 1981*. 34 sider.
- Thure Lund: *Modum og Omegn Sangerforbund 70 år*. 1984. 34 sider.
- Harald Grønhovd, Kjell Grønhovd, Ola Jensen og Kristian Linnerud: *Modum Orienteringslag 20 år*. 1998. 48 sider.
- Thure Lund: *Rissper fra Modum*. 1985. 156 sider. *Andre utgave* 2002. 192 sider.
- Thure Lund: *Toner fra Modum*. 1985. 193 sider. *Andre utgave* 1999.
- Thure Lund: *Sauens historie i Modum*. 1998. 49 sider.
- Thure Lund: *Øst-Modum. Naturen - folket - grendelaget*. 1998. 208 sider.
- Arvid Møller: *Jeg vet et sted - skisser fra Modum Bad*. 1998. 112 sider.
- Asbjørn N. Jakobsen: *Med nikkel i lasten*. 1998. 320 sider.
- Tone Sinding Steinsvik: *Koboltgruvene og Blaaafarvøværket - en del av den store verden*. 2000. 188 sider.
- Kristian Linnerud og Thure Lund: *Artikler fra Modum i Bygdeposten ved tusenårsskiftet*. 2000.
- Erik Henning Edvardsen og Thure Lund: *Åndelige sanger og ballader - Ludvig Mathias Lindemans samlerferd*. 2002. 87 sider.
- Olav Sørensen og Arne Fossum: *Modum Arbeiderparti 1904 -1979*. 184 sider.
- Øyvind Haugen: *Union Geithus*. 1993. 138 sider.
- Øyvind Haugen: *PM3 - 100 år*. 1997. 68 sider.
- Knut Fosse: *Motstandskampen i Modum og Sigdal 1940-1945*. 1984. 125 sider.
- Birger Moen og Kristian Linnerud m.fl.: *Krig og fred. Bygdepostens frigjøringsavis 8. mai 1995*. 24 avissider.
- Kai Hunstadbråten: *Tenner og tannverk i norsk folketro*. 1986. 240 sider.
- Atle Roness, Eystein Kaldestad og Siri Rynning: *Ved St. Olavs kilde. Modum Bads Nervesanatorium 25 år*. 1982. 320 sider.
- Kristin Aslaksen og Øystein Naper: *Modum Bad - mer enn et nervesanatorium*. 1988. 48 sider.
- Gunnar Hovland: *Buskerud Landbruksskole 1912-1987*. 107 sider.
- Thure Lund, Nils Drolsum og Odd Flattum: *Vikersund Idrettsforening 1894-1994*. 193 sider.
- Finn Ivar Sandum, Johnny Madsen, Ivar Buxrud, Kjell Gunnerud og Helge Solbakken: *Åmot Idrettsforening 1919 - 1979*. 105 sider.
- Odd Myklebust og Sverre Arnesen m.fl.: *Geithus I.L. 100 år for idretten*. 1992. 126 sider.
- Thure Lund: *Nordre Modum Skytterlag gjennom 100 år*. 1981. 31 sider.
- Aagot Røgeberg: *Modum - bygden vår*. 1967. 64 sider.
- Ingeborg Bache Brecke: *Trekk fra Østmodum i gamle dager*. 1973. 32 sider.
- Sorenskriver Gjert Falchs *Beskrivelse av Eger, Modum og Sigdals Sorenskriverdistrikt*. Optrykk 1967. 68 sider.
- Egil Mikkelsen: *Veideristningene ved Geithus (særtrykk)*. 1981. 52 sider.
- Luce Hinsch: *Vike kirke - femti år etter (særtrykk)*. 1973. 15 sider.
- Jørgen Bergo: *I grenseland (om Anton Myrbråten)*. 1972. 45 sider.
- Arne Hov: *Historier fra gamle Snarum*. 1980. 56 sider.
- Per Auen Sveaas: *Familien Gregersen og Gudbrand Gregersen, ungarsk adelsmann fra Modum (særtrykk)*. 1993. 18 sider.
- Jacob Andr. Samuelsen: *Veiviser for Modum, u.å. (trolig 1950)*.

Innholdsfortegnelse for Gamle Modum 1986–2002

Innhold	Forfatter	Årgang	Innhold	Forfatter	Årgang
A.I.L., dyktige idrettsutøvere	Thure Lund	2002	Busserullen, et arbeidsplagg	Ingrid Korsbøen Johnsen	1993
Amerikabrev	Trygve Granli	1991	Butikkbesøk i 1889	Kai Hunstadbråten	1994
Amerikabrev 1858 og 1871	Thure Lund	1988	Bygdeidrett ved århundreskiftet	Egil Formo	1987
Amerikabrev fra 1950	Thure Lund	1999	Bygdeoriginal	Alf Røgeberg	1996
Amerikabrev, gammelt	Thure Lund	1999	Byting	Torkell Mauland	1992
Amlund og elektrisiteten	Kristian Linnerud	1997	Bærsvollen, Theodor Tangerud hørte noe rart	Kai Hunstadbråten	2000
Amlund, brev fra	Jon Mamen	1993	Bøbert, bedriftsleder i norsk bergverk	Eli Moen	1987
Banken, de konkurrerte med	Thure Lund	1990	Christiansen, Andreas	Geir Ottesen	2000
Barnehjemmet, pipekonsert ved	Thure Lund	1995	Colletstien på Buskerud	Thure Lund	1993
Batt, Finn, strumaen på Modum	Kai Hunstadbråten	1997	Dedichenfamilien i Modum	Thure Lund	1992
Beck, Alexander Nicolay, prest og banksjef	Jon Mamen	1991	Difteriepidemien på Modum i 1889	Kai Hunstadbråten	1993
Bentsborg	Kai Hunstadbråten	1997	Disen, Andreas E., minneord	Thure Lund	1998
Bergsjø og strendene omkring	Egil Christiansen	2002	Drammen Vasdrags Farbjergjørelse	Erling Diesen	1999
Bergsjø, søndagstur på	Solveig Skalstad	1996	Drammenselvans Papirfabrikker	Øyvind Haugen	2000
Bessfar og uksen	Reidar Knive/ Arne Sørensen	1988	Drammenselvans Papirfabrikker, ansatte i 1891	Øyvind Haugen	2000
Bibel, en gammel	Jon Mamen	1996	Drammensælva, treær'n	Øyvind Haugen	2001
Bilene, de første	Nils Sunne	1998	Drolsum, Nils, 1937-1997	Olav Sørensen	1997
Billand, Olga, overjordmor	Kirsten Rust	1989	Du må itte tru du er no	Thure Lund	1999
Bjørnehistorie, en gammel	Karl Blegeberg	1999	Dyregrav bru 50 år	Kristian Linnerud	1996
Bjørnejaktene, de siste i Modum	Thure Lund/ Arnt Berget	2001	Ekte norsk?	Thure Lund	1994
Blåfargeverket på Modum	Haakon Natvig	2000	Elektrisk lys	Nils Sunne	1999
Blaafarveværket for 150 år siden	Kai Hunstadbråten	1991	Embretsfoss, anlegget ved	Thure Lund	1999
Blaafarveværket, blåmannen i berget det blå	Kai Hunstadbråten	1991	Embretsfoss, arbeidere ved	Thure Lund	1999
Blaafarveværket, da kruhuset flaug i lufta	Kai Hunstadbråten	1994	Emigranter fra Modum til Amerika	Kai Hunstadbråten	1996
Blaafarveværket, danskesteinen i Skuterudåsen	Kai Hunstadbråten	1993	Engelstad, en sentral gård for 120 år siden	Thure Lund	1992
Blaafarveværket, de første driftsår	Kai Hunstadbråten	1996	Enger, storbrannen i 1945	Kristian Linnerud	1995
Blaafarveværket, for 150 år siden	Kai Hunstadbråten	1998	Essendrop, sokneprest, 1776-1837	Jon Mamen	1992
Blaafarveværket, forfall og gjenreising	Eli Moen	1988	Fattigforsorgen i forrige århundre	Unni Venke Holm	1998
Blaafarveværket, frå den "gode" gamle tida	Kai Hunstadbråten	1998	Fattigstyret, 1918 og 1945	Thure Lund	1995
Blaafarveværket, gruvefolk	Kai Hunstadbråten	1997	Finnemarka i trettiårene	Kristian Linnerud	1995
Blaafarveværket, gruveulykken i 1854	Kai Hunstadbråten	1986	Finnemarka, da Modum kommune ville kjøpe	Kristian Linnerud	1989
Blaafarveværket, hallingen på Gruva	Kai Hunstadbråten	1998	Finnemarka, Modums Finnemark	Trygve Bakkerud	1999
Blaafarveværket, Hans Strøms reise fra Eiker	Kai Hunstadbråten	1995	Finnemarka, skolemiljøet 1928-1934	Ruth Knive	1993
Blaafarveværket, harde vilkår	Thure Lund	1988	Fjøscontroller, de første i Modum	Thure Lund	1993
Blaafarveværket, hundreårsfest for arbeiderne	Thure Lund	1997	Fjøskontrollforening, stiftelse 1903	Thure Lund	1991
Blaafarveværket, i lyset fra min bergmannslampe	Kai Hunstadbråten	1998	Flåhacking, en gammel dyrkingsmetode	Thure Lund	1992
Blaafarveværket, koboltens historie	Kai Hunstadbråten	1997	Folkebad var en stor gave i 1903	Thure Lund	1998
Blaafarveværket, livet i Høgget og på Gruvene	Kai Hunstadbråten	1997	Formannskapsmøtet, det første i 1837	Kristian Linnerud	1996
Blaafarveværket, livet i Høgget og på Gruvene	Kai Hunstadbråten	1998	Foss, H. A., forteller om julefeiring	Kai Hunstadbråten	1998
Blaafarveværket, lyset fra min bergmannslampe II	Kai Hunstadbråten	1999	Fossum, krøniken om	Kai Hunstadbråten	2000
Blaafarveværket, malmkjøring fra gruvene	Kai Hunstadbråten	1991	Fotoregistrering	Kirsten Helene Rust	1987
Blaafarveværket, Marcus Thrane og skolehistorie	Unni Venke Holm	1999	Friidrettens barndom	Thure Lund	1992
Blaafarveværket, pengeките	Kristian Linnerud	1994	Fure samtaleforening	Aase Hanna Fure	1991
Blaafarveværket, rettsak etter ulykke	Knut Hunstadbråten	2000	Føderådskontrakt fra Snarum	Kai Hunstadbråten	1999
Blaafarveværket, siste driftsår	Kai Hunstadbråten	1998	Gamle dager	Andreas Mørch	1998
Blaafarveværket, sivil tjenesteplikt	Unni Venke Holm	1998	Gamle dager	H. A. Foss/Thure Lund	1994
Blaafarveværket, skolene	Eli Moen	1989	Gamle dager, de gode	Thure Lund	1990
Blaafarveværket, tannverk	Kai Hunstadbråten	1999	Gardermoen, leirsamling i juni 1856	A. O. Borgen	1994
Blaafarveværket, to som hadde arbeidet der	Kai Hunstadbråten	1992	Geita på Geithus	Unni Venke Holm	2000
Blaafarveværket, tysk industrispionasje	Eli Moen	1988	Geithus, barndomsminner fra	Else Marie Holm	1995
Blaafarveværket, vues de Norwege	Eli Moen	1989	Geithus, handel og vandel på 20- og 30-tallet	Solveig Skalstad/ Odd Frøyd	2001
Bondelagene startet for 140 år siden	Thure Lund	1995	Geithus, storbrannen i 1935	Kristian Linnerud	1998
Bondeorganisasjonenes barndom	Thure Lund	1993	Geografi og kjærlighet	Egil Formo	1992
Breivik, dyr husholderske	Thure Lund	1991	Giethus Bro, 1860, det året flommen tok	Erling Diesen/ Lars A. Roald	2001
Breivik, en storgård blir til	Thure Lund	1991	Gjedda	Thure Lund	1998
Brekke, søskenflokket	Jon Mamen	1989	Gjethus og Omegns Assurancekasse for Svin	Kjell A. Bakke	2001
Brekkeslekten, mer om	Thure Lund	2002	Gjethus totalafholdingsforening	Kristian Linnerud	2000
Braathen, Ole A., ordføreren fikk avskjed	Kristian Linnerud	1991	Glasspokaler, gamle, i tilknytning til Modum	Andreas Øvergaard	2001
Braathen, Truls, hans første for 100 år siden	Thure Lund	1993	Glimmerbryting under krigen	Kristian Linnerud	1996
Braathen, Truls, Modums seigeste skiløper 1987	Thure Lund	1993	Glitreplassen	Bjarne Røgeberg	1993
Kristian Linnerud	Buskerud landbruksskole 90 år	2002	Glomsrudkollen Zinkgruber	Harry Skjelbred	2000
kampen om navnet	Kristian Linnerud	1993	Glosimotvise	Astrid Halvorsen	1995
Buskerud, storgården	Thure Lund	1993	Glückstad, pastor, en skolemann	Jon Mamen	1990
			God hustru er en Guds gave	Thure Lund	1995

Innhold	Forfatter	Årgang	Innhold	Forfatter	Årgang
Gregersen, ungarsk adelsmann fra Modum	Per Auen Sveaas	1992	Klær fra gamle dager fram i lyset	Thure Lund	2000
Gruvedrift det ikke ble noe av	Kai Hunstadbråten	1999	Knott, et krisedrivstoff	Aase Hanna Fure	1998
Grønvold, sokneprest	Jon Mamen	1999	Konfirmasjon, min mormors for 100 år siden	Kai Hunstadbråten	1995
Gulsrud kapell, kamp om pengemidler i 1904	Thure Lund	1994	Kongsberg-kjøring	Bjørn Ivar Berg	1986
Gunheim, Hans T., stortingmann	Kristian Linnerud	1997	Kongsfoss, stor virksomhet i 1880-åra	Thure Lund	2000
Gustadbakken, hovedlandsrennet i 1915	Thure Lund	1986	Kongsrud 'n eller „Pluggen“	Thure Lund	2002
Gutteminde	Nels Hilsen/ Thure Lund	1988	Krigen 1940-1945	Arne Sørensen	1990
Guttorm Bjøleru og boken	Olav Sørensen	1991	Krigen i Norge 1940	Kristoffer Engemoen	1994
Guttorm Bjølgerud gjør ved en hest	Kai Hunstadbråten	1991	Krigen kom til Modum	Kai Hunstadbråten	1990
Halvorsen, Olaf, intervju	Knut Vik	2000	Krigen, julebetragtninger i illegal avis	Bjarne Røgeberg	1994
Hassel Jernverk	Thure Lund	2001	Krigen, felttoget i 1940	Torger Fosnæs	1990
Haugfoss, gjenganger på	Kai Hunstadbråten	1995	Krigen, hjemmefrontens radiosender på Geithus	Olav Knappen	1994
Haugfurua	Thure Lund	1995	Krigen, i Gestapos klør	Nils Drolsum	1996
Heggen kaldet, Modum Præstegaard	Einar Sørensen	1988	Krigen, sabotasje i Vikersund 1944	Audun Knappen	1994
Heggen prestegård	Jon Mamen	1993	Krigen, tvangsarbeid under	Rune Martinsen	1993
Heggen prestegård, minner fra 1928	Oddveig Amlund	1989	Krigere og hungersnød 1807-1814	Thure Lund	1996
Heggenfløyen	Martin Blindheim	1986	Krigspenger, svarte og hvite	Kristian Linnerud	1995
Heggenfløyen, han reddet	Thure Lund	1995	Krøderbanen 120 år	Kristian Linnerud	1992
Heggenhaugen, Kristian	Thure Lund	1996	Krøderbanen, den gamle sporskifteren	Thure Lund	1992
Helleristingene ved Geithus	Egil Mikkelsen	1994	Krøderbanen, Hans O. Thorsby forteller	Kai Hunstadbråten	1999
Helse på Modum for 120 år siden	Kai Hunstadbråten	1993	Ku på båsen var redningen	Arnt Berget	2002
Helseheimen på Modum	Johan Austbø	1998	Kvinnene og unionsoppløsningen	Thure Lund	2002
Henåa, høstlig vandring	Nils Drolsum	1999	Kørja over Ramfoss	Arnt Berget	2001
Henåa, tømmeret skal danse	Nils Drolsum	1988	Langsrud, Mord og Gjenfærd	Halvor Asbjørnsen	1996
Henåa-konflikten	Nils Drolsum	1986	Livet på en gård i gamle dager	Hans Oddvar Bakken	1992
Henåavassdraget gjennom 500-600 år	Thure Lund	2001	Lokalhistorisk litteratur i Modum	Oversikt	1997
Hesteleiting	Olav Sørensen	1997	Laaneansøking fra 1809	Olav Haraldsen	1990
Hilsen, Nils, sjefingeniør	Thure Lund	1988	Majorud	Unni Venke Holm	2001
Holleia, Bråtavollen	Olav Sørensen/ Arnt Berget	2000	Mandlene	Nils Sunne	1998
Holleia, elgjaktminner	Nils Drolsum	1991	Marx, Karl , i Modum?	Kai Hunstadbråten	1996
Holleia, kongen av	Thure Lund/ Arnt Berget	2000	Meierier, ni i 1900, ingen i dag	Thure Lund	1990
Holleia, langveien i	Arnt Berget	2001	Mikkelsen, Jørgen, historier	Nils Drolsum	1994
Holleia, manngard	J. S. Welhaven	1996	Minder fra barndommens dager	Helga Dokken/ Thure Lund	2000
Holleiabjørnen, da den siste falt	Nils Drolsum	1990	Minner fra en svunden tid	Oddveig Amlund	1997
Hovdeskjene dominerte	Thure Lund	2002	Minner fra gamle dager	Thure Lund	1993
Hovenga, Per	Andreas Mørch	1998	Modingsmålet	Jakob Andreas Samuelsen	1989
Hovenga, Store-Per, Hans Tandberg forteller	Olav Sørensen	2002	Modum i sagalitteraturen	Jon Mamen	2000
Hovlandsfjell, rokkesteinene	Jon Mamen	1998	Modum Bad, badet og bygda	Olav Sørensen	1995
Hulltann til gulltann	Kai Hunstadbråten	1995	Modum Bad, bygda før Badet	Olav Sørensen	1995
Hundre års solidaritet	Olav Sørensen	1988	Modum Bad, Camilla Collet på	Kai Hunstadbråten	1999
Hunstadbråten, Kai, 1931-2001	Kristian Linnerud	2001	Modum Bad, folkefesten i 1859	Kai Hunstadbråten	1989
Husmannsungen kom seg fram	Thure Lund	1994	Modum Bad, folkefesten i 1859	Thure Lund	1999
Husmorlagene i Modum	Solveig Skalstad	2000	Modum Bad, hornorkester ved	Thure Lund	2001
Hvelven, Daniel, en haugianer på Modum	Jon Mamen	1992	Modum Bad, i hverdag og fest	Øystein Naper	1986
Håvaldsru'n, elgkongen	Thure Lund	1994	Modum Bad, kamp og utvidelser	Øystein Naper	1988
Ilen, sentral gård som forsvant	Thure Lund	1995	Modum Bad, kom til Modum!	Thure Lund	2001
Innbydelse til fest	Thure Lund	1999	Modum Bad, skyssing	Arne Sørensen	1987
Jeg lengter tilbake	Thure Lund	1990	Modum Bad, to dansker på besøk	Kai Hunstadbråten	1998
Jentemarken for 70 år siden	Thure Lund	1992	Modum ble kristnet	Jon Mamen	2000
Jernbanen kommer til Modum	Einar Meland	1993	Modum Bygdemuseum	Kai Hunstadbråten	1997
Jernbanen kommer til Modum II	Einar Meland	1994	Modum for 250 år siden	Geir Helgen	1987
Jernbanen på Modum	Kristian Linnerud	1990	Modum Historielag 25 år	Aase Hanna Fure	2002
Jernstøperiet på Østmodum	Kai Hunstadbråten	1991	Modum kommune gikk konkurs	Olav Sørensen	1987
Jonas, ein storjugar	Arne Sørensen	1999	Modum kursted	Kristian Linnerud	1999
Jonas'n, en altmuligmann fra Snarum	Thure Lund	1986	Modum Mållag 1912-1975	Kai Hunstadbråten	1992
Jonas'n, to snaringer forteller	Kai Hunstadbråten	1997	Modum og 1905	Kai Hunstadbråten	1995
Jordmora, den gamle	Thure Lund/ Arnt Berget	2000	Modum Ullvarefabrikk i 1907	Foto	2000
Julegeita var ute og gikk	Karsten Presterud	1992	Modum, en annerledes reise i gamle	Thure Lund	1995
Katfoss i gamle dager	Odd Frøyd	1999	Modum, en danskes besøk i 1849	Kai Hunstadbråten	1996
Katfoss i gamle dager II	Odd Frøyd	2000	Modum, en engelsk dames besøk i 1851	Kai Hunstadbråten	1992
Katfoss, så kom krigen	Odd Frøyd	2001	Modum, en kraftkommune	Erling Diesen	2002
Katfoss, ungane under krigen	Odd Frøyd	2002	Modum, foregangsmænd	W. P. Sommerfeldt	1996
Kinodriften i Modum	Kristian Linnerud	1997	Modum, gamalt frå	Jakob Andreas Samuelsen	1999
Kirkebø, Modums minste hotell	Thure Lund	2000	Modum, liv og helse, 1862	Kai Hunstadbråten	1995
Kirken under krig og okkupasjon	Jon Mamen	1991	Modum, liv og helse, 1873/74	Kai Hunstadbråten	1993
Kirkeskikkene i Modum	Jon Mamen	1999	Modum, minner fra	Marta Myrvold	1992
Kirurgi og moderne legekunst	Egil Formo	1992	Modum, om betydningen av navnet	Jon Mamen	1999
Kjørplassbrua, da flommen tok	Kai Hunstadbråten	1989	Modummål, en samtale på gammelt	Hans Allum/Thure Lund	1995
Klokkemakere og rokkesvarvere	Karsten Presterud	1986	Modumrosa	Hans Wold	1990
Klægstad om sin reise til Europa i 1930	Thure Lund	1994	Modums Præstegjeld, beskrivelse	Anders Nilsen Aal	1987
Klægstad, August, en ukjent modumkunstner	Thure Lund	1994	Modums Præstegjeld, beskrivelse fra 1790	Kai Hunstadbråten	1993
			Modums Præstegjeld, beskrivelse fra 1790	Kai Hunstadbråten	1994
			Modums skoleordning 1817	Thure Lund	1989
			Modums Vel, selskapet for	Kai Hunstadbråten	1996

Innhold	Forfatter	Årgang	Innhold	Forfatter	Årgang
Modums åtte fjerding	Thure Lund	2000	Skredsvig, Christian, nyttårshilsen	Kai Hunstadbråten	1998
Modumsdialekten hos Christian Skredsvig	Kai Hunstadbråten	1988	Skredsvik gård, Geithus	Unni Venke Holm	2002
Modumsålet, gransking av	Johan A. Schulze	1992	Skyliholt, Gotfred, møtte ulven	Kai Hunstadbråten	1999
Modumstafetten, en lokal begivenhet	Kristian Linnerud	1995	Snaring på langtur i 1905	Thure Lund	2001
Modumveiene, vandrende "ranger"	Nils Drolsum	1993	Snarum for 150 år siden	Thure Lund	1991
Myrbråten, Andreas, forteller fra gamle dager	Kai Hunstadbråten	1998	Snarum gamle kirke	Kristian Linnerud	1997
Mælum, en prakfull gammel byggeskikk	Thure Lund	1994	Snarum Koboltværk	Kai Hunstadbråten	1998
Møllerens sønn 1912	Christian Skredsvig	1990	Snarum Skytterlag, et nittiårsminne	Thure Lund	1994
Mørkredd	Arne Sørensen	1996	Snarum, apokalypse over	Egil Formo	1990
Mårjakt i måneskinn	Nils Drolsum	1987	Snarum, bispevisitas	Egil Formo	1988
Nasjonal Samling i Modum	Ole Kolsrud	1992	Snarum, norgesmeesterskapet i o-løp i 1939	Thure Lund	1992
Nervefeberepidemien på Modum	Kai Hunstadbråten	1991	Snarum, norskamerikanere gav kirkeklokker	Thure Lund	1994
Nissen eller tomten	Kai Hunstadbråten	1996	Snarums ukjente fabrikk	Arnt Berget	2002
Nordre Modum driftskredittlag	Aase Hanna Fure	2001	Snarumselva, gamle navn langs elva	Kai Hunstadbråten	1991
Notiser om mit liv	Carl Hermann Voigt	1990	Snus	Arne Sørensen	1996
Ny-Fossum	Kai Hunstadbråten	2000	Sørenskriver Falchs rapport fra 1744	Thure Lund	2001
Nyheter for 100 år siden	Thure Lund	1991	Sosialomsorg i gamle dager	Thure Lund	1987
Nymoens og Haugfoss, minner	Kjell Gulbrandsen	1997	Spansken	Arne Sørensen	1994
Nytt om gammelt	Arne Sørensen	1990	Spanskesyken, et 75-årsminne	Kai Hunstadbråten	1994
Næringsnevnden i Modum	Aase Hanna Fure	1994	Spente sin boge for kne	Arne Sørensen	1988
Oldfunn forteller om bygdas historie	Thure Lund	1986	Sperreballongen i Bråtastasta	Arnt Berget	2002
Omgangsskolelærer, minne om en gammel	Thure Lund	2002	Sporpind-ulykken i 1935	Kristian Linnerud	1997
Omgangsskolen, den siste?	Thure Lund	1989	Spreke karer	Rune Martinsen	1991
Omgangsskolen, en historie	Thure Lund	1989	Springer, Per, jakten endte med ekteskap	Thure Lund	1994
Omgangsskolens helter, Amlunds tale 1910	Thure Lund	2002	Stadnamn og stadnamninsamlinger i Modum	Bottolv Helleland	1990
Omreisende med "butikker"	Thure Lund	2002	Stamfiske i 1904, dyreplageri?	Thure Lund	1994
Ordtak	Thure Lund	1988	Standnes, Søren, bautaavduking	David Løver	1989
Originaler på Modum	Kai Hunstadbråten	1998	Stang, Lauritz, dagbok	Jon Mamen	1991
Ortopedisk kurmetode, Gunder N. Kjølstad	Kai Hunstadbråten	1988	Steinbru, barndomsminner	Harry Skjelbred	2002
Ourdal, Nils, proprietær	Aase Hanna Fure	1996	Store-Per i Bingen	Thure Lund	1988
Papirindustrien, starten på den norske	Eli Moen	1990	Stryken fra Norge	Egil Formo	1987
Pastor Halds avskjedspreken	Jon Mamen	1989	Subskripsjonen 1811-1813 til universitet	Thure Lund	1998
Peisen	Jakob Andreas Samuelsen	1991	Svartebok fra Snarum	Kai Hunstadbråten	1990
Postbroe, Christopher Andersen	Kai Hunstadbråten	1987	Sydame fra hus til hus	Solveig Skalstad	1996
Postbruer'n, ei historie	Olav Sørensen	1998	Sykdommers helbredelse og gammel overtro	Anders Gjerstad	1998
Posten er 350 år	Thure Lund	1997	Sølvet på Øståsen, det gamle sagnet	Thure Lund	2001
Postran på Modum i 1880-årene	Kai Hunstadbråten	1994	Søndre Modum Ungdomslag	Kai Hunstadbråten	1994
Presten og finnegutten brukte "svarteboka"	Nils Drolsum	1996	Sønsteby idrettsforening	Thure Lund	1998
Presterud, Karsten, 1905-1986	Arne Sørensen	1986	Tanntrekkere på Modum	Kai Hunstadbråten	1986
Påskefeiring	Arne Sørensen	1991	Teilman, Chistian, planteskole på Komperud	Kai Hunstadbråten	1987
Påske-Marta satte bonden og frøkona på plass	Nils Drolsum	1995	Teilman, P. Chr. Asbjørnsen om presten	Kai Hunstadbråten	1996
Påsketur til Modum i 1822	Kai Hunstadbråten	1990	Thon, Hans Henriksen, mekanisk geni	Thure Lund	1997
Ramfoss Træsliberis korte historie	Thure Lund	2002	Thon, Thor Hansen, en dyktig kar	Thure Lund	2002
Revejakt	Jakob Andreas Samuelsen	1988	Thorsby, Hans O., forteller om nissen	Kai Hunstadbråten	1999
Revejakt og kyrkjegang	Jakob Andreas Samuelsen	1988	Thrane, Marcus, 1817-1889	Thure Lund	1991
Revolusjonstanker	Egil Formo	1991	Thrane, Marcus, og Modum	Kai Hunstadbråten	1997
Rolighetsmoen gressbane åpnet i 1946	Kristian Linnerud	1996	Togreise i 1901	Thure Lund	1995
Rolighetsmoen gressbane, prolog ved åpningen	Elling M. Solheim	1996	Toradermelodier etter Karsten Hansen	Rune Martinsen	1988
Rosemaling på Snarum	Thure Lund	1991	Torvmyra og Liapensen	Arnt Berget	2002
Rud kapell, altertavlen	Thure Lund	1994	Tresking	Nils Sunne	1997
Russerne på Folkvang	Kari Brostigen Carlsen	1994	Truls og Hans	Aase Hanna Fure	2001
Russerne på Gimle	Ivar Skinstad	1994	Tyfusepidemien på Modum 1867-1868	Kai Hunstadbråten	1994
Ryghstua og andre plasser	Knut Foslien	1994	Ulera på Semmostranda	Kai Hunstadbråten	1999
Rørbye, Martinus, maleren og Modum	Kai Hunstadbråten	1997	Unionsoppløsningen 1905, kvinnene i Modum	Thure Lund	2002
Sagflis og torvstrø reddet besetningen i 1904	Thure Lund	1995	Upplandsgarden, arbeidsskipnaden	Jakob Andreas Samuelsen	1996
Sandemose, Aksel, på Modum	Ole Kolsrud	1999	Utedoer, 130 år gamle	Thure Lund	2001
Sapa, Ivan Stepanovytj	Aase Hanna Fure	2001	Utvandrerhistorie	Arne Sørensen	1986
Serpentinverket ved Nord-Overn	Ingar Hellerud	2001	Utvandring til New Zealand	Ingar Hellerud	2002
Setersbergåsen, skromtet i	Erik Henning Edvardsen	1998	Vassdraget og fløtningen, spredte glimt	Thure Lund	1991
Sigdalsveien og Simoa	Nils Sunne	1994	Vassend, Svend, skiidrettens far i Modum	Kristian Linnerud	1996
Simostranda, utvandrerne fra	Kai Hunstadbråten	1999	Veien og elva	Nils Sunne	1992
Skibakker i Modum	Thure Lund	1997	Veier og bruer i Modum	Kristian Linnerud	1999
Skiklubben i Vikersund, stiftet for 100 år siden	Thure Lund	1994	Vike kirke ble bygd på kong Sverres tid	Nils Drolsum	1991
Skilderi 1921, det gamle	Christian Skredsvig	1989	Vike kirke, gamle sagn	Thure Lund	1998
Skinnefell var geit	Thure Lund	2002	Vike kirkeruin	Olav Sørensen	1997
Skinstad, Gulbrand Reiersen	Thorvald Thorsby	1991	Vikersund 1910	Thure Lund	1998
Skiskyting i 1896	Thure Lund	1987	Vikersund skolekrets	Olav Sørensen	2000
Skole, min barndoms	Nils Sunne	1995	Vikersund, betingelser for fremtidig vekst	Thure Lund	1991
Skolebespisningen på Stalsberg 1942-46	Arne Sørensen	1989	Vikersund, en fortelling fra	Peter Bendow	1998
Skolen i Modum, fra sjuårig til niårig	Kristian Linnerud	1989	Vikersund, engelsk besøk i 1872	Kai Hunstadbråten	1996
Skolestue omkring 1860	H. A. Foss/Thure Lund	1994	Vikersund, fra Vikesund for 50 år siden	Kai Hunstadbråten	1990
Skolestyret, hundre år 1889 - 1989	Olav Sørensen	1989	Vikersund, han grunnla for 200 år siden	Thure Lund	1993
Skoletilbud i 1904	Thure Lund	1995	Vikersund, Modums hovedstad?	Thure Lund	1992
Skoletimene, litt moro	Thure Lund	1989	Visitasreiser, biskop Jens Nilsson	Jon Mamen	1995
Skredsvig og Kongsrud, minnespor	Haakon Kongsrud	1987	Voggeviser	Alice Aasmundrud	1994

Innhold	Forfatter	Årgang	Innhold	Forfatter	Årgang
Vår Herre og regnværet for 90 år siden	Thure Lund	1994	Østmodum, en hyldest	Asta Brostigen	2002
Vaarjakt og Huldrefolk	Peter Fuhre	1992	Aamot Bro	Eli Moen	1986
Wigersund Østre, elefant på	Arne Sørensen	1990	Aamot Skiløberforening, et hundreårminne	Kai Hunstadbråten	1993
Willochslekten, husmannssønnen fra Drolsum	Erling Willoch	1995	Åmot, storbrannen i 1946	Kristian Linnerud	1996
Østmodum, "skiflyging" i 1914	Thure Lund	1995	Aasen, Ivar, på Modum	Kai Hunstadbråten	1991